ગોઘા જૈન ગ્રંથ સિરિઝ ગ્રંથાં- ૧

માનવધર્મ

પ્રકાશક

શ્રી યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા

ભાવનગર

બાર આના

નિવેદન

આજે ચોમેર માનવતા ભુલાઈ હોય એમ જણાય છે ચારે બાજુ સ્વાર્થ, અનીતિ, કાળાબજાર, સંગ્રહખોરી જેવા દુર્ગુણો વધતા જાય છે તેવા દુર્ગુણોના સકંજામાંથી બચવા માટે માનવતા અને તેને માટે જરૂરી ગુણો વિકસાવવાની જરૂર છે તે માટે કલિકાલ સર્વજ્ઞ આચાર્યશ્રી હેમચંદ્રસૂરિએ તેમના યોગશાસ્ત્રમાં સૂત્રરૂપે માર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ ગુણોનું ચિંતન, મનન અને આચરણ ખૂબ જરૂરી છે તે ગુણોનું વિસ્તારથી વિવેચન કરતું આ પુસ્તક પણ સમાજને ઉપયોગી બનશે એવી આશા છે

વાચકો આ ગુણોને જીવનમાં વણી લેવા પ્રયત્નશીલ બને તેમાં આ પુસ્તક-પ્રકાશનની સાર્થકતા છે લેખક મહાશયે ઉપરોક્ત ગુણોનું આધુનિક દૃષ્ટિએ વિવેચન કરવા ઘણો પ્રયત્ન કરી નવી વિવેચન દૃષ્ટિનો માર્ગ ખુલ્લો કરેલ છે એ શૈલીને વિકસાવવાની હજુ ખૂબ શક્યતા અને જરૂરીઆત છે આશા છે કે વાચકોને આ પુસ્તક ઉપયોગી બનશે

ગોધરા શ્રી સંઘ તરફથી આ પુસ્તક પ્રકાશિત કરવા માટે સહાય મળેલી છે તેથી આ પ્રકટ કરવાનું શક્ય બનેલ છે

ભાઈચંદ આ. ગ. શાહ B A LL B
માન મંત્રી – શ્રી યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા
ખાંચી ચોક ભાવનગર (સૌરાષ્ટ્ર)
ધર્મ સં. ૨૯ વીર સંવત ૨૪૭૭
— પ્રકાશક

અર્પણ.

દાનવીર શેઠશ્રી ભોગીલાલ મગનલાલ

વિ કે માનવ ધર્મને પુષ્ટ આલંબનરૂપ સહૃદયતા,
સરળતા, નમ્રતા, વ્યવહાર કુશળતા, વ્યાપાર
નિપુણતા, સજ્જનતા, દાનવીરતા વગેરે
આપના સદ્ગુણોથી આકર્ષાઇ આ
'માનવધર્મ' નામ ધરાવતી પુસ્તિકા
આપને સસ્નેહ અર્પણ કરૂં છું.

લી સ્નેહાધીન,

વકીલ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ
બી એ એલએલ બી
નિવૃત્ત એજન્સી વકીલ

ભાવનગર
નિર્મળચંદ્ર કુંજ ૪૨૦
માર્ગશીર્ષ શુદી ૧ ૨૦૦૭

યોગશાસ્ત્રના—આ પુસ્તકમાં આપેલા પાંત્રીશ બોલ

૧ ન્યાયથી ધન ઉપાર્જન કરવુ
૨ સારા પુરૂષના આચારની પ્રશંસા કરવી.
૩ સમાન કુળશીળવાળા પણ અન્યગોત્રોની સાથે લગ્ન કરવુ
૪ પાપનો ડર રાખવો
૫ દેસના પ્રસિદ્ધ આચારોનુ પાલન કરવુ
કોઇના અવર્ણવાદ બોલવા નહિ તેમાં ખાસ કરી રાજાની નિંદા કરવી જ નહિ
૭ અતિ ગુપ્ત તથા અતિ પ્રગટ નહિ તેવા તથા સારા પાડોશવાળા સ્થાનમાં જેમાં જવા આવવા માટેના અનેક દ્વાર ન હોય તેવા ઘરમાં રહેવુ
૮ હમેશા સારા આચરણવાળા સાથે સબંધ રાખવો
૯ માતાપિતાની સેવાભક્તિ કરવી
૧૦ ઉપદ્રવવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કરવો
૧૧ નિંદિત કાર્યોમાં પ્રવૃત્તિ ન કરવી
૧૨ આવકના પ્રમાણમા ખર્ચ કરવો
૧૩ લક્ષ્મી (ધન) ના અનુસારે વેષ ધારણ કરવો
૧૪ બુદ્ધિના આઠ ગુણો મેળવવા
૧૫ નિરતર ધર્મનુ શ્રવણ કરવુ

૧૬ અજીર્ણ હોય ત્યાંસુધી ભોજન કરવુ નહિ
૧૭ હમેશાં વખત પ્રમાણે પથ્યાપથ્યનો વિચાર કરી ભોજન કરવુ
૧૮ પરસ્પર વિરોધ ન આવે તેમ ધમ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ વર્ગને સાધવા
૧૯ અતિથિ દીન પુરૂષોનો યોગ્યતા પ્રમાણે સત્કાર કરવો.
૨૦ કોઇપણ વાતમાં કદાગ્રહ કરવો નહિ
૨૧ ગુણીજનોનો પક્ષપાત કરવો
૨૨ દેશ તથા કાળ વિરૂદ્ધ આચારનો ત્યાગ કરવો
૨૩ કાર્યના પ્રારંભમાં પોતાના બળાબળને જાણવુ
૨૪ વ્રત અને જ્ઞાનવડે મોટા હોય એવા પુરૂષોની સેવા કરવી.
૨૫ પોષણ કરવા યોગ્ય જનોનુ પોષણ કરવુ
૨૬ દીર્ઘદર્શી થવુ દરેક કાર્યમાં પૂર્વાપરનો વિચાર કરવો
૨૭ કૃત્યાકૃત્યના તફાવતના વિશેષ પ્રકારે જ્ઞાતા થવુ
૨૮ કરેલા ગુણ (ઉપકાર) ને જાણવા કૃતજ્ઞ થવુ
૨૯ લોકની પ્રીતિ મેળવવી
૩૦ લજ્જાવાન રહેવુ
૩૧ દયા રાખવી
૩૨ શાંત સ્વભાવવાળા થવુ
૩૩ પરોપકાર કરવામા તત્પર રહેવુ
૩૪ કામ ક્રોધ આદિ છ આંતર શત્રુઓને જીતવા
૩૫ ઈંદ્રિયોને વશ રાખવી

(નીતિ માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણ)

ઉપોદ્‌ઘાત

કલિકાલ સર્વજ્ઞ આચાર્યશ્રી હેમચન્દ્રસૂરિ પ્રણીત યોગશાસ્ત્રના અભ્યાસ દરમીઆન સાધુ ધર્માનુરાગી ગૃહસ્થ શ્રાવકને આવશ્યક ગણવામાં આવતા (ધર્માધિકારી) માર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ ગુણો (લક્ષણો) ઉપર અંતર્મુખ વૃત્તિથી વિચારણા કરતા-ગુણગ્રાહક દૃષ્ટિથી ગવેષણા કરતાં તે બધા ગુણો ઉપર કંઇક મનન પૂર્વક લખવાની પ્રેરણા થવાથી આઠેક વર્ષ પહેલાં આ લઘુ પુસ્તિકાનું વસ્તુ (મેટર) તૈયાર કરવાનું બની શક્યું હતું પરંતુ તે કોઇ માસિકમાં પ્રગટ કરાવવાનું અશક્ય જણાતા પુસ્તકરૂપે પ્રગટ કરવાનું નક્કી કરવામાં આવેલ તેમાં વળી કાગળો તેમજ છાપવાના ભાવ ઘણા ઉંચા રહેતા હોવાથી કેટલાક વર્ષો સુધી તે બહાર પાડવાનું મુલતવી રાખવું પડ્યું હવે શ્રી ગોધા જૈન સંઘની આર્થિક સહાય મળતાં ગોધા જૈન સંઘ સિરિઝ ગ્રંથાંક નં. ૧ તરીકે શ્રી યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળા તરફથી તે પ્રસિદ્ધ થાય છે ત્યારે શ્રી ગોધા જૈન સંઘના ઉત્સાહી આગેવાનોનો તેમજ પ્રકાશક સંસ્થા શ્રી યશોવિજય જૈન ગ્રંથમાળાના વ્યવસ્થાપકોનો આભાર માનવાની તક જતી કરી શકતો નથી

પ્રત્યેક વિવેકી અને વિચારશીલ મનુષ્યને પોતાના જીવનનું અંતીમ ધ્યેય વિવિધ પ્રકારના અંગ કર્મોનો ક્ષય કરી પરમ શાશ્વત મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત કરવાનું હોય છે આ અપાર સંસારમાં અનાદિ કાળથી ભવભ્રમણ કરતા જીવાત્માને પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણરૂપ ઘટમાળ અનંતા દુઃખનું કારણ સમજાય, આધિભૌતિક સુખ કેવળ

દુઃખના આભાસરૂપ જણાય સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ પોતાનો આત્મા મૂળ સ્વરૂપે તમામ જડ-પૌદ્‌ગલિક વસ્તુથી તદ્દન ભિન્ન-સ્વતંત્ર હોવાની વિવેક બુદ્ધિ જાગ્રત થાય અને તેવી સમજણ અને જાગૃતિના પરિણામે જીવાત્માને પોતાનુ અસલ મૂળ સ્વરૂપ પ્રાપ્ત કરવાની તાલાવેલી જાગે તોજ તે સ્વભાવિક રીતે તે પ્રાપ્ત કરવા માટેના સાધનોનો-ઉપાયોનો વિચાર કરતો થઇ જાય એટલુ જ નહિ પરંતુ તે સાધનોને હસ્તગત કરવા માટે હસ્તગત થયા બાદ વધારેને વધાર પુષ્ટ બનાવવા માટે તેમજ તેમાનડતરરૂપ થતાં પ્રત્યેક બાધક તત્વને દૂર કરવા માટે કટીબદ્ધ થઇ જાય

ઉપરોક્ત જીવનના અંતીમ ધ્યેય સુધી પહોચવા માટે કપાતે કપાતે મતિભિંન્ના એ ન્યાયે વિવિધ ધર્મના સંસ્થાપકો-મહાપ્રજ્ઞાવિક પુરૂષો પોતપોતાના ક્ષયોપશમ પ્રમાણે અનેક રસ્તાઓ-માર્ગોની પ્રરૂપણા કરી ગયા છે નાના અગર મોટા વર્તુલની મધ્યમાં આવેલ બિંદુએ પહોંચવા માટે જુદી જુદી અનેક સીધી-આડી અવળી લાંબી ટુકી, અનેકાનેક લીટીઓ દોરી શકાય તે ગણતરીએ લક્ષ્ય સ્થાને પહોચવા માટેની આવા માર્ગોની કલ્પના કરી જરા શ્રમ અને વિવેક પૂર્વક ચિંતન કરીએ તો તેવા માર્ગો લાંબા ટુકા હોવા બદલ કે તદ્દન સરલ કે અતિશય વિકટ હોવા બદલ કે સુખસ્વરૂપ કે દુઃખરૂપ કંટક પૂર્ણ હોવા બદલની વિધવિધ બાંધછોડ કરવાથી કે ધર્મ ઝનુનથી પ્રેરાઇ અનેક પ્રકારના ઝગડાઓ ઉભા કરી તેમાં ગુચવાઈ જઇ અંતરીઆળ રખડી જવાથી તો ભવભ્રમણનો કદીપણ અંત આવવાનો નહિ અને લક્ષ્ય સ્થાન દુરનુ દુરજ રહેવાનુ તેને પરિણામે લક્ષ્યસ્થાન કઇક નજીક હોવા છતાં પણ વન વગડામાં કે અંધાર જંગલમા અંધારી મેઘલી રાતે ભાનભુલ્યા બની જતાં માર્ગમાં ભૂલા પડેલ મુસાફર જેવી સ્થિતિ થઇ પડવાની આવી પરિસ્થિતિમાથી બચાવી લેવા માટેજ વીતરાગ પરમાત્માએ પરમ

[illegible]
ચાની માફક આપણને જે ધોરી માર્ગનો નિર્દેશ કરેલ છે તે માર્ગે આસાનીથી પ્રયાણ કરવા માટે શુદ્ધ દિલના શ્રદ્ધાળુ ભવિક જનોના કલ્યાણ અર્થે પ્રખર જ્યોતિર્ધર અને યુગપ્રધાન આચાર્યશ્રી હેમચંદ્ર સૂરિએ માર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ ગુણોની આવશ્યકતા જણાવી છે તે પાંત્રીશ ગુણો ઉપર આ સવિસ્તર વિવેચન ઉપરોક્ત ફળીભૂત થયેલા વિરક્ત મુમુક્ષુઓને અવશ્ય પ્રેરણાદાયી અને મદદગાર થઈ પડશે એવી આશા રાખવામા આવે છે

જૈન દષ્ટિએ દશ દષ્ટાન્તે દુર્લભ ગણાતો મનુષ્ય જન્મ મહા-પુણ્યવતે અથાગ પુણ્યબળના પ્રતાપે જ—સદ્ભાગ્યના યોગેજ પ્રાપ્ત થાય છે તેમાં પણ દેવોને પણ દુર્લભ એવા મનુષ્ય જન્મને સાર્થક સફળ બનાવી શકાય તેવી સાધન સામગ્રી તેમજ સર્વ રીતે અનુકૂળ સયોગો અને સુખ સગવડ તો વિરલાજ મેળવી શકે છે આવી કષ્ટ સાધ્ય પરિસ્થિતિમા યોગ્ય સ્થાન મેળવવાનુ સદ્ભાગ્ય સાપડયા પછી પણ જો લક્ષ્ય સ્થાને પહોચવા માટેની પ્રાથમિક તૈયારીરૂપે જરૂર પુરતા પ્રયાસરૂપ માર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ ગુણોનુ પરમ ગુણ ગ્રાહક બુદ્ધિથી અનુશીલન કરવામાં જેટલી ઉણપ કે કચાશ રાખીશુ તેટલાજ પ્રમાણમાં મુદ્દાનુ લક્ષ્ય સ્થાન આપણાથી દૂરનુ દૂરજ રહેવાનુ એટલે ઉપરોક્ત પાંત્રીશ ગુણો ઉપર જેટલો ભાર મૂકીએ તે ઓછોજ ગણાવો જોઈએ

આ પાંત્રીશે ગુણોની સકલના કંઈક એવાજ પ્રકારની છે કે જે દુનીયાભરમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા ન્યાય અને નીતિના પાયા ઉપર રચાયેલ વિવિધ ધર્મોને એકી અવાજે કોઈપણ પ્રકારના વાદવિવાદ કે મતભેદ સિવાય, સર્વાંગે સમ્મત અને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય થઈ પડે તેમ છે આ પાંત્રીસે ગુણો તેના સતત અભ્યાસ અને સહૃદય પરિશીલનથી

મનુષ્ય માત્રને અન્ય તમામ પ્રાણીઓ—જીવાત્માઓની—સરખામણીમાં સાચા અને ઉત્તમ મનુષ્યનો દરજ્જો પ્રાપ્ત કરાવે છે પરમ વિવેક અને ગુણગ્રાહક બુદ્ધિથી તેની સાચી સમજણ મેળવી આ તમામ ગુણોનુ આહ્વાન કરી અપ્રતિમ આદર અને માનની ભાવનાથી પોતાના ચારિત્ર ઘડતરમાં (Character–building) તેમને યોગ્ય સ્થાન આપવામા આવે તો પોતાનુ મનુષ્યત્વ સર્વાંગે ખીલી નીકળે છે ઝળકી ઉઠે છે આવા ગુણાન્કિત મનુષ્યો જ સાચી માનવતાની અગર તો સાચા માનવધર્મની છાપ સૌ કોઈના ઉપર પાડી શકે છે આવા ગુણોથી જ સૌ કોઈને સમ્મત સાચો માનવધર્મ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે એટલુ જ નહિ પણ તે સર્વાંગ ખીલવી શકાય છે અને તેથી જ આ પુસ્તકનુ નામ 'માનવધર્મ' રાખવામાં આવેલ છે અને તેના મનન પૂર્વકના વાચનથી વાચક બધુ વધતા ઓછા અંશે પણ પોતાના ચારિત્રમા માનવધર્મની સ્થાપના કરવા માટે ઉદ્યમશીલ થાય તો લેખક પોતાનો પ્રયાસ સાર્થક થયાનુ આશ્વાસન મેળવી શકશે.

અર્વાચીન સુધારાની વિજ્ઞાનિક દૃષ્ટિએ દુનીયા આગળ વધતી જતી હોવાનુ માનવામા આવે તોપણ જરા ઉંડા ઉતરી દીર્ઘદૃષ્ટિ પૂર્વક વિચાર કરવામા આવશે તો તરતજ જણાઈ આવશે કે ઉચ્ચ પ્રકારના વિશુદ્ધ ધાર્મિક જીવનનો ખ્યાલ ઘડીભર બાજુ ઉપર રાખીએ તો પણ દુનીયાભરના જનસમુદાયનુ નૈતિક જીવન એટલી બધી નીચી કોટી સુધી ઉતરી ગયુ છે કે નજીકના સમયમા ઉજ્જવળ ભવિષ્ય માટે આશા રાખવાનુ મુશ્કેલ થઈ પડયુ છે સારાએ જગતમાં જ્યાં જે કોઈ વ્યક્તિ વર્ગ સમુદાય કે સંસ્થા તરફ નજર કરીએ તો મોટા ભાગે નૈતિક અધઃપતન જ દૃષ્ટિગત થાય છે દંભ, પાખંડ આડંબર, ઉપરકીઓ દેખાવ વગેરે એટલા બધા વધી પડયા છે કે હૃદયને સંતોષ આપે તેવા સુંદર મનોહર ઉત્તમોત્તમ ચારિત્ર-

શીલ સજ્જનો ક્વચિતજ નજરે પડે છે મહને મહત્વની ચોટ જામતી હોવાથી સુકા ભેગુ લીલુ પણ બળી જાય તેવી સ્થિતિમાં છેવટ સુધી ઉત્તમ કોટીનું ચારિત્ર સભાળી રાખવાની ટેકને વળગી રહેવાનું મુશ્કેલ થઇ પડયુ છે જીવન નિર્વાહ માટેના પ્રત્યેક સાધનો અને અનિવાર્ય જરૂરિયાતવાળી ચીજ વસ્તુઓના ભાવ એટલી હદ સુધી ની ટોચે જઈ પહોચ્યા છે કે પરિમિત મર્યાદામાં જ કમાણી કરતા નીચલી કોટીના મજુર વર્ગ નોકર વર્ગ કે વ્યાપારી વર્ગને–મધ્યમ વર્ગને–ચારે બાજુથી ભીસાઇ મરવા સમુ અને મુગે મોઢે સહન કરવાનુ જ રહે છે સરકારના અમલદારોનું પ્રયાસ અને અવનવા પ્રયોગો છતા પણ દિન–પ્રતિદિન અવનવા કાયદા કાનુનો અને ધારાધોરણો થયે જતા હોવાનુ છતાં પણ, તેનો સખ્તાઇથી અમલ થતો હોવા છતા પણ રૂશ્વતખોરી, નફાખોરી, સગ્રહખોરી, કાળા બજારીયા પ્રવૃતિઓ કામમાં દીલચોરી તેમજ દાણચોરીઓ જુદા જુદા ટેક્સોમાંથી બચી જવાની છટકબારીઓ દગા ફટકા પૂર્ણ વ્યવહારો ઘટવાને બદલે વધતા જાય છે ટેકીલા મનુષ્યોને પણ ન્યાય નીતિના ધોરણે વ્યવહાર ચલાવવાનુ તેમજ ઉપરોક્ત પ્રવૃત્તિઓને સીધી કે આડકતરી રીતે અનેક પ્રકારોનુ ઉત્તેજન આપતા અટકી જવાનુ લગભગ અશક્ય થઇ પડયુ છે જ્યાં જોઇએ ત્યા એકજ પ્રકારનો સુર નીકળતો સભળાય છે કે જીવન ટકાવી રાખવા માટેની જરૂરી વસ્તુઓ પણ કાયદાના બધનમાં જકડાઇ રહીને સીધા અને સરળ વ્યવહારથી મેળવી શકાતી નથી યેન કેન પ્રકારેણ હરકોઇ ઉપાયે ન્યાય, ન્યાય–નીતિનો વિચાર બાજુ પર રાખી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરતા મનુષ્યની અત્યારેતો પ્રશસ્તિ ગવાય છે, અને દ્રવ્યોપાર્જન માટેના સાધનોનો વિચાર કરવા બેસનાર–તેવા વિચાર વમળના પ્રવાહમા તણાતા મનુષ્યોને દમ વગરના ગણી કાઢવામાં આવે છે હરકોઇ ઉપાયે ઇષ્ટસિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી લેવાની મોટી રકમ કમાઇ લેવાની દુષ્પ્રાપ્ય–ક્વચિતજ મળતી તક જતી કરનારને અણઘડ વેવલો કે મૂર્ખ માની લેવામા આવે છે

જ્યારે દલીલી માણસો પોતાની બાહોશી વ્યવહાર કુશળતા અને સરમારના કાર્ય। કાનુનોકે ગમે તેવા છટકબારીઓ કે પોલીસના પંજામાંથીકે ન્યાય કોર્ટના સકંજામાંથી છટકી જવા માટેની તાકાત ધરાવવા માટે ગર્વ અને ગૌરવ અનુભવતા જણાય છે સામાન્ય રીતે સર્વત્ર આવીજ પરિસ્થિતિ પ્રવર્તતી હોવાથી આવા 'માનવધર્મ' જેવા એક તો શું પણ સેંકડો પુસ્તકો જન સમાજના હાથમા મૂકવામા આવે, અદ્વિતીય વક્તા અને પ્રખર પ્રવચનકાર મુનિમહારાજો ન્યાય સંપન્ન વિભવ જેવા વિષય ઉપર સતત દિવસોના દિવસો સુધી ઉત્તમોત્તમ દૃષ્ટાન્તો અને દાખલા દલીલ ભરપૂર પ્રવચનો કરે ત્યાંય તો પણ આવુ પરિસ્થિતિમા એકંદરે આવશ્યક પલટો લાવવાનુ ઘણુ કઠીન અને વિકટ જણાય છે જરૂર પૂરતા તાકાત અને મનોબળ નહિ ધરાવતા માણસોને તો એમ કહેતા સાંભળીએ છીએ કે આવા કપરા કાળમા ધરતી નીચી સપાટી પર જઇ રહેલી છે ન્યાય નીતિના સમયમાં ન્યાયસંપન્ન વિભવની તો વાતોજ ધર્મ સ્થાનકોમાં કરવાની રહે છે બાકી કથની કથે સૌ કોઇ રહેણી દુર્લભ હોય જેવી પરિસ્થિતિ પ્રવર્તતી હોવાથી રોજના આવુ વ્યવહાર કાર્યમાં અને વ્યાપાર ધંધામાં તો આવે છે તેવુ જ ચાલવા દેવાનુ કાર્ય અશક્ય પરિહાર જેવુ થઈ પડ્યુ છે "ચોડીરે ચડે એ ચોર" એ કહેવત બરાબર ધ્યાનમા રાખી સામાન્ય મનુષ્ય દાંભીક વૃત્તિથી એવા સારા દેખાવા પ્રયત્ન કરતો જણાય છે કે આગે આગે ગોરખ જાગે ની માફક સાચુ પોત ઉઘાડુ પડી જવાનો પ્રસંગ આવશે ત્યારે દેખ્યુ જશે એવા મનમનામણા કરી પોતાના જ આત્માને પણ છેતરવાના પ્રયાસમા નિશદિન મશગુલ રહે છે આવા માણસોને કદી પણ એવો ખ્યાલ આવતો નથી કે જાહેર પ્રજાને, પોલીસને કે ન્યાયની કોર્ટને કદાચ ઊંધા પાટા બંધાવી બાહોશ વકીલ બેરીસ્ટરની મદદથી કે કિમ્મતી છોળો ઉડા

ન્યાથી કે વગવસીલાથી છેતરી શકાશે પરંતુ પરમાત્માને કોઈ પણ રીતે છેતરી શકાય તેમ નથી ન્યાયનીતિ ભ્રષ્ટતાનું કે હરકોઈ ગુ હાહિત કૃત્યોનું પાપ વહેલું મોડું પણ ઉઘાડું પડ્યા વિના રહેવાનું નથી અને કદાચ દુનીયાની નજરથી તે છુપું રહેશે તો છેવટે આગામી ભવે તેના ફળરૂપ સજા ભોગવવાની જવાબદારીમાંથી કદીપણ છટકી શકાય તેમ નથી જ

આવા સંયોગો વચ્ચે અંતિમ લક્ષ્ય નજર સન્મુખ રાખી પ્રથમ દરજ્જે માર્ગાનુસારીપણું જ પ્રાપ્ત કરવા માટે સૌ કોઈ ભાવિક સજ્જને તેને માટેના આવશ્યક પાંત્રીશ ગુણોની યથાર્થ, પરમ જીજ્ઞાસુ વૃત્તિથી સાચી સમજણ મેળવી લઈ ક્રમે ક્રમે ગુણ ગ્રાહક વૃત્તિને સંપૂર્ણ ઉત્સાહ અને ઉલ્લાસપૂર્વક વૃદ્ધિ કરીને કેળવવાની જરૂર છે ગુણગ્રાહક વૃત્તિ જેમ જેમ ખીલતી જશે અને સાચી સમજણને સાચા અને શુદ્ધ માર્ગે ઉપયોગ કરવા માટેની ધગશ વધતી જશે તેમ તેમ તે તે ગુણ ઓછા વધુ અંશે આપણા ચારિત્રમાં યોગ્ય સ્થાન મેળવી તેને વિશુદ્ધ બનાવશે વિશુદ્ધ ચારિત્ર મોક્ષમાર્ગ તરફના પ્રયાણમાં આપણને અસાધારણ સહાયભૂત બની જઈ આપણી જીવનયાત્રાને તેની આગેકૂચ પૂર્વકની કૂચમાં આગળને આગળ ધપાવશે

એમ સામાન્ય સદ્ગુણ પણ ઇચ્છા પૂર્વક ગ્રહણ કરવામાં આવે અને તેને સંપૂર્ણ સાવધાની પૂર્વક સર્વાંશે ખીલવવામાં આવે તો તેજ સદ્ગુણ અન્ય અનેક સદ્ગુણોને આવકારદાયક થઈ પડે, એટલુંજ નહિ પણ આપણા ઉત્કર્ષ અને ઉન્નતિ માટેના પ્રયાસમાં બીજરૂપ બની વિકાસ પામી વૃક્ષની ગરજ સારે છે અને ભાવી જીવનયાત્રામાં અનેક રીતે લાભકારી થઈ જીવનને સફળ અને સાર્થક બનાવે છે અનેક પ્રકારના અવરોધો અને

અડચણો તેમજ ઉપસર્ગો ખડા થતાં પણ અપૂર્વ ધૈર્યશ અને શીલ વડે હરકોઇ સદ્‌ગુણોને છેવટ સુધી નભાવી રાખવામાં આવે તો આ ભવ તેમજ પરભવ સુધરી જાય છે જેથી પાછળ ક્રમે ક્રમે અન્ય સદ્‌ગુણોના ભાજન બનવાનું સદ્‌ભાગ્ય પ્રાપ્ત થતાં અંતિમ ધ્યેય-મોક્ષ-હાથ વેંતમાં આવી પડે છે મનુષ્ય જન્મની સાર્થકતાજ 'માનવધર્મ'નું સાચું સ્વરૂપ સમજી લઇ તેને જીવનમાં હરેક કાર્યમાં યોગ્ય સ્થાન આપી, હૃદયના આદેશ મુજબ શુદ્ધ અને સાત્વિક ભાવનાથી તેને ખીલવતા રહી તે છેવટ સુધી ટકાવી રાખવા માટે પરમ વીતરાગ દેવની આજ્ઞા મુજબ તેને પ્રતિદિન અમલમાં મૂકતા રહી આપણે આપણા હક ઈરસા કે ભાગલાગની જાગવાઇ માટે જેટલા ઉદ્યમવંત અને પ્રયત્નશીલ રહીએ છીએ તેટલાજ બલ્કે તેથી વિશેષ આસ્થી ફરજો અને જવાબદારી અદા કરવા માટે કટીબદ્ધ થઇએ તો આપણો માર્ગ ઘણોજ સરળ અને સુલભ થઇ પડે માર્ગાનુસારીના પાંત્રીસ ગુણો ઉપરના અવિસ્તર વિવેચનના વાચનથી વાચક બંધુઓ જોઇ શકશે કે તમામ ગુણો દાનની ટુંકી આમાં તદ્દન જુદાઇ ગયેલ 'માનવ ધર્મ'ની આપણને સાચી ઓળખાણ કરાવે છે બીજા કોઇ સમય કરતા આધુનિક ભયંકરીના સમયમાં જેની વધારે જરૂરીઆત છે તે માનવધર્મને સર્વાંશે અપનાવી લેવા માટે સૌ કોઇ સર્વાંત પ્રયત્નશીલ થવાનું મનમાં લક્ષ તે માટે યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરતા રહે તો આજની દુનીયાને અનેક રીતે મુંજવી રહેલ અનેક જટીલ પ્રશ્નોનો ઉકેલ સરળ થઇ પડે

દુનિઆ ભરમાં કાયમી માટે વિશ્વશાંતિ સ્થપાય તો વિશ્વ વિગ્રહનો ભય દૂર થાય અને તમામ દેશની પ્રજા તરુણો અને સૈનિકો તૈયાર કરવા પાછળ ખરચાતા અનગળ દ્રવ્ય અને શક્તિનો વ્યય જીવનની અતિશય જરૂરીઆતવાળી ચીજ વસ્તુઓ ઉત્પન્ન કરવા પાછળ કરી શકાય અને તેજ કારણે નજીકના સમયમાં

પ્રત્યેક વસ્તુની ત્રાસજનક મોંઘવારીનુ પલ્લુ નીચુ નમે અને મધ્યમ વર્ગ કઇક રાહત અને આશાયેશ મેળવી શકે, અને તોજ અનેકાનેક સદ્‌ગુણોના પાયારૂપ ન્યાયનીતિના ધોરણ તરફ સૌ કોઇનુ કંઇક આકર્ષણ થાય

હાલ તુરત તો આપણે ઘણાજ કટોકટીના કપરા કાળમાંથી અને આકરી કમોંઘીમાંથી પસાર થઇ રહ્યા છીએ. એવા સમયમાં આવા સામાન્ય પુસ્તકનો ગમે તેટલો બહોળો પ્રચાર થાય તો પણ તેવા વાચક વર્ગને ન્યાય નીતિના ઉચ્ચ સ્થાન ઉપર પહોચવાનુ તો ઘડીભર બાજુ ઉપર રહે તો પણ તે નીતિભ્રષ્ટતાની નીચી અને નીચી કોટી ઉપર ઉતરી જવામાંથી કઇક અંશે બચાવી શકશે તો તેથી પણ કઇક આશ્વાસન મેળવવાનુ બની રહેશે

ઉપરોક્ત પાત્રીશ ગુણોના પાયારૂપ ગણાતા ન્યાયસપન્ન વિભવ નામના ગુણ ઉપરનુ સવિસ્તર વિવેચન કઇક લબાણ થઇ જવાથી કોઇ અઠવાડિક કે માસિકમાં પ્રગટ કરાવવાનુ નહિ બની શક્યાથી તમામ ગુણો ઉપરના વિવેચનને પુસ્તક રૂપે પ્રગટ કરવાની તક મળતાં તે તમામ ગુણો, અર્વાચીન જગતના તમામ પ્રજાજનો માટે, આધુનિક સમયનો વિચાર કરતા 'માનવધર્મ' નામના પ્રધાન ગુણને-પ્રત્યેક મનુષ્યના પ્રાથમિક ધર્મને સર્વ રીતે સન્માન્ય સમત અને આવશ્યક જણાતા આ પુસ્તકનુ નામ માનવધર્મ" રાખવાનુ યોગ્ય ધાર્યું છે અત્યારે જન સમાજને માનવતા કે માનવધર્મની જેટલી જરૂર છે તેટલી અને તેટલી પહેલા કદી પણ નહોતી, એ મુદ્દાની હકીકત સહેજે સમજાય તેવી છે એટલે તે બાબત વિશેષ વિવેચનની જરૂર નથી

આ બધા ગુણોમાં ન્યાયસપન્ન વિભવને મુખ્ય અને પ્રથમ સ્થાન મળેલ છે તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે દરેક દેશમા, દરેક સમયે

સમૂહગત રીતે કે વ્યક્તિગત રીતે દરકોઈ ધર્મના અનુયાયીને તેમજ નાસ્તિકને પણ માનવજીવનને સફળ અને સાર્થક બનાવવા માટે આ વિશિષ્ટ ગુણની આવશ્યકતા છે દરકોઈ વાદ કે પક્ષમાં માનનારને પણ આ ગુણની કોઈ પણ રીતે ઓછી જરૂર નથી

સામાન્ય રીતે આપણે ઉત્તમ ગુણોથી વેગળા રહી વ્યવહારમાં તો એમ જ ચાલે એવા ભ્રામક મનામણા કરી આપણુ જીવનનાવ આગળ ચલાવવામાં એટલા ટેવાયેલા અને પાવરધા થઈ ગયા છીએ કે આપણી ગુણ ગ્રાહક શક્તિ એટલી બધી મંદ પડી ગઈ છે કે ઉજ્જવળ ભવિષ્ય માટે આપણને લેશમાત્ર પરવા હોય તેમ જણાતુ નથી આવી પરિસ્થિતિ વચ્ચે આવા શુષ્ક પ્રયાસ માટે ક્તકિંચિત સફળતાની આશા રાખવી તે કંઈક વધારે પડતુ છે છતાં પણ શુભે યતનીયમ્ એ સૂત્ર અનુસાર સામાન્ય ફરજ બજાવ્યાનો કંઈક સંતોષ મેળવી ગૌરવ અનુભવુ છુ બીજા ગુણોના માત્ર નામ નિર્દેશથી પણ લખાણ થઈ જવાના ભયથી અહિ જ વિરમુ છુ આખુ પુસ્તક સાદ્યંત મનન પૂર્વક વાંચી જવાની ભલામણ કરતા નિર્ણિત કરવાની કે સુજ્ઞ વાચક બંધુ કંઈ ભૂલ કે ત્રુટી તરફ મારુ લક્ષ્ય ખેંચવા કૃપા કરશે તો આભારી થઈશ અભ્યર્થના એજ

ભાવનગર માણેકવાડી
૪૨૦ નિર્મળચંદ્ર કુંજ
સં ૨૦૦૭ પોષ વદી ૧૩
(મેરુ તેરશ)

વકીલ ન્યાલચંદ લક્ષ્મીચંદ સોની
બી એ એલએલ બી
નિવૃત્ત એજંસી વકીલ

ૐ પરમાત્મને નમઃ

માનવ ધર્મ

માનવ ધર્મને

અપનાવવું અને સાર્થક કરવું

શ્રી યોગશાસ્ત્રગત માર્ગાનુસારીના પાંત્રીશ ગુણો
ઉપરનું સવિસ્તર વિવેચન

મંગળ કથન

नमो दुर्वाररागादि वैरिवारनिवारिणे ।
अर्हते योगिनाथाय महावीराय तायिने ॥ १ ॥

पन्नगे च सुरेन्द्रे च कौशिके पादसंस्पृशि ।
निर्विशेषमनस्काय श्रीवीरस्वामिने नमः ॥ २ ॥

कृतापराधेऽपि जने कृपामन्थरतारयोः ।
ईषद्बाष्पार्द्रयोर्भद्रं श्रीवीरजिननेत्रयोः ॥ ३ ॥

मोक्षमार्गस्य नेतारं भेत्तारं कर्मभूभृताम् ।
ज्ञातारं सर्वतत्त्वानां धर्मं [illegible] ॥ ४ ॥

अज्ञानतिमिरान्धानां ज्ञानाञ्जनशलाकया ।
नेत्रमुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ ५ ॥

ઘણી મુશ્કેલીથી વારી શકાય એવા રાગદ્વેષાદિ દુશ્મન દળને દૂર કરનાર, (જગજ્જીવોના) રક્ષક, યોગિનાથ, અર્હત ભગવાન મહા-

તે નમસ્કાર ૧ દેવાધિદેવ ઇન્દ્ર ભક્તિભાવથી ચરણ-
રા કરે કે ઉગ્ર સર્પ કૌશિક દ્રઢબુદ્ધિથી ચરણસ્પર્શ કરે છતાં
ને વિષે સમભાવ રાખનાર શ્રી વીરપ્રભુને પ્રણામ ૨
તાં દુઃખ દેનાર જન-નાગીઓ પ્રતે પણ કૃપાળી માર્ગક જેના
ન અને કરુણાથી અશ્રુભીના શ્રી વીરપ્રભુના નેત્રોનું કલ્યાણ
ઓ ૩

મોક્ષ માર્ગના નેતા, કર્મના સમૂહને ભેદનાર સર્વ તત્ત્વોના
ણનાર શ્રી જ્ઞાતનન્દન વીરભગવાનને નમન કરું છું ૪

અજ્ઞાનરૂપી અંધકારથી અંધ બનેલી રૈને જેમણે જ્ઞાનરૂપી
અંજનશલાકાથી ઉઘાડ્યું છે તે ગુરુદેવને નમસ્કાર ૫

માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણો પૈકી પ્રથમ ગુણ
ન્યાયસંપન્નવિભવ

શ્રીમદ્ હેમચન્દ્રાચાર્ય મહારાજપ્રણીત યોગશાસ્ત્રમાં ચારિત્રના
બે પ્રકાર- ૧ સર્વવિરતિ ચારિત્ર ૨ દેશવિરતિ ચારિત્ર
જણાવી કહેવામાં આવેલ છે કે પહેલાનું પાલન સાધુ કરે છે અને
બીજાનું સેવન સાધુ ધર્માનુરાગી ગૃહસ્થ-શ્રાવક કરે છે આ રીતે
ગૃહસ્થ-શ્રાવકો પણ સાધુવર્ગના અનુરાગવાળો જણાવી ધર્મા
ધિકારી માર્ગાનુસારી ગૃહસ્થના પાત્રીસ લક્ષણોની પ્રરૂપણા કરવામાં
આવેલ છે તેમાંના પ્રથમ અને મુખ્ય લક્ષણ ગુણ ગણાતો
ન્યાયસંપન્નવિભવનામાં ગુણ આ આગળ વધતા કે પરમ
ધાર્મિક પુરુષની નજરે પણ હાલના જમાનામાં આપણી ખાસ
વિચારણા માગી રહેલ છે

વૈજ્ઞાનિક નજરે કેટલાક પુરુષો- અમુક વર્ગ જમાનાને આગળ
વધતો માને છે અને વિજ્ઞાનના વિષયમાં જે તે વિષયના મહાન્

વિજ્ઞાનોને તનતોડ મહેનત કરી જીવનભરના પ્રયાસથી જુદી જુદી અનેક વિષયોમાં અજનની શોધો કરી દુનિયાભરની પ્રજાને મોટર રેડીયો એરોપ્લેન ટેલીફોન ટેલીવિઝન ટેલીગ્રાફ વગેરે સાધનો ઉપરાંત, અમર આહાર સાધનોનો પણ જે દુષ્પ્રાપ્ય લાભ આપેલ છે તે આગળ ધરી પોતાની માન્યતાને સિદ્ધ કરે છે ત્યારે બીજો વર્ગ આધુનિક ભરત ક્ષેત્ર તરફ અંગુલિનિર્દેશ કરી, હાલમાં મનુષ્યોનો મોટો ભાગ ભૌતિકના સાધન-સામગ્રીની કલ્પનાથી થરથરી જઈ દુનિયાનો સંહાર નજીક આવતો માની લઈ દુનિયાને ઉપર મુજબની શોધોથી લાભ કરતા નુકશાન વધારે થતુ હોવાથી તેમજ ભરકર યદ્ધોથી ઉપસ્થિત થતા આકરી કસોટી અને કોરોકોરી ભરેલા કપરા કાળમાં ફસાઇ પડેલ જગતભરમાં ન્યાય-નીતિના નિયમો તદ્દન બાજુ ઉપર મુકાતા હોવાથી જમાનાને પાછળ હઠતો માની લે છે બન્ને વર્ગ તરફથી પોતપોતાની માન્યતાની પુષ્ટિ માટે આગળ કરવામાં આવતી દલીલો ઘડીભર પ્રખર વિચારકને પણ પૂરી મુંઝવણમાં નાખી દે છે અને જમાનાનો પ્રવાહ કઇ બાજુ વહી જાય છે તે નક્કી કરવાનું મુશ્કેલ થઇ પડે છે

શાસ્ત્રીય જૈન દૃષ્ટિએ આ હુંડાઅવસર્પિણી કાળનો પાંચમો આરો પ્રવર્તતો હોવાથી ઉતરતો-પડતો કાળ ગણવામાં આવે છે નિરંતર આયુષ્ય પ્રમાણ શરીર સંઘયણ-શારીરિક બળ વગેરે ઘટતા જાય છે જમીનના રસ કસ પણ ઘટતા જાય છે સમુચ્ચય રીતે સુખ-શાંતિ ઘટતા જાય છે અને દુઃખ-દર્દ અને અશાંતિમાં વૃદ્ધિ થતી જાય છે નીતિની બાબતમાં પણ સમાજ પાછળ હઠતો જાય છે, આમ છતાં પણ અઠ્ઠાઇ મહોત્સવો ઉદ્યાપનો ઉપધાન પ્રસંગો-પુરજોશથી ધામધુમપૂર્વકના વરઘોડા અને સામુદાયિક જમણ પ્રસંગો પ્રવર્તતા હોય છે ત્યારે ચોથો આરો વર્તતો હોવાના અનુમાનો કરવામાં આવે છે

આ પ્રકારનો જમાનો છતા પણ ન્યાયસંપન્નવિભવનામા ગુણની વ્યાખ્યા કે વિવેચનમાં કોઈપણ પ્રકારની શિથિલતા કે છૂટછાટ નભાવી લેઈ શકાય નહિ ન્યાય–નીતિની બાબતમા લેશ માત્ર છૂટછાટ મૂકવા જતા જનસ્વભાવ અને માનસિક વલણ એટલા બધા અસ્થિરશીલ હોય છે કે નીતિ–ભ્રષ્ટતાને જરાપણ અવકાશ મળતાં કેટલી હદ સુધી નીચા ઉતરી જવાનું થાય છે તેની કલ્પના કરી શકેત છે સામાન્ય ગૃહસ્થ જીવનના પરિપાલનમા પણ મુખ્ય લક્ષ્ય–સાધ્ય દૃષ્ટિ આત્માની ક્રમસર ઉન્નતિ સાધવાની અણુતરી રાખી મોક્ષ ગતિ તરફ–આત્માની સર્વ પ્રકારના કર્મ-મળથી મુક્તિ મેળવવા તરફ, સિદ્ધ દશા પ્રાપ્ત કરવા તરફ જ રહેવી જોઈએ જુદા જુદા ધર્મવાદીઓ તરફથી મોક્ષની સિદ્ધ દશાની વ્યાખ્યા ભલે જુદી જુદી રીતે કરવામા આવતી હોય તેમ જ તેના જુદા જુદા અનેક પ્રકારના સાધનો માટે પણ ભલે મતભેદ હોય છતા પણ પ્રત્યેક આર્ય ધર્મની સાધ્ય દૃષ્ટિ તો મોક્ષ તરફ મીટ માંડી રહેલી હોય છે એને પ્રત્યેક ધર્મનુ લક્ષ્યબિંદુ સકળ કર્મના ક્ષયથી પ્રાપ્ત થતાં સચ્ચિદાનંદ સુખ મેળવવાનુ હોય છે

આવુ ઉત્તમોત્તમ લક્ષ્ય બિંદુ–સાધ્ય ગમે તેટલુ દૂર હોય તેને પહોંચવા માટેનો માર્ગ ગમે તેટલો વિકટ અને દીર્ઘ હોય, સદર માર્ગની લાંબી મુસાફરી માટે પ્રબળ પુણ્યોદયના પ્રતાપે સાધનોની વિપુલતા પ્રાપ્ત કરી શક્યા હોઈએ અગરજો પુણ્યબળની કચાશ બમાણે જોઈએ તેવી સાધન સામગ્રી હાથ ન કરી શક્યા હોઈએ તોપણ જો આપણે ઉન્માર્ગગામી નહી થતાં મોક્ષમાર્ગાનુસારી થયા હોઈએ તો કાળાંતરે પણ લક્ષ્યબિંદુ સુધી જરૂર પહોંચવાના અને સાધ્ય જરૂર સિદ્ધ કરવાના એમા જરાપણ સશય કે શંકા રહેવા જોઈએ નહિ

આ દૃષ્ટિએ માર્ગાનુસારીપણાની અત્યંત આવશ્યકતા છે અને તેમા ગમે તેટલી લાલચો મુશ્કેલીઓ કે ઉપાધિ આવી પડે તો પણ

માર્ગભ્રષ્ટ થઈ ઉન્માર્ગગામી ન થઇ જવાય તેની આપણે ખાસ સભાળ અને કાળજી રાખવાની જરૂર છે

માર્ગાનુસારીપણુ કાયમને માટે અખંડિત રીતે જળવાઈ રહે તે ખાસ લક્ષ્યમા રાખવાની જરૂર છે જૈન શાસ્ત્રકારોએ આવા પુનિત લક્ષ્યની સાધના માટે માર્ગાનુસારીપણાના પાલન માટે ગૃહસ્થ શ્રાવકને જરૂરના પાંત્રીશ ગુણો-લક્ષણો બતાવેલા છે અને તેમા ન્યાયસંપન્નવિભવને પહેલુ સ્થાન મળેલ છે

આ પહેલા ગુણ-લક્ષણનુ વિવેચન કરતા કહેવામા આવે છે કે જેણે પોતાની સંપત્તિ ન્યાયપૂર્વક પેદા કરી હોય તેજ ગૃહસ્થ શ્રાવકો આ ગુણનો ધારક કહી શકાય

ન્યાય અને નીતિપૂર્વક જ જિંદગીભર જીવન ગુજારવાનો જેનો દૃઢ નિશ્ચય હોય મનથી વચનથી અને કાયાથી કદી પણ ન્યાય-નીતિના સૂત્રોનુ કિંચિત્ પણ ઉલ્લંઘન કરવામા નહિ તત્પર અને કપાળી છટતા હોય, મરણાંત કષ્ટે પણ ન્યાય્યાત્ પથ પ્રવિચલન્તિ પદ ન ધીરા એ સૂત્ર અનુસાર જે પૈસાદાર પુરુષો ન્યાય માર્ગથી લેશમાત્ર સ્ખલિત થતા નથી તેવા સજ્જનો જ વ્યાપાર, વ્યવહાર કે નોકરી ઈ. જે પ્રમાણિકપણે અને ન્યાયપૂર્વક જ આચરે છે

પરસ્પરની તીવ્ર હરીફાઈ વણિક વૃત્તિને સ્વાભાવિકપણાની ઈર્ષ્યા પૂર્ણ ચડસાચડસી અને બીન જોખમી ઝડપભેર પલટાતી પરિસ્થિતિના કારણે દુનિયાભરના બજારોની અસ્થિરતા, રાજસત્તાની હદ ઉપરાંતની દખલગીરીથી અણધાર્યા આવી પડતા અંકુશો જીવનોપયોગી અનેક વસ્તુઓના ભાવોમા પ્રતિદિન અને ક્વચિત્ પ્રતિકલાક થતી ઉથલપાથલ વગેરે અનેક કારણોને લીધે સ્વતંત્ર ગણાતા ધંધા, રોજગાર વ્યાપાર રોજગારમાં પણ ક્વચિત્ અણધારી રીતે એવી મુશ્કેલીઓ ઉભી થઇ જાય છે એવો જ વખત આવી પડે

છે કે ન્યાયપુરસર વ્યાપાર એડી પોતાની આંટ નિભાવી રાખવાનું મુશ્કેલ બની જાય છે અને તેવા પ્રસંગે વ્યાપારી વર્ગમાં મોટા ભાગને ન્યાય-નીતિના ધોરણની પરવા કરવા જેટલી ધીરજ રહેતી નથી અને સામાન્ય રીતે ગતાનુગતિક લોક એ સૂત્ર અનુસાર દેખાદેખીથી દોરવાઇ જઇ ન્યાય નીતિના સૂત્રને માન આપનાર સજ્જનો પણ કવચિત્ નબળાઇને વશ થઇ, ખરી કસોટી પ્રસંગે સ્ખલિત થઇ જાય છે અને પૂરેપૂરી જામેલી આબરૂ અને આંટ ગુમાવી બેસે છે વળી વિવેકદૃષ્ટિની ઉણપના કારણે કે ધાર્મિક ભાવનાની કચાશના કારણે યાતો ધર્મને ઘેર ધાડ અને કસાઇને ઘેર કુશળ-તેવી કહેવતેનું રહસ્ય બરાબર ન સમજાયું હોય તેના કારણે અગર તો પુનિત સંસ્કૃતિના દૃઢ સંસ્કારોની છાપ જોઇએ તે પ્રમાણમાં ન પડી હોય તેવા કારણે મનની નબળાઇને વશ થઇ ઘણાખરા મનુષ્યો એવો જ આગ્રહ રાખી રહ્યા હોય છે કે વ્યવહાર કે ધંધાને અંગે ન્યાય-નીતિ અને પ્રમાણિકતાના સિદ્ધાંતો જાળવી રાખવાનું તદ્દન અશક્ય છે અને તેથી કમને અને પગલે પગલે તેના ભંગ કરવા પડે છે. આવી નિર્બળ માન્યતાનું પરિણામ એ જ આવે છે કે તેવા માન્યતા ધરાવનારાઓના પ્રત્યેક જીવન વ્યવહારમાં ન્યાય, નીતિ અને પ્રમાણિકપણાનો જરાપણ ખ્યાલ રહેતો નથી અને સરવાળે આ ભવમાં કે ભવાંતર પરભવમાં ગમે તેવા દુઃખો અને મુશ્કેલીઓ ભોગવવાની સંભવિતતાના ભયંકર સ્વરૂપ દેખાતાં હોય યા કલ્પનામાં મૂર્તિમંત ખડી થતી હોય છતાં પણ તેઓ પોતાના જીવન વ્યવહારમાં જોઇએ તેવા ફેરફાર કરી શકતા નથી અને સાપને ઘેર સાપ પરોણા જેવી સ્થિતિ આજના માનવ વ્યવહારમાં માટે ભાગે પ્રવર્તતી હોવાથી મહત્ત્વના વાટમાં જે કાંઇ તેજ બહાદુર અને ખાટોરા ગણી લેવામાં આવે છે. આવી કારણોને સામાન્ય જનસમુદાયને ન્યાય-નીતિ વિરૂદ્ધના વ્યવહારના અનિષ્ટ પરિણામની વિચારણામાં દોરવા સમજાવવાનું કાંઇક મુશ્કેલ છે,

વળી કોઇ કોમ તો તે જાણવાની દરકાર પણ કરતાં નથી અને મન-ફાવતી રીતે પોતાનુ નાવ હંકાર્યે જાય છે અને ઉજળા લુગડાના સફેદ ઠગોની સખ્યામાં વૃદ્ધિ કર્યે જાય છે બગલાની માફક આવા ઠગ-ભકતો હમેશાં મુગ્ધ જનોને પોતાના ફાંસલામા સપડાવવાની પેરવી કરતા રહે છે, આધુનિક જમાનામાં દાંભિકતા એટલી બધી વધી પડી કે-બાહ્ય દેખાવ આકર્ષક અને ભારી છાપ પાડી શકાય તેવો રાખ-વાની વૃત્તિ એટલી બધી સતેજ થઇ પડી છે કે જનસમુદાયનો મોટો ભાગ ઠગવા અને છેતરપીંડીની આવડતની હરીફાઇમાં જ ઉતરી પડયો છે અને સર્વત્ર ટાપટીપ જ નજરે પડે છે બાકી ભીતરકી તો રામજી જ જાણે' છે કહેવાતી મુત્સદ્દીગીરીના-કુશળતા પૂર્વકના કાવાદાવાના છેતરપીંડીના-પરવચનાની સાથે સાથે આત્મવંચનના પણ એવા એવા કીસ્સાઓ બહાર આવતા જણાય છે કે અસલની ખરી વસ્તુ-સ્થિતિ સમજવાનુ મુશ્કેલ થઇ પડે છ લોભીયા હોય ત્યાં ધુતારા ભૂખે ન મરે એ કહેવત અનુસાર ધૂર્તતા કેળવી જાણનાર મહેત ઠગોને જોઇતો તેવો સત્કાર મળી રહે છે અને લોભવશાત્ તેમના પજામા ફસાઇ પડનાર મુગ્ધજનોને ખરી વસ્તુ સમજાવનાર કોઇ અનાયાસે મળી જાય તો પણ તેવા સમજદારોની મહેનત ઘણી વખત વ્યર્થ જાય છે મુગ્ધતાની પરાકાષ્ટા એટલી હદે પહોંચી હોય છે કે ખુદ સર્વજ્ઞ સામા આવી ખરી વસ્તુ સમજાવવાને પ્રયાસ કરે તો તેમના વચનોમા વિશ્વાસ મૂકતા પહેલા ઘડીભર આંચકો આવે છે

આવા પ્રકારની શ્રેણી તો જનસમુદાય આ દુષમ કાળમા એટલા મોટા પ્રમાણમા દ્રષ્ટિગત થાય છે કે તેમની ભાવનાઓ અને વર્તન માટે પુણ્યવાળી ભવ્ય જીવોને તેમના માટે ઘૃણા અને દયા જ ઉપજે નીચી કક્ષીમા રહેલા અભાગીયા વર્ગના સામાન્ય જ સમજાવવું તો ન જ ઘણા ભાગે એવું જોઇએ છીએ કે-તેમની જિંદગીનુ-જીવન ભરના

વ્યવહાર [illegible] મુખ્યતાએ જેવું હોય છે કે યેન કેન પ્રકારેણ દ્રવ્ય પ્રાપ્તિ [illegible] કોઈ ઉપાયથી [illegible] મેળવવું—દ્રવ્ય મેળવવાના ઉપાયો કરી કોઈના જે—દ્રવ્યપ્રાપ્તિ માટેના સાધનો કેવા ગુણદોષ વાળા છે તે સંબંધીનો કંઈ વિચાર કે કલ્પના જ તેમને આવતા નથી આ ભવ મીઠા તો પરભવ કોણે દીઠા? એવી અધમ કોટીની ભાવના જ તેમના હૃદયમાં રમી રહેલી હોય છે

પૂર્વભવના સંચિત પુણ્ય પ્રતાપે તેવા મનુષ્યો બાહ્ય નજરે કંઈક સુખી જણાય છે પરંતુ પુણ્ય ઘટી જાય છે કે પરવારી જાય છે ત્યારે ચાર દિવસનું ચાંદરણું અને પછી ઘોર અંધારી રાત જેવી સ્થિતિ તેમની થઈ પડે છે લાભાન્તરાય કર્મના ક્ષયોપશમથી મનુષ્ય ધનના લાભ મેળવી શકે પરંતુ તે માટે કેવા સાધનોનો ઉપયોગ કરવામાં આવેલ છે તેની વિચારણા તો ઘડીભર પણ સુઝતી નથી

આ કલિયુગના જમાનામાં—પડતા કાળમાં મોટા કુટુંબના અંગીભૂતોના ભરણ—પોષણનો બોજો—જેના શીર પર આવી પડે છે તેવી વ્યક્તિઓને દુકાળ જેવા પ્રસંગે પ્રવર્તતી મોંઘવારી કરતા પણ વધારે તીવ્ર અને સખ્ત આ મોંઘવારીના જમાનામાં આવક અને ખર્ચના પાસા સરખા રાખવાનું પણ એટલું બધુ મુશ્કેલ થઈ પડ્યું છે કે પોતાનો જીવન વ્યવહાર કઈ રીતે ચલાવવો તે તો વિચાર થઈ પડે છે અનેક પ્રકારની જિંદગીની જરૂરીયાતોમાં વૃદ્ધિ થતી જતી હોય હરીફાઈ વગેરેના કારણે કમાણીના સાધનો નબળા પડતા જતા હોય પરાધીન અને ગુલામી દશા ભોગવતી પ્રજા વર્ગના માણસોને ઔદ્યોગિક બાબતોમાં પણ રાજ્યસત્તા તરફના અનેક પ્રકારના અંકુશો ભોગવવા પડતા હોય અણધાર્યા સંયોગો ઉપસ્થિત થતાં અનેક પ્રકારની ચિંતાઓ ભોગવવાનો પ્રસંગ આવી પડે ત્યારે ખર્ચમાં પડતા તોટાને પહોંચી વળવાનુ

સામા ... વર્ગી ઘણુ જ મુશ્કેલ થઇ પડે છે અને તેવા પ્રસંગોએ સંયોગોવશાત્ કેટલાક મનુષ્યોને યોગ્ય સંયમપૂર્વક તે ન્યાયના પ્રમાણ પરથી સ્ખલિત કરનારી અનેક પ્રકારની લાલચોને તાબે થવુ પડે છે જગતના મનુષ્યો સાથેના અનેક પ્રકારના વ્યવહારિક સંબંધોમા કોઇ કોઇ વખતે એવી ગુચવણો આવી પડે છે કે સામાન્ય મનુષ્ય મનની નબળાઈના ભોગે-લાલચોમાં ફસાઇ પડે છે

સામાન્ય કે ઝીણા ભેદ વ્યાપારીના જીવનભરના કાર્યોની સમીક્ષા કરવા બેસીએ અગર તો કોઈ નોકરીઆત વર્ગના મનુષ્યના નોકરી દરમીયાનના જીવનવનના પાના ઉકેલવા આદીએ તો જ બારીક તપાસના પરિણામે તેમા વધારે ઊંડા ઉતરતા જઇએ તો અનેક પ્રકારની ત્રુટીઓ આ સ્થળે સહેજે જણાઇ આવે અને આવી ત્રુટીઓ જેમ જેમ વધતી જાય તેમ તેમ વ્યક્તિને ન્યાયના માર્ગથી દૂર-દૂર જતી જોઈ શકાય.

મ્હોટા ઉદ્યોગ કરોડપતિ અને લખપતિ મીલ યોજન્દ્રોથી માંડીને છેવટ દુકાનદારથી નાની દુકાન ચલાવતા વ્યાપારીના જીવનમાર્ગની બારીકાઇથી સમીક્ષા કરવામા આવે તો-બાહ્ય નજરે પ્રધાને અજેની કેટલીક નિપુણતા જણાતી હોય છતા પણ તે પરિણામે તેને ન્યાયના માર્ગથી સ્ખલિત કરનારી ત્રુટીઓરૂપે જ જણાઇ આવે

ગ્રાહકોને એક વસ્તુ ભાવ દરાવતી વખતે બતાવી તેની જગ્યાએ બીજી વસ્તુ ચાલાકીપૂર્વક ઘુસાડી દેવી તોલ-માપમાં પણ યુક્તિપૂર્વક દગા-પ્રપંચનો આશ્રય લેવો અને ઉતાર પડી જવાનો પ્રસંગ આવે ત્યારે "દેખા જાયગા" તેવી ભાવના રાખવી કુશળ ચલનાર Salesman તરીકે વાચ ઉપરાંત તેમજ યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી આડીઅવળી વાતો કરી મુગ્ધ ગ્રાહકોને આંજી નાખવા અગરતો 'અહેસાનીથી શીઘ્રમા ઉતારી દેવા/ તેજ-મંદીના સટ્ટાખોરા વ્યાપાર

માફના વ્યવહારોનો આશ્રય નેવો ખરીદ કરનાર બીજાની વતી ખ. ક તો હોય તેવા પ્રસંગે તેને ખુશામત ખાનપાન, સરભરા કે આર્થિક લાલચથી વશ કરી લેવો, આપવા-લેવાના કાગલો જુદા રાખવા ડબલ ચોપડા રાખવા ખરીદીના બે જાતના જુદા જુદા ભીલો રાખવા ભાવકાબંધ-ઓછી નાખવાના દેખાવો રાખવા હદ ઉપરાંતનો માર્જીન નફામાં રાખવો વગેરે બાબતનો અજ કાલ સામાન્ય થઇ પડેલ છે અને ક્રમક્રમ બના બ્યાપારીઓ એજ ધોરણે પોતાનું નાવ હંકારે જતા હોય ત્યાં કોને, કોણે કહેવાપણું રહે એ વિચારવા જેવી બાબત છે

આવા મહત્વના વિષયની ચર્ચા, સર્વગ્રાહી નજરે આગળ કરતા કહેવુ જોઇએ કે રાજ્યસત્તા ભોગવતી પરદેશી પ્રજા આ દેશમા વ્યાપાર નિમિત્તે જ આવેલ અને કુશલપૂર્વક વ્યાપાર વૃત્તિ કેળવી ધીમે ધીમે-નાનાની રાજ્યસત્તા જમાવતા આમા ખડ જેવડા દેશો અનેક પ્રકારની યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી તેમજ સબળ શસ્ત્રસામગ્રી અને વિપુલ સાધનસંપન્નતાથી પોતાને કબજે કરી લીધા એટલુ જ નહ પણ આપણા દેશની પ્રજાને ગુલામીની જંજીરથી જકડી લઇ રાજ્યસત્તા અને પુર દમામ દૃઢતાથી રાજ્યસત્તાના છેવટ સુધી એવા રીતનો ઉપયોગ કરતા રહ્યા કે આપણા દેશની પ્રજા દરેક બાબતમાં પાછળ પડતી ગઇ તેમ તેમ તેમના ગોરાવૃત્તિ અને દમનનીતિને કોઇપણ પ્રકારની હદ-મર્યાદા રહ્યા નહિ અને આપણી દશા ઘણીજ લાચાર થઇ પડી.

આ રીતે દેશભરમા સર્વત્ર પોતાની રાજ્યસત્તા યુગ દેરથી પૂરજમાનની જમાવેલ બ્રીટીશ પ્રજાતંત્ર યુરોપ ખંડના અન્ય દેશોની [illegible] nation of shopkeeper દુકાનદારોની પ્રજા તરીકે ઓળખાવે છે તેના પ્રજાની વ્યાપાર વૃત્તિની પ્રશંસા બીજા અનેક કારણ ઉપરાંત Honesty is the best policy ના

સિદ્ધાંતને આભારી છે છતાં તે કહેવતનો સચ્ચાર્થ યથાર્થ રીતે વિચારતા જણાય છે કે પ્રમાણિકપણાને સામાન્ય રીતે એક ઉત્તમ policy (યુક્તિ-કલા-કુનેહ) ના ગણુનમાજ મૂકેલ છે અને તેમાં કેવલ વિશુદ્ધ નીતિને બદલે ચાણાક્યનીતિની મુત્સદ્દીગીરીની જ દૃષ્ટિ તરવરતી હોવાનું જણાય છે અને તે કારણે-પ્રમાણિકપણા જેવા ઉત્તમ સદ્ગુણને પણ આર્થિક લાભ અને પ્રાપ્તિની દૃષ્ટીથી જ મુત્સદ્દીગીરીના વાવા નીચે આગળ કરવામાં આવે છે, પરંતુ સેંકડો વરસોની જુની ઉત્તમ આર્ય સંસ્કૃતિનું પીઠબળ ધરાવની આપણી આર્યપ્રજાનો જીવનભરના વ્યાપારને, તમામ જીવન-વ્યવહારને પરમ-પુનિત ધાર્મિક સ્વરૂપ જ આપવી આવેલ છે અને બધી બાબતોની છણાવટ ધાર્મિક નજરે જ કરવાની આવશ્યકતા પ્રતિપાદન કરે છે અને તે હિસાબે આપણે જૈન મતાનુયાયીઓ મોક્ષ તરફના કલ્યાણ માર્ગને પંથે ચાલતા માર્ગાનુસારીના લક્ષણોના ન્યાયસંપન્નવિભવને પ્રથમ સ્થાન આપતા આવ્યા છીએ.

સૃષ્ટિક્રમના સામાન્ય ધોરણ મુજબ, કાર્યપ્રદેશ જેટલો દુર્ગમ મુશ્કેલ આપત્તિઓ અને કષ્ટસાધ્ય તેટલી જ તેટલા પ્રમાણમાં જ-તેટલા ફળ પ્રાપ્તિ મહત્વવાળી અને અર્થસાધક નીવડે છે. કોઈપણ વસ્તુની પ્રાપ્તિ કાર્યસિદ્ધિ કે ફળપ્રાપ્તિ તેનું પૂરેપૂરું મૂલ્ય આપ્યા સિવાય, મહેનત, શક્તિ કે દ્રવ્યના ભોગ કે વ્યય સિવાય હાથ-વેંતમાં આવ્યાનુ જણાતુ નથી.

ઉત્તમ ગણાતા સદ્ગુણો આપોઆપ સ્વાભાવિક રીતે-વગર મહેનતે આવી જતા નથી. સદ્ગુણોના ભાજક થવા માટે, તેની બન્યતા-ઉપયોગિતા અને મીઠાશભરી ફળ પ્રાપ્તિના પ્રમાણમાં મનન અને સંયમપૂર્વકનું શુદ્ધ વર્તન કેળવવાની જરૂર છે એટલું જ નહિ પણ તે માટેની શુદ્ધ હૃદયપૂર્વકની તમન્ના પણ

હોવી જોઇએ સદ્ગુણની પ્રાપ્તિ અને ખીલવણી થતા પહેલાં-જે તે
સદ્ગુણની યથાર્થ કીંમત વિ૦ મૂલ્યાંકન બરાબર સમજવા જોઇએ,
ગુણપ્રકર્ષદૃષ્ટિ પૂરેપૂરી વિકસિત થવી જોઇએ અને તે પછી તેની
પ્રાપ્તિ માટેનો સતત પ્રયાસ ચાલુ રાખવો જોઇએ સદ્ગુણના અભિ
લાષીએ ઉપર જણાવ્યા મુજબ તેનું યથાર્થ મૂલ્યાંકન કરવું. તેની
પ્રાપ્તિ માટેના પ્રત્યેક સાધનોને બારીક અભ્યાસ અને શુદ્ધ દીલનું
પરિશીલન હાથધરવા જોઇએ, એટલું જ નહિ પરંતુ તેમાં ત્રુટીઓ
અને મુશ્કેલીઓ ક્યા ક્યા-કેવા પ્રકારની આવવા સંભવ છે તેની
પણ પ્રથમથી જ મનનપૂર્વક વિચારણા કરી તેવી ત્રુટિઓ કે
તેવી ત્રુટીઓથી દૂરના દૂર રહી શકાય અને મુશ્કેલીઓનો યથાશક્તિ
સામનો કરી શકાય, સાધનો પણ વિશુદ્ધ પસંદ કરવા જોઇએ
એટલે તેના સંબંધીમાં પણ સંપૂર્ણ વિવેક ઉપયોગ અને સાચી
સમજણની આવશ્યકતા રહે છે

મોક્ષાભિલાષી જૈન ગૃહસ્થ માટે માર્ગાનુસારીપણું એ
પ્રથમ દરજ્જાની પરમ આવશ્યકતા છે ઉન્માર્ગગામી તો
આ લાઈનની કોટીમાં જ મૂકી શકાય એમ અમને નથી પરંતુ તેની
મોક્ષની કે આત્મીય કોટીની કોઈ ઉચ્ચ દશાની તેવા ભવ્ય
જીવોને મહાન્ તીર્થંકરનો અમોઘ ઉપદેશ પણ કોઈ રીતે
ઠેકાણે લાવી શકતો નથી પરંતુ માર્ગાનુસારી ભવ્ય જીવો માટે
શાસ્ત્રકારોએ જે લક્ષણો કે ગુણો બતાવ્યા છે તે બધા ગુણોને પૂર
બહારથી અમલમાં લાવવામાં આવે તો જ તેમનું માર્ગાનુસારીપણું કાયમને
માટે ટકી શકે અને તેમાં તે આગળ વધી શકે

આવા ઉત્તમ આવશ્યક ગુણોમાં કોઇ પણ પ્રકારની શિથિલતા
આવવા દેવામાં આવે તો આપણા ગાડાને રસ્તા ઉપરથી ઉતરી જતા
વાર લાગે નહિ અને એકવખત રસ્તા ઉપરથી ગાડું ઉતરી ગયું

ને પછી તેને માર્ગે ચડાવવામા કેટલી મુશ્કેલીઓ વેઠવી પડે તે એ કોઇના અનુભવનો વિષય છે

માર્ગાનુસારીપણાના જુદા જુદા ગુણોની સામાન્ય નજરે વિચાર કરતાં પણ જાણી શકાય તેમ છે કે જે તે ગુણોની જેટલી ઉત્તમતા ઉચ્ચ કોટીની તેના પ્રમાણમાં તે તે ગુણોમા આવી જતી શિથિલતા પણ વધારે-ઓછી નુકશાનકારક અને અનર્થકારી આ પ્રકારની પરિસ્થિતિ દૃષ્ટિગમ્ય અને અનુભવસિદ્ધ હોવાથી આ લેખનો મુખ્ય વિષય બની રહેલ 'ન્યાયસમ્પન્નવિભવ' નામા ગુણપૂર્ણ રીતે આપણે જાળવી રાખીએ ખીલવી શકીએ તો જ આપણી સિદ્ધિ વ્હેલે-મોડે સુસાધ્ય થઇ શકે

માર્ગમા આગળ વધતા વ્હેલા રસ્તામા આવતા વાંક-ચૌક દુર્ગમ અટવીઓ પર્વતો અને ખીણો તથા ખાડા-ખડીયા, નદી-નાળા અને ગરનાળા તેમજ caution-ચેતવણીના સૂચક બોર્ડોનો બરાબર ખ્યાલ રાખતા રહીએ, પહેલાથીજ જરૂર પૂરતી તૈયારી રાખેલી હોય પુરતુ ભાથુ જરૂર પૂરતુ સચય-ભાતું રાખી શકીએ અને સતત સાવધાની અને સાવચેતીપૂર્વક આગળ વધતા હોઇએ તોજ આપણુ પુનિત માર્ગાનુસારીપણું અખંડિત રીતે જળવાઇ રહે-અને તેમાં આગળ વધવાનુ બની શકે માર્ગમાં નડતી મુશ્કેલીઓ અને અણધારી રીતે થઇ જતા અકસ્માતોમાથી બચવાની બાબત સભાગ પૂર્વક પ્રથમથીજ કરી લેવી જોઇએ

લાંબી અગર ટુકી મુસાફરીએ જતાં પહેલા, પ્રસ્થાન કાર્ય શરૂ કરતા અવશ્ય સાધ્ય સ્થળે પહોંચવા માટે સરળતાથી અને સુવ્યવસ્થિત રીતે આગળ વધવા માટે, કેટલી પૂર્વ તૈયારીની અપેક્ષા રહે છે તે આપણે સારી રીતે સમજીએ છીએ અને તે સમજણનો ઉપયોગ સાધન-શક્તિ મુજબ કરી લેવાનુ આપણે જરૂરી

ચૂકતા નથી મુસાફરી ભાવનગર જવા માટે ટિકિટ પડેલા વ
તાર-પત્રદ્વારા મિત્રોને અગર સંબંધીઓને અમ । । -ટીરમગામ
સ્ટેશન આ-નાસ્તાનો બંદોબસ્ત કરવા માટે ખબર આપવાનું
હશે હોય તો એમ તારથી ખબર પહોંચાડીએ છીએ અને જા
જરૂરજોગી સગવડો મળી લઈએ છીએ તો પછી આપણે
પ્રયાણ તો મોક્ષ તરફ છે તે ઘણુ દુઃસાધ્ય અને મુશ્કેલ
ભરપૂર છે અને આપણા માટે કેઇ પ્રકારની ઘણી સગવડો માર
મળી જાય તેવા સંભવ નથી આપણા પગ ઉપર ઊભા રહી
પૂર્ણ આત્મબળથી જ આ મુસાફરી કરવાની રહે છે કેટલી
સાધ્ય ન્હોતો પહોંચી શકા । તેનો તો કંઇ ખ્યાલ પણ આવી શ
નથી રસ્તાની લંબાઈનો પણ કંઈ કલ્પના થઇ શકતી નથી
ત્યારે અંધ જેવી ગોઝારી-અપૂર્ણ માર્ગદર્શન દશામાં આ
ધારણા મુજબ જો કોઇ સાચી માર્ગદર્શક ભોમીઓ પણ
દષ્ટિ ધરાવતા પરમ યોગી આનંદઘનજી જેવા મહાત્માને
મળી શક્યો નહિ તો આપણા જેવાની શું સ્થિતિ મા
વિકટતા અને વિષમતા શ્રીઅભિનંદનસ્વામિના સ્તવનમાં અ
યોગીજી એ આપણને પગલે પગલે તેની પુરાની
ખરેખર સમજાવી દીધી છે આ બધા સંયોગો વચ્ચે કેવી
પૂર્વ તૈયારી-પુષ્ટ જોગરૂપી સાધન-સંપન્નતાની માર્ગાનુ
પણ બનતી રાખવા માટે અને તેમાં આગળ વધવા
આપણને જરૂર છે જેનો ખ્યાલ આપવાનું પણ અશક્ય
છે છતાં આ લેખ દ્વારા તેની આછી પાતળી રૂપ-રેખા દો
હિંમત હારી જવાનું યોગ્ય લાગતું નથી

ઉપર જણાવેલ પૂર્વ તૈયારી માટેના સાધનોમાં શાસ્ત્રકારો
સ્થાન ' ન્યાયસંપન્નવિભવ ' ને આપે છે તે સદ્‌ગુણ
પ્રયાસથી પ્રાપ્ત કરવો-જાગતી રાખવો અને પૂર્ણ કળાએ ખી
એ પ્રત્યેક માર્ગાનુસારીની આવશ્યક ફરજ છે

આત્મરચના અને પરવચના માટેના પ્રયાસ જેની હદ સુધી સફળ થઇ શકે તેવા સંયોગોમાં સામાન્ય રીતે આપણામાં આ સદ્ગુણ ઘણા પ્રમાણમાં ખીલેના જ છે એવું માની લેવા તેમજ મનાવી લેવાની પ્રત્યેક વ્યક્તિની નચામણ હોય છે પરંતુ વિશેષી જનસમાજ આદ તેની પરીક્ષા કરાવનાર ખરી કસોટી ઉપજાવનારો પ્રસંગ પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે કેટલું નિરાશાજનક પરિણામ આવે છે તે ખાસ વિચારવા જેવું છે

મ ભ ા-સિદ્ધસ્ત મહોટા શ્રીમંત શાહ વ્યાપારી પણ આ પરીક્ષામાં કેને આ ઠ ઠ થઇ શકે ન એક પ્રશ્ન છે ઠગાઇ ભ ે ાપા ઉપિયાતી વાદિ કમાઇ કરવા મર્યાસિદ્ધ મીલ જિ ટો તેમજ વાદ-તાકરાના વ્યાપારી ઉવન પર તેના માનસિક પરિવર્તનો મથામણ-ગડમથનોનો બારીક અભ્યાસ કરવાથી તમે મજે તો સમજ શ ા ક તેમની વાની જતી લોભવૃત્તિને તૃપ્ત કરવા માટે ન્યાય નીતિના નિયમોની વિરુદ્ધ જતા અનેક પ્રકારના કાવા દાવા યુક્તિ-પ્રયુક્તિમાં જ તેઓ રચ્યાપચ્યા હોવાનું જણાય છે મીલ ૦ જ ટો ાર ફે ગના હિસાબે અને જોખમે એક પ્રકારના સાહસો ખેડે ા ગે હોલ્ડરે મા ાજગી હિતના ભોગે પોતાની કમાણીમાં ૮ વૃદ્ધિ ક ો ન્નય ક કેનમા-રૂ-મીલમશીનનો અને મીલ ચાલુ રાખવા માટે જોઇતી ચીજ-ભાવની ખરીદી પ્રસંગે તેમજ સુતર યા કાપડ વગેરેના વચાણ પ્રસંગે બનતા સુધી સારુ વધારે પડતુ કમીશન મેળવવાનું ચૂકતા નથી વળી આ બધી વિધ-વિધ બાબતો માટે પોતાના જ સગાસબંધી અને મિત્રોને જ જુદા જુદા ધ્યાનો ઉપર ગોઠવી તેને હજારો રૂપૈયાની કમાણીનું સાધન ઊભુ કરી આપે છે

સરળ-સીધા (Straightforward) અને પ્રમાણિક ગણાતા મોટા મોટા અમલદારો અને હોદ્દેદારો પણ ખાસ કરીને-

નાના મોટા દેશી રાજ્યોમાં પોતાની સત્તા–જમાવટ–મથકો જે સત્તાના જોરે પોતાની આસપાસ દરેક જુદા જુદા ખાતામાં પોતાનું જ મંડળ જમાવે છે અને તેમ કરી પોતાની સ્થિતિ અને સત્તાના પાયા વધારે મજબૂત કરી લેતા જણાય છે. આવા પ્રકારના અનેક કિસ્સાઓ આપણે કહી શકાય અને તે પ્રત્યેક કિસ્સામાં સદ્‌નીતિના નિયમો વિરુદ્ધનું વર્તન વધારે ઓછા અંશે નહીં જણાયું જણાયા વગર રહે નહિ. આવા કિસ્સાઓમાં ખરેખર તપાસ કરતાં એ પ્રકારની નીતિનો જે સામાન્ય પાયો જણાય છે તે રાજકીય ઉન્નતિ ગોતા જણાઇ આવે છે અને તે આ ખાસ દેખાવ એટલે આર્થિક આપત્તિ રહેલી હોય છે કે ઉપરાંત નજરે ખરી વસ્તુસ્થિતિ જોઈ કે સમજી શકાય નહિ. પ્રત્યેક ધંધા-વ્યાપારી જીવનમાં આર્થિક લાભ અને તેટલો વધારે મેળવી લેવાની અનુકૂળતાથી એ નીતિને વશ થઈ એવા પ્રકારની વિશિષ્ટતાઓ અને વ્યવહારિક ધોરણ અખત્યાર થયેલા હોય છે કે મુખ્ય જનારો અંતર્ગત પરિસ્થિતિનો યથાર્થ ખ્યાલ આવવાનું ઘણું મુશ્કેલ થઈ પડે.

નાના મોટા નોકરો અને ઓફીસરો આદિઓના વર્તનનો ઝીણવટ ભરી બારીક અભ્યાસ કરવામાં આવે તેમના જીવન પ્રસંગોનું બારીક અવલોકન અને નિરીક્ષણ કરવામાં આવે તો તેનું પરિણામ પણ કેટલેક નિરાશાજનક જણાય. સરકારી અને નાના મોટા દેશી રાજ્યોના નોકરીયાત વર્ગોમાં ખાસ કરીને નીચલા દરજ્જાની કક્ષામાં એટલી બધી રુશ્વતખોરી પ્રવર્તતી જણાય કે તે માટે કંઇ કહેવાપણું કે વિચારવાપણું જ ન રહેલું હોય. સ્વાનુભવિક ધારણ-મહોટો ભાગ એવો છે કે મોંઘવારીમાં આપણા વર્ગે જનો હોય એટલે એ કોઈ પોતપોતાની કમાણીમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે રુશ્વતખોરીને પોતાનો જન્મસિદ્ધ હક્ક જમાવી બેસે.

કામની કઠીનતા અને વિપુલતાના પ્રમાણમાં આ બેકારીના જમાનામાં નોકરી મેળવવા માટેની તીવ્ર હરીફાઈ અને પડાપડી

પ્રવર્તતી હોવાથી ભિન્ન વર્ગના લોકો, યુક્તિપુરઃસર અમુક જાતની
[illegible] ખાતર [illegible] કરવામા [illegible] હોવાથી, અમુક
[illegible] ખાસ [illegible] નામની વ્યક્તિઓ માટે
[illegible] રાખવામા [illegible] [illegible] [illegible] દ્વિરંગી કે
[illegible] પ્રમાણના [illegible] [illegible] [illegible] હતા
[illegible] આવવામા આવે [illegible] [illegible] [illegible] અને
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] થઈ [illegible] નીતિ-વિરૂદ્ધના રસ્તે
[illegible] કરવા માટે [illegible] [illegible] [illegible] માની લેવામા આવ
છે અને તેવા પ્રસંગે [illegible] [illegible] [illegible] પણ રહેતા નથી
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] છે અને પૂરેપૂરા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] તો [illegible] [illegible] આવે [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] સિવાય [illegible] [illegible] [illegible] હોય? આ [illegible]
[illegible] [illegible] છે [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] અનુસાર કેવળ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]-[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છે [illegible] નથી રહેતો તેમો
[illegible] નથા જ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી રહેતી
[illegible] [illegible] અને પોતાના [illegible] કેમ [illegible] [illegible] તેમના
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેવાથી
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને [illegible] (તેની પોતાની [illegible]
[illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] રીતે [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] રહેતી [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] પડે છે
અને તેથી પણ [illegible] [illegible] ન્યાયની કોર્ટ સુધી પહોંચે છે અને

અનને ધ્યાન દઈ કે દિમનપૂર્વક આવા ધધામા રત્નાપમ્મા ઈ-
નાર લાભ મળવો ધણીજર સારો નથાપિ પણ કરી શકે
પરતુ વ્હેતે માટે ન્યાય-નીતિના નિયમોના ભ ાંપ પાપ કમનુ
ફળ ભોગવ્યા સિવાય તેમો છુટકો નથી ન્યારનુ થોડાક ધન
થવુ લાભી મુ ત સુધી કુ રત સહન કરી શકની નથી. બે અનિ
વાય અડિટોમા ક ક દગાવો અનિટનો પસદગી આરક ા ક
થઇ પડે તે પાગ્ચે-ખ્યાત અગ્રેજ તત્ત્વવત્તા અને રાજનીતિજ્ઞ
મહાતા લોક બકો ગો મ્યળે ઉલ્લેખ કરે ા છે કે લાગવનર્થ
ન્યાય વચાવ્યુ કરનાર કરતાં ત્રાય-કરવત લઇને વારનુ ખૂન
કરનાર માણસ વધાર પસ કરવા યોગ્ય ગણી શકાય અને નવા
પસદગી કરવાનુ કારણ શોધવા જઈએ તો તે તરત જણાઇ
આવ છે લાગતગ પહોચાવાનો સાધન સામગ્રી ધ ા ઓછા મનુષ્યો
મેળવી શકે છે પરતુ ન્યાયથી વશ કરવુ તો ઘણા મનુષ્યોથી
બની શકે તેમ છે જો કે આવા પ્રસગોમા શુદ્ધ ન્યાયની ક
અ ન ઈતિમાનની જરાપણ મ ર હોતી નથી શુદ્ધ ન્યાયના ધો ણ
મરણાન્ત કષ્ટે પણ વળગી રહેનારા તેની ખાન જમે તટના માટા
આર્થિક લાભ જતો કરનારા સજ્જનો કોઇ વિર ા જ નજરે પ ઃ

આટના વિસ્તૃત વિવેચનથી સ્હેજે સમજી શકાય તેમ છે કે આ
જમાનામા સ્વતન ધધો રોજગાર કરતા મનુષ્યોમા કે નોકરી કરન
મહાનુભાવોમા ન્યાય-નીતિના પીરબળ જ મરણ પર્યંત પોતાના
જીવનવ્યવ ાર ચલાવનાર મનુષ્યો બહુ અ પ સખ્યામા નજ
પડે છે અને તેને માટે જમાનાનો પ્રતાપ જ આ હુ ા અવસર્પિણી
કાળનો પ્રતાપ જ ઘણે અશે જવાબદાર છે જિ દગીમ ો જીવન
વ્યવહારઓ ની બધી જિ દગીની જરૂરીયાતોવાળો અને ખાર્ચાળ
થઇ પડ્યો છે કે સાર હ રમણ-ઉચ્ચ સસ્કૃતિ અને યોગ્ય સયમ
ધરાવના મનુષ્યોને પણ ઉંમર સુધી પોતાના જીવન વ્યવહારની

શુદ્ધતા—નીતિપરાયણતા જાળવી રાખવાનું ઘણુંજ મુશ્કેલ થઇ પડે છે કારણ કે રત્નના સામાન્ય નિયમ મુજબ મર્યસિદ્ધિમાં જેટલી જેટલી મુશ્કેલીઓ તેટના પ્રમાણમાં તેની સફળતાની કીંમત અને મૂલ્યાંકન પણ વધવાનાં અને તેના ઉપયોગનું પરિણામ પણ વધારે ઊંચી કક્ષામાં લઇ જનારૂં નીવડવાનું

આમાં આ રીતે મજબૂત મનમગજવાળો મનુષ્ય પણ ઘણી વખત સંયોગોને આધીન થઇ જવા પૂરતી નિર્બળતાવાળો હોવાથી, તેવા કોઇ અનિષ્ટ-હાનિકારક સંયોગોમાં ફસી પડવાનું ન બને તેમાં જ આપણું સદ્ભાગ્ય અને ઉજ્વળ ભાવી રહેલા છે કમાવી પાડનારા અને લલચાવનારા પ્રસંગોથી દૂરના દૂર રહેવાનું પસંદ કરવું તેમાં જ ડહાપણ છે

પ્રસ્તુત સદ્ગુણ એટલી બધી ઉચ્ચ કક્ષાનો છે કે તેના સેવન અને પરિશીલનથી કદાચ નિર્ધનતા—ગરીબાઇ અને જીવનની કેટલીક મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવાનું કપરું થઇ પડે તો પણ આપણે આપણું સાધ્ય ચૂકવું જોઇએ નહિ

દ્રવ્યપ્રાપ્તિ—સાધનસંપન્નતા વૈભવ, સાધનોની વિપુલતાથી પ્રાપ્ત થતા મોજ—શોખ ફક્ત ક્ષણિક અને ચપળ અને પરમાર્થથી દુ:ખ-પૂર્ણ એટલું જ નહિ પણ ન્યાયસંપન્નવિભવ જેવા સદ્ગુણથી વિભૂષિત વર્તન (character) પાસે તદ્દન તુચ્છ અને નિર્માલ્ય છે એમ તેવી જ શાસનસમ્રાટ્ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિ મહારાજ પોતાના અધિકારિક નામના અષ્ટકમાં નીચેના શ્લોક આગળ કહે છે

ધર્માર્થં યસ્ય વિત્તેહા તસ્યાનીહા ગરીયસી ।
પ્રક્ષાલનાદ્ધિ પંકસ્ય દૂરાદસ્પર્શનં વરમ્ ॥

ભાવાર્થ 'ધર્મ' માટે ધન મેળવવાની જેની ઇચ્છા-પ્રવૃત્તિ છે, તેના કરતાં (ધર્મ માટે) ધન નહિ મેળવવાની તેની ઇચ્છા—

પ્રવૃત્તિ વગર સારી-સગત છે કારણ (કામમા પડીને) કાંઈ ને જોવા દેતા તેનાથી દૂર જ રહેવુ તે સારૂ છે.

"ત્રિપુણ યતિ શ્રી યશોવિજયજી મહા નવાક મઝરી પુસ્તકમાં પૂર્ણ જ થી ૧૨ છે.

સમતા ગોત્ર ૩ અમરાદ આનંદરી
ન્યાર ડ ન વિવિ સુહતાર પરમાC ૨ ૨૨ જિન

ભક્તિ ૨ય । વા ન -

પ્રભુ ૧ ુના મ ા રયાં જે નવિરતિન ચારિ ન C ૨૬ગ અને જ ૧૮ નુ ળ ન તે છ

ન ૨ સ Cપાધ્યાર વી ય વિજય કૃત ૩૫ ની પૂજામા ઉ પેપ થાય છે —

જ્ઞાન તિ ન સર્વવિરતિ તે ઋદ્ધી વર્તિ ન ચાસ મ
તે ચારિત્ર જગત્ જયવંતુ કીજે તાસ પ્રણામ રે
ભવિયા સિ ચક્ર પ વદો

× × × ×

ગુણ ચારિત્ર તે આત્મા, નિજ સ્વભાવમા રમતા રે
લેશ્યા શુદ્ધ અ કરી મોહ વને નવિ ભમતો રે
વીર જિનેશ્વર ઉપર

ભક્ત કવિ નરસિંહ પણ પોતાના ભજનમા આવાંજ ભાવ કહે છે

વૈષ્ણવ જન તો તેને કહીએ, જે પીડ પરાઈ જાણે રે

× × × ×

જિહ્વાથકી જે અસત્ય ન બોલે પરધન નવ ઝાલે હાથ રે

× × × ×

વણલોભી ને કપટ રહિત છે કામ ક્રોધ નિવાર્યા રે

ઉપર જણાવવું સદ્ભાગ્ય મનમાં રમી રહ્યો હોય તો જ ન્યાય સાથે વિભવ નામા ગુણની કીમત સમાય, રીતે સમજાય છે અને તે ગુણો અનુસરવું જ ચાલિ ક વડાતું જાય છે

આવા ઉત્તમ સદ્ગુણ માટે વધારે વિવરણની જરૂર જોવા માટે જ છે આજમાં એવો મોટો ભાગ જીવ ગણના પરિણામથી ધ્રુજિત છે તેમ જણાવામાં આવે છે આમાન્ય માન્યતા જ ગેરૂ ભાગ્ય ગરીબ છે આ મુનિ સાથે લક્ષ્મીના પ્રસંગોમાં ન્યાય નીતિ નિયમોનું કેમ પાલન કરવાનું અશક્ય છે જે માટે યથાર્થ પ્રમાણે વવના-મુસાફરી ચાય ચિંત લેવામાં આવે પટકવા જણાય છે પ્રયોગ સારી ફમાવી લતાં મનુષ્ય નજીમાર વાંકે ના-મુસાફર ગતિ બનાવી આપ છે ધર્મનિ લોકિકાપાત્ર મનુ ના એનું ત્રિભુવની- મતાનું વર્તન ખસતા તેને છે ક્રૂર ઉપર કે અને કોઈ વમરસ્થાનમાં પ્રતિદિન આ ભાર ક તેનું મન ભૂલ ના થ ઉપર એક આનું સ્વરૂપ ધાર્યું એ જણાઈ આવે સાધુ દેખાવથી પરમ આનંદ ઉત્પન્ન થાય ત્યાં જણાતો તેને ત્યાં પણ એ ગુણ ધર્મ-ગયા સમાવેશ ન દેખાવાથી ધર્મ બરાબર થાય હોવાથી તેનું વર્તન ગીમાસ જણાઈ આવે છે આવા માણસો માગણી, અન્યાય લક્ષ્યમાં પૂરતો વિવેક નહિ જાળવતા વિનાશનો ત્યાગ કરતા તેમ અભક્ષ્ય વસ્તુઓથી દૂર રહેતા મનુષ્યોના વ્યવહારિક વર્તન સાથે પોતાના કઈક પ્રવર્તનની આમદની કરી અભિમાનથી ફુલાઈ જઈ મરનિ તેરી પણ છે અને વિઘને તે વસારના જેવું વર્તન દાખવે છે આ સ્થિતિ પગ ભીંત નભાવી લેવા જેવી નથી ત્યાં પણ હકીકત જણાવે છે કે સ્વીકાર આગે તેની કૃતાર્થ-ન્યાયનીતિ ઉત્પન્ન આદર્શ ડોગીના વર્તન પ્રથમ દરજ્જાની છે

શુદ્ધ-સરલ વર્તનથી પ્રામણિક જીવનથી, ન્યાય નીતિ
રીયમોનો ચુસ્ત પાલનથી આ બન્ને તેમજ આવતો ભવ સારી રીતે
સુધારી શકાય છે

સા । જીવન બન્ને ૨ના પ્રસંગામાં દુદ્ધ મ ત (ી ... જીવ
સુ તેથી વિશેષ જરૂર ધાર્મિક વિધિ-વિધાનો અને અનુ । ામાં ...
પરમ ધાર્મિક હેતુથી હાથ ધરેલ યાત્રા ... મુસાફરીમ
તેમજ યાત્રાના સ્થ ... મજૂ થા મ ડીને ... સુધીના ...
... । માલ ... સાથે ભાડાની બાબતમા દાનની બાબતમા તેમજ
અ ય બાબતોમા પણ ... વર્તનથી ... રહેત
જણાઈએ છીએ અને પ્રકા ...
વહોરી લઈએ ... પાપ ... પાપજન્ય ...
થી ...
... ગુણના પાત્રરૂપ પ્રસ્તુત ... પ્રમાણમા ખાલવવ
આપણે તયાર રહેવુ જોઈએ

... રૂપિયાની કીમતના મા ... માં ...
જીવ ... સહારે ... લ બીજા ...
...
પણ પરમ ઈશ્વરકૃપાથી ...
...
પ્રામ ...

નોટ પ-૬ વર્ષ સુધી ઉપરોક્ત વિવરણ નષ્ટ થયા વગરનું
પડી રહ્યાથી આ ... બધ ...
... અને ...
...
ચિંતન ક તા ... પૂર્ત ... આવર
... છ

પ્રસરી ગયું અને તેનું પરિણામ એટલું બધું ભયંકર રીતે ત્રાસ
જનક અને જાન-માલનો કલ્પનાતીત નાશ નોતરનારું આવ્યું કે
તેમાંથી ઊંચા આવતા આપણને વરસોના વરસો જોઈશે. રાક્ષસી
માનસ ધરાવતા ભયંકર કોમવાદે દેશના ભાગલા પડાવ્યા લાખો
મનુષ્યોના જાન-માલનો સંહાર કરાવ્યો અને લાખો માણસોને
પોતાના તેમજ કુટુંબીજનોના જાનમાલ અને આબરૂ સલામત
ખાતર લાખોની કિંમતના ઘરબાર માલ-મીલકત અને ધીકતા
ધંધા-ધાપા કે વ્યાપાર-રોજગાર છોડી બીથરેહાલ દશામાં નિર્વા
સિતોની શરમજનક સ્થિતિ સ્વીકારી લઈ પડી કોઈના જેવી પ્રચાર
ને વિભાજિત પ્રદેશોમાં-પાકીસ્તાન અને હિંદુસ્તાનમાં ભયંકર
વિશ્વ વિગ્રહો કરતા પણ માનવ સંહાર અને તેનો વિનાશનો હુતાશન અને
તાંડવ પ્રગટાવ્યા નાના નિર્દોષ મનુષ્યો જુલમગાર ગુંડાઓ
અને ધર્માંધ-ઝનૂની મનવાળાના હાથથી પારાવાર યાતનાઓ અને
કલ્પનાતીત જુલમો સહન કરવા પડયા આખર શાંતિ અને ઐક્ય
માટે અભૂતપૂર્વ જહેમત ઉઠાવી પોતાના અમૂલ્ય જીવનનો હોમ
કરનાર લાખો નિરાધાર દીન દુખી અને ગરીબ-નિરાધાર
પ્રજાજનોના બેલી વિશ્વવંદ્ય મહાત્માજીનો પણ આખરે અચાનક
ભોગ લીધો.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ મનોદશા ઉપજાવનારી દુખ યાતનાપૂર્ણ પરિ
સ્થિતિમાંથી પસાર થતા છતાં પણ-કપરા અંતરમાં નિરાશા
ઉપજાવનારી સોગીના દુખ અનુભવ થતા છતાં પણ- સુખમાં
અને આ દુખમાં સાબરમતીના સંતની જેમ અડગ રહી
પાડી દેશભક્તના હાથે ત્યાગ ગરીબ પ્રજાનુ ભલું ચુસનારા
માણસો સ્વાર્થ પ્રપંચમાં-બેઈમાનીનીતિમાં લાંચ રૂશ્વતખોરી અને
નફાખોરી ઈત્યાદિમાં ગળાડુબ મશગુલ જ રહે છે- ના-
રાજ થઈ ઉમેરવું ... આપણે આ અંદર અને દુશ્મનો શત્રુ
જણાવ્યુ કે તથા ... તેમનેતા અમારી અને અનિષ્ટ અને ...

ઉત્પન્નથી [illegible] મળતી-આ તેટલુ વધારે કમાણી [illegible]
આવે માં [illegible] ધાર્મિક બાબતો જેમ જેમ વધાર [illegible]
[illegible] કમાણીમાં [illegible] ઉપગતી વૃદ્ધિ થતી ગઈ તેમ [illegible]
[illegible] પ્રવૃત્તિ [illegible] અને [illegible] નીતિના [illegible] થતા જતા [illegible]
[illegible] માટે તેમ [illegible] નરી મન [illegible]
[illegible] લડાઈ અને પાગ [illegible] જેવી બાબતોની દાવ
[illegible] પા [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
જેના [illegible] પ્રસાદ [illegible] આવા [illegible] માં ના
[illegible] [illegible] [illegible] વિભવતી કમાણીમાંથી થતા
અ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ખાગ [illegible] તમ (ઉપ [illegible]) થયેના મનુષ્ય ઉત્પન્ન
[illegible] ઉપરાંતના [illegible] બધી વિપુલ કમાણી [illegible]
[illegible] કે [illegible] કાલના સામા [illegible] સ્થિતિ [illegible] મનુ [illegible] મ્હેમ
અને [illegible] વર્ગ [illegible] મન [illegible] ના [illegible] લાખ્યા [illegible]
ગણનારા આવી [illegible] અને [illegible] [illegible] [illegible] થઈ [illegible]
નિર્વાસિત દરમિયાન બ્રાટીશ રાજ્ય સત્તાએ [illegible] તમામ
જ રીતની [illegible] ઉપર કાબ [illegible] મ થી [illegible] દાખલ
કરવામાં [illegible] રાષ્ટ્રીય અગ્ગારો પણ [illegible] આવ-
શ્યકતા [illegible] અને મહત્માઓના સખત પ્રયાસથી જ થવા
પડી [illegible] વ્યાપારી વર્ગમાં તેમજ અમલદાર વર્ગમાં કાળા [illegible]
પ્રવૃત્તિઓને અને નફાખોરી અને [illegible] એટના ગવા [illegible]-
[illegible] કે તેને નિર્મૂળ કરવાનું [illegible] અત્યંતજ થઈ [illegible]
ચારે બાજુથી કમાણી વધવા [illegible] એટને [illegible] નીતિનું [illegible]
[illegible] સપાટી ઉપર જ [illegible] [illegible] ઓ [illegible] દ્રવ્યવૃદ્ધિની
[illegible] ફસાઈ [illegible] દેખાય [illegible] અને બને [illegible] લાભ
મેળવી [illegible] [illegible] વધારો [illegible] થયા [illegible]
પ્રજા એક [illegible] નીતિના અનેક [illegible] નફાખોરી [illegible] કરત

ખોટી હયાત અ[illegible] તે કર્ત[illegible] થઈ પડ્યું છે. પરમાત્મા
એવો સન્માર્ગથી નરશા આપે તે જ [illegible]

વળી વિશ્વવિગ્રહ ન થતા [illegible] થતા [illegible] આક
[illegible]ઓને પરોક્ષ વગાવા [illegible] કરવે ઈમા જુદીજુદી
અનેક રીતે અસાધારણ વધારો કરવાની જરૂર પડી તેવા કુ-
વેગમાંથી બચવા માટે [illegible] ન્યાય-નીતિના સિદ્ધાંતો
[illegible] મૂકી અને [illegible] ગ[illegible] હાવા-દાવાઓના
આશ્રય લીધા બે-ત્રણ [illegible] થતા [illegible] તરાર [illegible]
[illegible] જતા [illegible] પોતાની પુષ્ટમાં
થયેન અનહદ [illegible] આવી [illegible] રાષ્ટ્રીય [illegible]-
સત્તા[illegible] આમ [illegible] આવા પ્રમાણના [illegible]ચોરી-જગાતેરી
[illegible]માંથી [illegible] તે [illegible]
કરવામાં આવતી ચોરીઓ [illegible] રીતે લૂંટ કે ચોરીના ગુના
ઉપરાંત સખ્તમાં [illegible] પાત્ર થાય [illegible]ના
ગુનાની સજામાં પાત્ર આવી જાય છે પરંતુ [illegible] વખત [illegible]
[illegible] [illegible]ની [illegible] કૂટનીતિમ મશગુલ [illegible]
[illegible] [illegible]-મ[illegible] થાય [illegible] દશમા [illegible]
[illegible] જણાતા નથી [illegible] નિશ્ચય [illegible] આન[illegible] અને
ખુશ-મીજાજમાં [illegible] વળી [illegible] નમ[illegible]
આમ [illegible] પાવ લાખ [illegible] લઇ પચીસ-પચાસ લાખ
રૂપૈયા [illegible] અ[illegible] નીતિ [illegible] મુમતા હોય ત્યાં
એ કોઈ [illegible] આનંદ-મગ્ન જ થઈ પડે છે

અસાધારણ [illegible] અને [illegible] ધરાવતા ગણાતી
[illegible] પ્રકારના [illegible] આ[illegible]ની તી[illegible] આમેથી
ઉપરાંત [illegible] છૂપી કે [illegible] નથી
અને તેથી જ [illegible] તેમાં કરવા પડેલ્લ્ડ તેમજ

તપાસ કમીશનો નીમવા પડે છે આ ઉપરાંત મજૂર વર્ગ અને
[illegible] વર્ગ તેમજ ખેડૂત વર્ગનું હિત હૈયે ધરતા પ્રજાના આગે-
વાનો મૂડીવાળા અને જમીનદારો સામે મોરચા માંડી રહેલ
છે સમાજવાદ અને સામ્યવાદ દેશભરમાં પોતાનો પગ પસારતા
જાય છે [illegible] અને [illegible] માટે કારણભૂત એવી પ્રથાઓનો જડ
મૂળથી વિનાશ કરવા માટે તેમજ સામાજિક [illegible] ની વૃદ્ધિ માટે
નવાજૂની માર્ગો રચનાત્મક કાર્યક્રમને આગળ કરી રહેલ છે
[illegible] નવી પ્રવૃત્તિઓ જો સમાનવૃત્તિ જીવન [illegible] ધર્મ-નીતિના
સિદ્ધાંત મુજબ [illegible] લાવવા માટે આરંભને પાત્ર ગણાતી જેમનો
અને તે [illegible] પ્રવૃત્તિઓ [illegible] સામુદાયિક બળ સાથે
તાત્કાલિક અમલમાં મૂકાય તો આપણી આશાઓ [illegible]
સંભવ છે

તદ્દન નિર્ધન અવસ્થામાં પણ ધર્મ-નીતિના સિદ્ધાંતો
પાળતો જીવ [illegible] વ્યવહાર [illegible] [illegible] જેવા
અનેક મહાપુરુષોના દૃષ્ટાંતો [illegible] વિભાગમાંથી આપણે
મળી શકે તેમ છે Where there is a will there is a
way [illegible] (વિશુદ્ધ જીવન ગાળવાની) ઇચ્છા [illegible] હોય
તો તેની પ્રાપ્તિ માટે [illegible] જ
ક્યાર [illegible] ગયેલી [illegible] આમાં [illegible]
વ્યવહારમાં ધર્મ [illegible] [illegible] C [illegible] જીવન
[illegible] [illegible] [illegible] મેળવવાનો [illegible]
નિર્મળ [illegible] [illegible] આણી [illegible]
[illegible] રાખી [illegible] [illegible] કરવામાં આવે તો
જીવનના ધોરણ [illegible] જ [illegible] નથી.
यादृशी भावना [illegible] सिद्धि [illegible] ભાવ
ના [illegible] જીવન માટેની [illegible] અને તે માટે પૂરતા પ્રયાસ
કરવામાં આવે તો જ [illegible] પડે

રાજકીય આઝાદી સાથે આર્થિક સામાજિક તેમજ સર્વદેશીય આઝાદીની આપણે ચાહના રાખીએ છીએ અને તે બધી આઝાદીઓ, ચારિત્ર તરફ જીવનશુદ્ધિ ન્યાય-નીતિના સિદ્ધાંતોના પાલન સિવાય અને સદ્ગુણોના પાયારૂપ સાચું મનુષ્યત્વ-ખરો માનવ ધર્મ ખીલવ્યા સિવાય પ્રાપ્ત થવી અને કાયમને માટે જળવાઈ રહેવી મુશ્કેલ છે

આપણને તો શું બલ્કે-દુનિયાભરના મનુષ્યોને સાચે અને સીધે રાહના માર્ગે દોરી જનાર સદ્ગત રાહબર-મહાત્માજીના દેહ વિલયથી આપણને ખરેખર ખોટ પડી છે છતાં પણ તેમણે જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી, મન વચન અને કાયાની એકવાક્યતા જાળવી દુનિયાના ભૂતપૂર્વ મહાન ઉપદેશકોના આશય અને ઉપદેશોને પોતાના ઉત્તમોત્તમ ચારિત્રમાં વણી લઈ જે આદર્શરૂપ જીવન જીવી બતાવ્યું છે તેનું જ્વલંત દૃષ્ટાંત આપણી નજર સન્મુખ છે અને તેમના વચનામૃતો સાહિત્યો હમેશાં માટે સાચો રાહ બતાવનારાં થઈ પડે તેમ છે સૌ કોઈ તેને અનુસરવા સાચા દિલથી પ્રયાસ કરે એજ જરૂરનું અને તેવો પ્રયાસ આપણને ન્યાયસંપન્નવિભવ નામા ગુણથી વિભૂષિત બનાવે

શિષ્ટાચાર પ્રશંસક બીજો ગુણ

શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યપ્રણીત યોગશાસ્ત્રમાં-ધર્માધિકારી-યોગાધિકારી ગૃહસ્થના પાત્રતાનાં લક્ષણો બતાવવામાં આવેલ છે તે પૈકી પ્રથમ લક્ષણ – 'ન્યાયસંપન્નવિભવ' નામા ગુણ સંબંધમાં આપણે અવિસ્તૃત વિવેચન કરી ગયા હવે બીજા ગુણ 'શિષ્ટાચારપ્રશંસક' નામા લક્ષણ ઉપરની ચર્ચા હાથ ધરવાનું ઉચિત ધારવામાં આવે છે

પહેલા ગુણ ઉપરના વિવેચનથી આપણે સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શક્યા છીએ કે શાસ્ત્રકારોએ-આત્મધર્મ યતિધર્મ-સર્વવિરતિ ચારિત્ર ઉપર

પ્રીતિ [illegible] અનુક્રમનાથી [illegible] (ગણ) [illegible] [illegible] જણાય.

[illegible] અનુસ [illegible] (Evolution theory) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] હોય કે તે [illegible] સ્ખલિત થતાં [illegible] પણ ઉપસ્થિત થાય નહિ [illegible] ગુણ [illegible] એક ઉત્તમ સદ્ગુણની [illegible] એમ ઉત્તરોત્તર [illegible] [illegible] [illegible] ગૌરવપૂર્વકની પોતાની [illegible] રાખતા [illegible].

શિષ્ટાચાર [illegible] પણ સામાન્ય રીતે [illegible] એવી વસ્તુ જણાય તેમ છે કારણ કે તેમાં કંઈ આપવા-લેવાપણું કે ગુમાવવાપણું હોતું [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ઉપરથી [illegible] કીમત [illegible] તેમજ પોતાના [illegible] આર્થિક લાભમાં કોઈ પણ પ્રકારની હાનિ કે નુકસાન [illegible]

તેમ નથી છતા પણ સામાન્ય રીતે ધિગાખગ મ પ્રુષો ને પોતાનાં માટે છતા-અછતા ગુણોનો સદ્ભાવ હો કે નિજી છતા પન-પોતાના ઉચ્ચ વતન માટે-સદ્ ગુણશીલ ચારિત માટે, પૂર્વ પ્રડીના કારણે મહિમા અને આગ્રહપૂર્વક એવો જ અભિપ્રાય બધાઇ ગયેલો હોય છે કે પોતેજ સદ્ગુણસ ન્ન છ અને અન્ય પુરુષોમા ધમાણી પૂ ! ોનરા નીજીનાગની માટે પાર વગરની ત્રુટીઓ અને ખામીઓ જોગી મટે છે આવા મહાજન (!) જે અમુ હદ સુધી આવશ્યક ગણાતા સ્વમાન(self-respect)ની લાગણી જેટલા માગ પ્રમાણમા પપાળા ખેની હોય છે ? બીજાઓના મ ગા અને અનુવર્તન માટે માર્ક મનનામા ડક પરીક્ષક રવા પણ સા સંકોચ રાખતા જણાય છ આપણી લાપસી અને પ ! કો નથી એ કહેવત અનુસાર, કેટલા વ્યાપારીગ ી માટે આપવા-લેવા ા માટના જુ ! ુ ! રાખી ોતાના વત ાનુ મ રાન્ન રતી વખતે અને આપણા વતન ી પરીક્ષા કરતી વખતે કેટલા પુરુષો જુદી જુદી દૃષ્ટિથી તુલના કરવા મ ડી જાય જે તુ જ નહિ પ તુ નિષ્પ્રતિ ન આ પ્રકારના વત ામા વધા દુરાગ અને આગ્રહ ધરાવતા થઇ જાય છે

આવા પુરુષો ોતાના માનો નીચે ા- ધારી પરવા ઉચ્ચ આસન ઉપરથી નીચે ઉતરવાની જમીન પર પગ મુકવાની જરાપણ પ વા કરતા નથી અન્ય પુરુષના ગુણગ્રામની પ્રશસા તેમ ! થી સહન થઇ શક્તી નથી બીજા પુરુષોની નિદા અને કુથલી કરવામા જ તેઓ પોતાનો ઘણોખરો વ મત ગુમાવે છ અ ય જ ને ઉતારી પા ડવામા જ-હલકા ખાડવામાજ મોન્મત્ત બની તેઓ મસ્ત રહ ાય છે ' હુ જ કઈ છ-નાત-જાતમા માગ ભાવ પૂછાય છે, સરકારમા અને રાજ્યદરબારમા તેમજ અ ય મ ડળોમા માગ જેટલી પ્રતિષ્ઠા કોઇ પણ જમાવી શક્યુ નથી -આવી આવી ભાવનાઓમા અને ગગનગામી વૃત્તિઓમા વિહાર કરતા રહી

જુ કુમારની માફક મદ અને અભિમાનથી ફુલી જાય છે " દ્હાડો અને ગેરી સાંકડી ' આદિ બન્ને છે

જન સમાજમા મોટા ભાગે ઉપર જણાવ્યા ગયા મુજબની પરિસ્થિતિ પ્રવર્તતી હોવાથી જ—ભર્તૃહરિ જેવાને કહેવું પડ્યું છે—
परगुण परमाणून् पर्वतीकृत्य नित्यं निजहृदि विकसन्तः सन्ति सन्तः
कियन्तः આવાય અન્ય પુરુષના ગુણ પરમાણુઓને પર્વત જેટલા મોટા ગણાવીને જ કેટલાએક સત્પુરુષો પોતાના હૃદયમા વિકાસ અનુભવતા હોય છે '

જો શાસ્ત્રકારોના કથન મુજબ—ક્ષયોપશમના પ્રભાવથી જ ગુણગ્રાહક દૃષ્ટિ ગુણ પ્રયાસથી પ્રાપ્ત થઈ શકે છે અને તે જેમ જેમ ખીલતી જાય છે—વૃદ્ધિ પામતી જાય છે તેમ જ તે ગુણનો આવિર્ભાવ પણ પોતામા થતો જાય છે સદ્ગુણાનો વિકાસ કદી પણ સ્વગુણની ઝાંખી કરી શકતો નથી એટલુ નહિ પણ સદ્ભાગ્ય—પુણ્યોદય પ્રકૃતિના પ્રતાપે—સારા સત્સંગમા ઉછરવાનુ બન્યુ હોય તો થોડા પ્રમાણમા પણ જે સદ્ગુણ પોતામાં અસ્તિત્વ ધરાવતો હોય તે પણ ધીમે ધીમે અદૃશ્ય થઈ જાય છે જ્યારે સદ્ગુણના ઉપાસકમા તેનો આદર્શ (ideal) ઉચ્ચ હોવાથી—અછતા ગુણો પણ ધીમે ધીમે પ્રકટ થતા જાય છે અને સદ્ગુણીની કોટીમા વધતા જતાં તેને સ્થાન મળે છે

ગુણગ્રાહકની દૃષ્ટિ સારા પ્રમાણમા આપણ ખીલવી શક્યા હોઈએ તો જ અન્ય પુરુષોના સદ્ગુણો પરમાણુના સ્વરૂપમા છતા આપણે તેને પર્વત જેટલા મોટા જોઈ શકીએ છીએ આવા પ્રસંગમા કંઈ સૂક્ષ્મ દર્શક યંત્ર કે દૂરબીનની ગરજ પડતી નથી હૃદયની વિશાળતાપૂર્વકની ગુણદૃષ્ટિ જ તેવી યંત્ર વસ્તુની ગરજ સારે છે એટલુ નહિ પણ આવી પ્રશસ્ય દૃષ્ટિની વિશાળતા વધતી જાય તેમ આ વિષયનો અભ્યાસ પણ

વધતો જાય છે અને પરિણામે સામાન્ય પુરુષોની ગણનામાંથી સત્ પુરુષોની ગણનામાં સારું સ્થાન મળવી શકાય ?

આવા ઉત્તમ કોટીના સત્ પુરુષોના હૃદય પણ ધીમે ધીમે કમળની માફક વિકસ્વર થતા જાય છે વિકાસ પામતા જાય છે અને સાધ્ય ઘણું નજીક આવતુ જાય તો સાધ્યની નજીક પહોંચવાનું બની આવે છે આવા સત-પુરુષો આજ-કાલ બહુ વિરલા જણાય છે પરંતુ સદ્ગુણના વસુધાના સૂત્રનો વિચાર કરતા તેવા સત્ પુરુષોનો તદ્દન અભાવ વર્તતો નથી અને તેથી જ તેવા સત-પુરુષોના પ્રતાપે વસુધા પણ પોતાને સદ્ભાગી-ભાગ્યશાળી માનતી જણાય છે

આવા મહાનુભાવો કોઈ પણ વિચારવાન છે અથ દૃષ્ટિવાળા નથી એટલે તે અન્ય મનુષ્યોના દુર્ગુણો જોયા જોઈ જ શકતા ન હોય તેવો ચિત્તમાં સમજતા એવો જણાતા નથી પરંતુ તેમની ગુણગ્રાહક દૃષ્ટિ એટલી બધી તીવ્ર સતેજ-પ્રખર અને સાધક હોય છે કે તેમને દુર્ગુણો તરફ ઉપેક્ષા વૃત્તિ જ રહે છે અને સદ્ગુણો તરફ અત્યંત સદ્ભાવ-પૂજ્યબુદ્ધિ અને ઉત્કૃષ્ટ માનની લાગણી જાગૃત રહે છે તેઓ પોતાના હૃદયપ્રદેશમાં સ્પષ્ટ રીતે નિર્ણય કરી બેઠેલા હોય છે કે—ગુણા: પૂજાસ્થાનં ગુણિષુ ન ચ લિંગં ન ચ વય: બાળ હો, યુવાન હો કે વયોવૃદ્ધ હો, પુરુષ હો કે સ્ત્રી હો—તે કંઈ તેમને જોવાનું રહેતું નથી તેઓ તો હરકોઈ વ્યક્તિમાં સદ્ગુણનો આવિર્ભાવ અને વિકાસ થતો જણાય કે તરત જ તે વ્યક્તિ માટે અનહદ માનની લાગણી ઉદ્ભવે છે અને તેવા સદ્ગુણી પુરુષોના તેઓ શુદ્ધ દીલના આશક પ્રશંસકો (પાર્ટીઓ આપવા તૈયાર થઇ જતા અને અનેક પ્રકારના આર્થિક લાભની ગણતરી રાખનારા કે લાગવગમાં વૃદ્ધિ કરવાની અપેક્ષા રાખનારા (friends and admirers જેવા નહિ જ) થઇ પડે છે

નિ ગ્રથા — વર્તન-ઉત્તમ ચારિત્ર (Character) ના વિ[illegible] [illegible] રીતે તો પાતાના [illegible]-મર્ગી [illegible] તેમ છે smile so character [illegible] પુત મા આ [illegible] [illegible] મુખ [illegible] આમા [illegible] [illegible] [illegible] ગુણો [illegible] છે પણ [illegible] વ્યક્તિ-સ્વભાવ-નિ [illegible] અનુકુળ [illegible] થવા માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] મનુ [illegible] મનુ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમ છે પણ [illegible] માટે [illegible] પૂરપુરી [illegible] અનુકૂળ [illegible] જાય.

આના [illegible] ગણા માગ [illegible] શિષ્ટ પુરુષોની [illegible] મળે [illegible] શિષ્ટ પુરુષો [illegible] પ્રમાણે [illegible] જાય [illegible] મનુ [illegible] માટે જેવી [illegible] છાપ પાડના રહે છે સ્વાભાવિક રીતે તેમના [illegible] પ્રેરણા થાય.

શિષ્ટ જનોનુ વર્તન આપણી નજર સમુખ [illegible] ઉત્તમ આ [illegible] જ [illegible] કે આપણું [illegible] અનુસ-રવાની ભાવના જ આપણે માટે જાગૃત રહે અને એ આખા વર્તનનો અભ્યાસ સુગમ થતા આવે અને અંતે સિદ્ધિ સ[illegible] સુગમ બની જાય

શિષ્ટાચારપ્રશંસક મહત્ત્વ કરી પણ મ -ગવ --અભિમાન વૃત્તિને તાબે થવાનું પસંદ કરે નહિ બાગમ-ડપમ -વિશ્રામ વગેરે આ પ્રકારના મદથી તે દૂર રહેવાનું જ પસંદ કરે એટલું જ નહીં પણ વિનય-વિવેક-લઘુતા વગેરે સદ્‌ગુણોનો જ આશ્રય શોધતો રહે.

"લઘુતાસે પ્રભુતા મિલે પ્રભુતાસે પ્રભુ દૂર" એ સૂત્રનું જ તે મર્મ । રણ કરતો રહે ગ્યો તે પ્રભુત ગયો ' એ સૂત્રને પોતાના જીવનના સિદ્ધાંતોમાં મુખ્ય સ્થાન આપતો રહે સ્વમાન (self-respect) ની ભાવનાને જરા પણ હાનિ પહોંચાડ્યા સિવાય વિનયશીલ અને નમ્ર સ્વભાવનો બની રહે તેમજ ખુ ।ામતખોર વૃત્તિનો આશ્રય શોધવાની કંઈપણ જરૂર માને નહિ

ઉત્તમ ગુણોની યથાર્થ પ્રશંસા કરનાર વ્યક્તિ જનસમૂહમાં પોતાના વર્તન માટે પણ ઉત્તમ છાપ પાડી શકે છે અને પોતાની કીમત યોગ્ય પ્રમાણમાં વધારી શકે છે

લઘુતા મેરે મન માની ' જ્યા રીતિ પુન રણ કરવાથી આપણે કઈ નીચી કોટીમાં ઉતરી જતા નથી કે હલકા-અધમની ગણનામાં મુકાઈ જતા નથી પરંતુ વિશુદ્ધ આત્મદ્રષ્ટિની અપેક્ષાએ ક્રમશ ઉચ્ચ શા પ્રાપ્ત કરતા જઈએ છીએ અને આપણું જીવન કોઈ અનેરો આનંદ અને લ્હાવો અનુભવ છે

ઉપરના વિવેચનથી શિષ્ટ પુરુષ કોને ગણવો તેની વ્યાખ્યા સહજે સમજાય તેમ છે આ તો શુદ્ધ હૃદય તેને એકદમ પિછાની લે છે મહુ જનમાન્ય પુરુષો સામાન્ય રીતે શીષ્ટ પુરુષ ગણી શકાય અને તેનું જાહેર વર્તન દરેક સહૃદયી પુરુષની પ્રશંસાને પાત્ર થઈ પડે છે લાયકને લાયક માન આપવું તે પ્રત્યેક વ્યક્તિની નૈતિક ફરજ છે અને તે ગુણાનુરાગીઓ પણ શિષ્ટાચારપ્રશંસક પોતાનું પરંતુ કંઈ ગુમાવવાપણું થી તો પડી વગર કારણે પોતાની અ

ાઈમા ીાતુ તેનો ૪ અથ નથી ન ાન પુરૂોને 'માર્ગ તેજ સાચુ ' તવો કાગ્રહ હોતો નથી ન ા ના સાચુ તેજ મારુ ' એવી મગન ભાવનાવાળા હોય છે અને જ્યા જ્યા સારુ વસ્તુ જણાઇ આવ ઉત્તમ આચાર અને સ્વર્તન ન વ ના જણાય ત્યા ત્યા ઝુકી પડતા તેમને વાર લાગતી નથી પ્રકૃતિની માફક સદ્‌ગુણ તરફ તેમની ગીર મ ાતી નથી સદ્‌ગુણોની ાર સામા અતિશયોક્તિ દેષ બોની નેતાની જરાપણ બીતિ રાખવા જેવુ નથી આત્મવચા પરવચના ા સ્વાભાવિક હોવાથી મુખ્ય ર ા શમાય તા શિષ્ટાચારપ્રશ સકપણાનો ગુણ સર્વાંગે ખીલતી શક્તાની સ્થિતિમા આપણે મુકાઇએ છીએ અને ઉત્તતિક્રમમા આગળ અને અ ગળ વધવાનુ ાની શકે છે

મ જ્યો નેતા ત સપ થા અ મા મ એ સૂત્રનુ જ સર્વ ા રટણ કરતા રહેવુ જોઇએ અને તે ા યથાથ અમલ રવામા લેશ માત્ર પાછી પાની કરવી જોઇએ નહિ

અન્ય ગાત્રના સમાન કુલ-શીલવાળા સાથે વિવાહ સબંધ (૩)

શ્રી યોગશાસ્ત્રમા માર્ગાનુસારીના ગુણો ા વર્ણનમા ઉપરોક્ત ગુણને ત્રીજા ગુણ તરીકે જણાવેલ છે ગૃહસ્થ શ્રાવક સાધુધર્મનો અનુરાગી છતા અંતરાય કર્મના ઉદયે ચારિત્ર ગ્રહણ કરવા તૈયાર ન હોય ત્યા પછી પોતાની અનુકૂળતાએ ગૃહસ્થ ધર્મ કરવાનુ આવશ્યક ગણે અને પોતાના પુત્ર-પુત્રીઓને પણ પરણાવવાનો લ્હાવ લેવા માટે ઝખના રાખે એ સ્વાભાવિક છે આવા પુરુષાએ શાસ્ત્રકારોનુ ઉપરનુ ફરમાન શીખામણરૂપે ખાસ લક્ષ્યમા રાખવાની જરૂર છે

આ ગુણનુ રહસ્ય વ્યવહાર કુ અને અનુભવી પુરુષા જ બરાબર સમજી શકે છે કુળ ત્યા કૌટુમ્બિક પ્રતિષ્ઠા પૂરતા સરખા રજ્જાના અને સમાન ચારિત્રવાળા અ ર ગોત્રના પુત્ર-પુત્રી સાથે જ વિવાહ

સંબંધ જોવામાં કાપણુ ગણી શમય અને માર્ગાનુમાર્ગીપણ જળવાઇ રહેવાની ખાત્રી ગણી શમય સામાજિક- વ્યવહારિક ધર્મ તેમાં પરંપરાથી ચાલતા આવતા રીતરિવાજ અને સંસ્કૃતિને અનુસરી આપણે જૈનો અવિભક્ત કુટુંબના ધારણ અને વ્યવસ્થા વહેંચણી લગ્નસંબંધ નક્કી લેવા આપવાની પ્રથા વારસાહક વસીયતનામું કરવાના હક્ક વગેરે બાબતોમાં પુનિત આર્ય સંસ્કૃતિધારક હીંદુ ધર્મને લાગુ પડતા કાયદાના ધારણ અને રીતરીવાજ જોતેજ અનુસરીએ છીએ પરંતુ તેથી આપણા જૈન દર્શનના મુખ્ય ધાર્મિક સિદ્ધાંતોને જરાપણ બાધ આવતો નથી પ્રીવીકાઉન્સીલ અને જુદી જુદી હાઈકોર્ટોના ઠરાવો પણ આ માન્યતાને પુષ્ટિ આપે છે ધાર્મિક સીદ્ધાંતો વિધિ-વિધાન અને ક્રિયા કાંડની બાબતમાં જૈનો અને હિંદુઓ વચ્ચે ઘણા મતભેદો અને પરસ્પર વિરૂદ્ધ જતી માન્યતાઓ છતાં પણ ઉપર જણાવેલ પરિસ્થિતિ અખંડિત રીતે જળવાઇ રહેલ છે અને તેથી જ જૈનોને લાગુ પડતું જુદું જ કાયદાનું ધોરણ અસ્તિત્વ ધરાવતું નથી

સામાન્ય નીતિના સૂત્રોને અનુસરી, હિંદુ લૉ અને ધારાધોરણ કેટલીક સ્મૃતિઓ ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે તે અને વરિષ્ટ કોર્ટોના ઠરાવો બન્ને કામ માટે આધારભૂત ગણાય છે

આ વિવેચની-ચર્ચા હાલ તુરત બાજુ ઉપર રાખી લગ્નસંબંધ અંગેની વિચારણા-વિવેચન આગળ ચલાવી છે ઘણા પુરાતન સમયમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા આઠ પ્રકારના લગ્નસંબંધ હિંદુ લૉમાં જણાવેલ છે તેમાના પહેલા ચારને સન્માનિત (approved) અને બાકીના ચારને અવમાનિત(unapproved)ની કક્ષામાં મુકેલ છે બ્રહ્મ દૈવ આર્ષ અને પ્રાજાપત્ય એ ચાર પહેલી કક્ષામાં અને અસુર ગાંધર્વ રાક્ષસ અને પૈશાચ એ ચાર બીજી કક્ષામાં આવે

છે વર્ણાશ્રમ ધોરણને અનુસરતા હિંદુ સમાજમાં-બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય વૈશ્ય અને શુદ્ર એ ચાર મુખ્ય વર્ણો જણાવવામા આવેલ છે અને દરેક જુદા જુદા વર્ણો માટે જુદા જુદા લગ્નના પ્રકારોની યોજના હતી પરંતુ આ જમાનામા દરેક વર્ણને માટે ઉચ્ચ-નીચનો ભેદ નહિ ગણતા શુદ્ધ અને અસુર એ બેજ લગ્નના પ્રકાર ચાલુ રહેલ છે શુદ્ધ લગ્નમા કન્યાના પિતા અગર વાલી વર પક્ષ પાસેથી કોઈ પણ પ્રકારનો અવેજ લીધા સિવાય પોતાની કન્યાને પરણાવે છે જ્યારે અસુર લગ્નમા તે બદલ નાની અગર મોટી રકમ અવેજ તરીકે લેવામા આવે છે આધુનિક સમયમા વર્ણ-કોમ-જ્ઞાતિ કે પેટા જ્ઞાતિમા ઉપરના બંને પ્રકારના લગ્નો થતા જોવામા આવે છે અને એક યા બીજે પ્રકાર અમુક અંશે વારસાદારના નિર્ણય માટે ઉપયોગી થઈ પડે છે તે સિવાય બીજી કંઈ તેની ઉપયોગિતા જણાતી નથી. શુદ્ધ લગ્ન કંઈક ઊંચ કોટીનું ગણાય છે ઘણા તેને કંકુ કન્યાના નામથી પણ ઓળખાવે છે અને અસુર લગ્ન-તેમા કન્યાની કીમત બદલ કંઈક અવેજ એક યા બીજી રીતે અપાતો હોવાથી-નીચી કોટીનું ગણાય છે સમાજમા કન્યાવિક્રયથી થતા અસુર લગ્ન માટે સુધારક વર્ગ તરફથી ઘણો ઊહાપોહ ચાલુ હોવા છતા તેમજ તે અનેક પ્રકારની દોષાપત્તિવાળું હોવા છતા પણ તદ્દન ગરીબ અને નિર્ધન માબાપો માટે તે અશક્યપરિહાર જેવું થઈ પડવાથી તેમજ ધનિક વર્ગની ક્ષુદ્રક વાસનાઓની તૃપ્તિ માટે સાધન થઈ પડવાથી કોઈપણ કોમમા તે તદ્દન નાબુદ થયાનું જણાતુ નથી

લગ્નના પ્રકાર સંબંધમા ઉપર મુજબનુ વિવેચન પૂરતુ સમજી સંબંધ કોની સાથે જોડવો તે બાબતનુ વિવેચન આ લેખનો મુખ્ય વિષય હોઈ તે માટે આપણે આગળ વધીએ હિંદુ લૉ મુજબના કાયદાના ધોરણ અનુસાર પ્રત્યેક વ્યક્તિને પોતાના ગોત્રની બહારની

અને જ્ઞાતિની અંદરની કન્યા પસંદ કરવી જોઇએ. આ સામાન્ય સિદ્ધાંત કરતા કંઇક આગળ વધવાની જરૂર જૈનશાસ્ત્રકારોને જણાઇ છે અને તેથી તેઓ જણાવે છે કે માર્ગાનુસારીપણું બરાબર જાળવી રાખવાની અપેક્ષા ધરાવતા ગૃહસ્થોએ અન્ય ગોત્રની પરંતુ સમાન કુલ-શીલવાળા કુટુંબની કન્યા પસંદ કરવી જોઇએ. તેમાં જ તેમનું ડહાપણ અને ગૌરવ છે.

આ ફરમાન એક પ્રકારની અમૂલ્ય શીખામણની ધાતરૂપ છે અને તેને ચુસ્તપણે વળગી રહેવાથી અનેક પ્રકારનો લાભ મેળવી શકાય છે. સમાન કુલ-શીલવાળા ખાનદાન કુટુંબ સાથેના લગ્ન સંબંધના જોડાણથી માન પ્રતિષ્ઠા અને આબરૂમાં કંઇક વૃદ્ધિ થાય છે એટલું જ નહિ પણ સજ્જન માણસો સાથેના સગપણ-સંબંધથી અનેક પ્રકારના કુટુંબ કલેશ અને ઝગડાઓથી બચી જવાય છે. તેમજ ભવિષ્યનો સંસાર-દંપતી જીવન સુખરૂપ અને ઉત્તમોત્તમ પ્રેરણાદાયી નીવડે છે. ઉચ્ચ કોટીની સંસ્કૃતિમાં ઉછરેલ વ્યક્તિ પોતાના જીવનભરના પ્રથમ ભાગીદારને સાંસારિક તેમજ ધાર્મિક કાર્યોમાં અનેક રીતે મદદગાર થવા ઉપરાંત પરમ માર્ગદર્શક સાથીની ગરજ સારે છે. આ અસાર સંસારની દાવાનળ જાળમાં બળતા માનવીને પરમ આશ્વાસનરૂપ થઇ પડે છે. સાંસારિક નજરે મનાતા કે માની લેવામાં આવતા સુખમાં ઘણી વૃદ્ધિ કરે છે અને દુઃખના પ્રસંગે દુઃખને હળવું-ઘણું ઓછું કરી નાંખે છે. આદર્શ ગણાતા દંપતીની સંતતી પણ વારસામાં સારા સંસ્કારો મેળવી શકે છે અને ઉત્તરોત્તર કુટુંબના ગૌરવમાં વધારો થતો જાય છે.

સુઘટિત દંપતી જીવન અન્ય વ્યક્તિઓને પણ કેટલું પ્રેરણાદાયી અને અનુકરણીય થઇ પડે છે તે સહેજે સમજી શકાય તેમ છે. અદ્દશ્ય વર્ગ માટે તે પુણ્ય બળના પ્રતાપે-આપ્તજનોના પરમ આશીર્વાદનું પાત્ર અને આદર્શરૂપ થઇ પડે છે. સજ્જન પુરુષોની નજ-

રમા તેન ઉચ્ચ સ્થાન મળે છે સાંસારિક તેમજ ધાર્મિક કાર્યોમા પણ તેમની જીવનનો । પુરૂપાટાથી આગળ વધતી જણાતી તેમની કાર્યસિદ્ધિ સરળ અને સુતર થઈ પડે છે

ઉપર મુજબ ની પરિસ્થિતિ છતા પણ આપણી ચારે બાજુ નજર કરીશુ અને હાલમા પ્રવર્તતી સ્થિતિનો બરાબર અભ્યાસ કરીશુ તો ઉપરોક્ત કથાનનો ઓછો ભગ થતો તુરત જ જણાઈ આવશે પ્રાચીન સમયમા મા બાપ અગર વાલીઓ, પુત્ર-પુત્રીઓને તેમની સગીરાવસ્થામા જ ઘાડ ભર વાડાનથી તેમજ લગ્નસબધથી પણ જોડી દેતા અને કવચિત્ જ તેવા લગ્નો નિષ્ફળ નીવડતા પરતુ આ નવયુગના જમાનામા તેવી સ્થિતિ પલટાતી જાય અને લગ્નથીથી જોડાતા વ્યક્તિઓને સ્વકીય મનોભાવનાને અને પસદગીને સપૂર્ણ સ્વાતત્ર્ય સ્વચ્છદતામા પરિણમે છે અને તેને પરિણામે અવનવા-વિચિત્ર બનાવો ઊભા થાય છે

લગ્ન વ્યવસ્થાના બાબતમા સામુદાયિક હિતની દૃષ્ટિએ નિપુણ વ્યવહારકુશળ આગેવાનોએ પરપરાગત રૂઢીઓને અનુસરી જે કોઇ ધારાધોરણો અને બધના જ્ઞાતિજનો માટે નક્કી કરેલ તેના અભેદ કિલ્લામા ગાબડા પડતા જાય છે કોઇ કોઇ કિસ્સામા માથા આગે વાનોએ કેવળ સ્વાર્થદૃષ્ટિથી જે કોઇ નીયમો જ્ઞાતિજનો માટે નક્કી કરેલા હોય છે તે ગુદ્દુગુદ્દુ થઇ રહ્યા છે અને તેમની ગત ઉઘાડી પડી ગઇ છે

પરમાર્થ બુદ્ધિ નિસ્વાર્થ વૃત્તિ કે નિ પક્ષ વલણની અલ્પતાને જ્ઞાતિ સમારણના વ્યવસ્થામા જણાઇ આવતા પરાપૂર્વના ધારા-ધોરણના અમલની બાબતમા વિરુદ્ધ વર્તન કરનારાઓની સખ્યા વધતી જતી હોવાથી અને તેમા પણ જનમન્ના આગેવાનો અને વર્ગ વાળા જ્ઞાતિ હટ્ટ એમા વિરોધી વર્તન જણાઈ આવતુ હોવાથી

કોઇ તેમનો જવાબ દેવાની હિંમત કરી શકતું નહિ. જ્ઞાતિ બંધા-
રણના ધારા-ધોરણોના અંગ તેના વાસ્તવિક અમલ કરતાં ભંગના
કિસ્સા વધતા જતા હોવાથી સમસ્ત જ્ઞાતિની જ સ્થિતિ ભિન્ન ભિન્ન
થઈ પડી છે. "વાતને તેનું માનું લાંબીવાળું" કહેતાં નહીં કોઇ
ડરે છે. સામાન્ય સ્થિતિના કુટુંબોને પોતાના પુત્ર-પુત્રીઓ માટે
જ્ઞાતિના વર્તુલમાંથી જ લાયક વરના વર-કન્યા શોધી લેવાના
હોવાથી જ્ઞાતિ-બંધારણનો ભંગ કોઈ કોઇ સ્થાને ગામડાં પડવા
છતાં હજુ ટકી રહ્યો છે. અને તેને જ શાસ્ત્રકારોના ફરમાન માટે હજુ
કંઇક માન જળવાઇ રહ્યું છે. પરંતુ સમાજની ભવિષ્યની સ્થિતિની
કલ્પના કરવાનું મુશ્કેલ થઇ પડ્યું છે.

જ્ઞાતિ બંધારણની શિથિલતા ઉપરાંત-રાજ્યસત્તાના કાયદામાં
પણ છુટછાટ વધતી જતી હોવાથી તેમજ આર્ય સમાજની સંસ્થા-
ઓની પુરતી મદદ મળી રહેતી હોવાથી વર્ણાંતર લગ્નોની સંખ્યા
વધતી જાય છે અને સ્થિતિચુસ્ત આગેવાનોને તેની સામે આંખ-
મીંચામણાં કરવાના જ રહે છે. આવા સંયોગો વચ્ચે ધર્મનિષ્ઠ
બંધુઓને પોતાના જ સ્વામિ-ભાઇઓ અને સહધર્મીઓની કન્યાઓને
જૈનેતર અને પરધર્મીઓના કુટુંબમાં અપાતી જોઇ વસમું લાગી
આવે છે પરંતુ તેઓ કંઈ ઉપાય સુઝતો નથી.

લગ્ન-વ્યવસ્થા માટેના વર્તુલો ટુંકા થતા જાય, તેના ઉપર
બીજી બાજુએથી આક્રમણો વધતા જાય ત્યારે લાગવાવગથી ચેન
વધીના મૂરા કરવામાં આવે તો પણ તે તરફ ધ્યાન આપવાની
કોઇને દરકાર નથી. એટલે ઉજ્જવળ ભાવી માટે અનેક પ્રકારની
શંકાઓ ઊભી થાય છે.

ખાડી, વાડી અને ગાડીના મોજશોખમાં રાચતી વ્યક્તિઓને
આવા કીંમતી અમૂલ્ય શાસ્ત્ર-ફરમાનની કંઈ કીંમત નથી.

વ્યવહાર-કુશળતા અને દીર્ઘદૃષ્ટિના ઉપયોગના અભાવે ઘણા પુરૂષો, બાહ્ય દેખાવ અને ટાપટીપમા અંજાઇ જાય છે પેઢી દર પેઢીથી ચાલી આવતી ખાનદાનીના અને ઉચ્ચ આર્ય સંસ્કૃતિના સુયોગ્ય સંસ્કારોના ખ્યાલો ભુલાતા જાય છે જીદગીભરનો સાથી ખેતી લેવા માટેની લગ્ન વ્યવસ્થાના અંગે અનેક બાબતોનો અનેકાંત દ્રષ્ટિથી-સર્વબાજુી નજરથી નિર્ણય કરવામા ન આવતાં એકાંત દ્રષ્ટિએ જ કેવળ રૂપને બાહ્ય દેખાવથી આ પાઈ કામવાસનાની તૃપ્તિ અર્થે ક્ષુલ્લક ભાવનાની પુષ્ટિ અર્થે મન-ફાવતા નિર્ણયો કરી લેવામા આવે છે નીતિના અને જીવન-વ્યવહારના ઉપયોગી લાભકારક અને ડહાપણપૂર્ણ સૂત્રોની અવગણના કરવામા આવે છે અપૂર્વ બોધપાઠ પુરા પાડતા કીમતી શિખામણ આપતા, નજર સંમુખ ભજવાઈ રહેલ નાટકીય કીસ્સાઓ તરફ પણ યોગ્ય લક્ષ્ય આપવામા આવતુ નથી પુરાતન આર્યસંસ્કૃતિની ઉચ્ચ ભાવનાને અનુરૂપ લગ્ન સબંધ એ ઉત્તમ પ્રકારનો જીવનભરનો ધાર્મિક સબંધ ગણાવાને બદલે સામાન્ય કોલ-કરાર (Contract) ગણી લેવામા આવે છે આપણી જૈન કોમમા તેમજ અન્ય ઉચ્ચ જ્ઞાતિઓમાં તથા કેટલીક જ્ઞાતિઓના ઉચ્ચ ખાનદાન કુટુમ્બોમા જેમા છુટાછેડા (Divorse) ની પ્રથા અમલમા નથી ત્યા લગ્ન સબંધને પવિત્ર અને પુનિત ભાવનાઓથી સંકળાયેલો માની લેવામા આવે છે અને તે કારણે તેને ધાર્મિક તેમજ વ્યવહારિક નજરે ઘણું ઉચ્ચ સ્થાન આપવામા આવતુ હોઇ તેવો સબંધ નક્કી કરતાં પહેલા ઘણીઘણી બાબતોની વિચારણા અને બાંધછોડ કરી લેવાની રહે છે આવા ઉપયોગી પ્રશ્નની બાબતમાં કોઇ રીતે છેતરાઇ જવાનો-ફસાઇ જવાનો-બાહ્ય ટાપટીપમાં લલચાઈ જવાનો પ્રસંગ આવી પડે તો આખુ પરિણીત જીવન ધુળ મળે છે અને કલેશજનક થઈ પડે છે એટલુ જ નહિ પણ " ભાઈઓ, જેની પ્રારબ્ધ ભુંડી, તેને ઠોર આપનાર

ઘડી' એવી ઉક્તિઓ જીવનભર યા કરવાનો પ્રસંગ આવી પડે છે સ્વ કવિ દલપતભાઈનું કવિત જન્મ ઘર (જેના ઘરમાં) નાર સુલક્ષણી તે સુખમાં સુનાર ' ઉક્તિ યા૦ કરી તે મનુષ્ય પોતાના જીવનભરનો સાથી ખોળી લેવા પ્રયાસ કરવા કટિબદ્ધ થાય તેણે માર્ગાનુસારીનું પ્રસ્તુત લક્ષણ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે

આવા જટીલ પ્રશ્ન પરત્વે સુધારક બ્હેનોની નજરે વિચાર કરતા આજકાલ કેટલીક ભડવીર બ્હેનો ગરીબ માબાપોની દ્રવ્ય પિપાસાની તુચ્છ વાસનાની ગંધ મારતી વૃદ્ધ વિવાહ કે કજોડાના લગ્નોની સામે પોતાનો અવાજ ઉઠાવતી થઈ છે અને સેવાભાવી સુધારક વિચારના યુવાનો તેમની મદદે દોડી જાય છે એ પરમ સંતોષ અને ગર્વનો વિષય છે સમાજહિતની નજરે આવા અયોગ્ય લગ્નો થતા એકદમ અટકાવવાની જરૂર છે અને તેમ થયેથી બાળવિધવાઓનું, ત્યક્તા સ્ત્રીઓનું અને કજોડામાં ઝગડતી દુઃખી સ્ત્રીઓનું પ્રમાણ ઓછું કરી શકાશે તેમજ સાધનહીન સ્થિતિમાં જીવન ગુજારતી સ્ત્રીઓના ભરણ-પોષણનો પ્રશ્ન ઘણો હળવો થઈ પડશે તથા અનાચારમાં ફસાઈ જતી બ્હેનોને બચાવી શકાશે.

શાસ્ત્રના ફરમાનને અનુસરીને લગ્ન-ગ્રંથીથી જોડાતા સ્ત્રી-પુરુષો માટે ચતુર્થ અણુવ્રતનું પાલન ઘણું સુંદર થઈ પડવું સંભવ છે શુદ્ધ માર્ગાનુસારી-તરીકેનું તેમનું, ગૃહસ્થ જીવન અન્ય સજ્જનોને અનુકરણીય થઈ પડે તેમ છે

પંડિત શ્રી વીરવિજયજી ચતુર્થ વ્રતની પૂજામાં ગાઈ ગયા છે કે:
" નીજનારી સંતોષી શ્રાવક, અણુવ્રત ચોથું પાળે
દેવતિરિ નરનારી નજરે રૂપરંગ નવિ ધારે મેરે પ્યારે એ વ્રત જગમાં દીવો
સર્વ ધરીજે બ્રહ્મવ્રત પાવે, નાવે દાન હેમ કોટી—મેરે પ્યારે
ચૈત્યગ્રીની વેહત માહે. વ્રત જાગ તે પેમે,

વિ નિ ો પ્રાપ્ત કરી । છ અત્યારે અમે—મેં જ્યારે

પરમ સંતોષથી સુખપૂર્વક દાંપત્યજીવન ગુજારનાર વ્યક્તિઓને સાંસારિક વ્યવહાર - મનુષ્ય ઉપરાંત ધાર્મિક કાર્યોમાં પણ અનેક પ્રકારની અગવડ આવી પડતી આપે છે અને કમયોગે આવી પડેલ દુઃખનો ભાર હલકો થાય છે મનુષ્યના જીવનમાં જેટલા વધારે પ્રમાણમાં સંતોષ શાંત તૃપ્તિ અને કલેશનો અભાવ તેના પ્રમાણમાં તેની આયુષ્યતા । અનુકૂળતામાં વૃદ્ધિ થવાની જ અને તેથી જ લગ્નસંબંધ સુખ ।ી નીવડે તેટલા પુરતી ખાસ સાવચેતી રાખવાની જરૂર પ્રતિપાદન કરવામાં આવે છે

આધુનિક લોકશાસનના જમાનામાં જાતિબંધનો તૂટતા જતા હોવાથી વિવેકી અને વિચારશીલ વ્યક્તિઓ લગ્ન-વ્યવહારની બાબતમાં મળતી જતી સ્વતંત્રતાને સ્વચ્છંદતાની કોટી સુધી ન જવા દેતા, વ્યવહારકુશળ અને સર્વગ્રાહી દૃષ્ટિથી છેવટના નિર્ણય ઉપર આવતા પહેલા ઘણી ઘણી બાબતોનો વિચાર કરવાનો રહે છે આવા જટીલ પ્રશ્નોના નીકાલ માટે અમુક નિયમોને સંકુચિત દૃષ્ટિથી વળગી રહેવામાં વિવેક કે સમજણનો સદુપયોગ માની લેવો જોઇએ નહિ

દેશ-કાળની પરિસ્થિતિનો-આજુબાજુના સંયોગોનો ઊંડી અને વિશાળ દૃષ્ટિથી વિચાર કરી, શુદ્ધ હૃદય।। અંતરાત્માને માન આપતા શીખી લેવુ જોઇએ. તે સિવાય ઉજ્જવળ ભાવીની આશા રાખી શકાય નહિ

પાપભીરુ (૪)

માર્ગાનુસારીના લક્ષણોની ગણનામાં યોગશાસ્ત્રમાં પાપભીરુતાને ચોથા લક્ષણ તરીકે જણાવેલ છે જે વ્યક્તિને પાપભીરુતા કદી

પણ સ્પર્શતી નથી તેને માર્ગાનુસારી કઈ રીતે જાણવો તે સમજી શકાતુ નથી ભવનિર્વેદ ભવભીરુતા હૃદયનો ડંખ (Conscience bite) જેના જાગ્રત છે તે અવશ્ય પાપથી બ્હીનો અને ચમકતો જ રહેવાનો અને પાપભીરુતા ખરા સ્વરૂપે-સંયમને માટે વર્તતી હોય તો જ-તે પાપથી દૂર રહેવા માટે પાપકર્મ કરતાં હમેશને માટે અટકી જવાનો પાપકર્મથી અનેક પ્રકારની દુ:ખની શ્રેણી સતત-પ્રવાહથી વૃદ્ધિ થવાનો સંભવ છે જેને પાપનો ભય બીલકુલ કદી પણ ડારી શકતો નથી-પાપભીરુતાની લેશ માત્ર ઝાંખી થતી નથી તેને કોઈપણ ભવભ્રમણ અટકવાનો નથી

અરઘટ્ટ ઘટિકાના ન્યાયથી-**पुनरपि जनन पुनरपि मरण, पुनरपि जननीजठर शयन**-એ વાક્ય અનુસાર વખતોવખત જન્મ ધારણ કરવાનુ, મૃત્યુ પામવાનુ અને વારવાર જનનીના ગર્ભસ્થાનમા નવ માસ વીતાડવાનુ અટકાવવુ હોય બધ કરવુ હોય, ભવભ્રમણનો અંત લાવવો હોય તેવા મોક્ષાભિલાષી મનુજને પાપભીરુતા અવશ્ય ટકાવી રાખી પાપ કર્મ કરતાં અટકી જવુ જોઈએ અને તેમ કરવામાં આવે તો જ વ્હેલા-મોડા સાધ્યની સિદ્ધિ થવાની અને સદ્ચિદાનંદ સ્થિતિ નામ થવાની.

એક બાજુ મોક્ષાભિલાષીપણુ જાગતી રાખવુ અને બીજી બાજુ પાપભીરુતા બીલકુલ ન રાખવી તે કુતરાની માફક ગોટ ખાતા જતા-ભસતા જવા બરાબર છે સજ્જન પુરુષો તેનો સામાન્ય રીતે પાપભીરુતા હૃદયનો ડંખ ભીરુતા-વર્તતા જ હોય છે એટલુ જ નહિ પણ પ્રધાનપણે પૂર્ણ સ્વરૂપમાં તે તેમનામા આવિર્ભાવ પામેલા હોય છે પરન્તુ લુટ-ચોરી-ખૂન-ડાકાતી જેવા ભયકર ગુન્હાઓ કરી જીવનનિર્વાહ કરતા મનુષ્યોને પણ તેમના હૃદયનો આદેશ પ્રથમ જરૂર પહોંચે છે કે તેઓ તેમને પાપકર્મ થી અટકવાનો જ હોય છે.

પરતુ આવા સન્દાહિત કૃત્યોમા રચ્યાપચ્યા રહેતા હોવાથી નબળી વૃત્તિઓ અધમ વાસનાઓ નિર્મળ મનોબળના કારણે ઉચ્ચ કોટીની, સદ્ગુણ પોષવાની વાસનાઓ ઉપર વિજય મેળવે છે અને પાપી પેટને ખાતર કુટુમ્બીજનોના ભરણપોષણનો બોજો હળવો કરવા ખાતર અધમવૃત્તિઓને તાબે થવુ પડે છ અને પાપભીરુતાને પોતાના માગમાંથી ઘણી દૂર હડસેલી મુકવી પડે છે અને વખત જતા તેઓ પાપના ધંધામા ઊંડા અને ઊંડા ઉતરી પડે છે

પાપકર્મથી નિર્ભય રહેતા માનવીને જે સસારવૃદ્ધિની લેશ માત્ર પરવા રહેતી નથી નવો પુરુષ ભવભ્રમણપણા ી જરાપણ બીક રાખતો નથી પાપ-પુણ્ય-સ્વર્ગ-નરક-પરભવ જેવી કોઈ વસ્તુ જ તે માનતો નથી તેને મન તો હમેશા એવી ભાવનાજ રવ તતી હોય છે કે ' આ ભવ મીઠા તો પરભવ કોણે દીઠા '

નીતિના સૂત્રોમાં પણ જેને શ્રદ્ધા નથી અને કવચિત નીતિના સુત્રોની તેની જરૂરીયાત કે ઉપયોગિતા જણાય છે તો તે કેવળ પોતીની ખાતર જ-પોતાની મુત્સદીગીરીની સાફલ્યતા કરી લેવા ખાતર જ પ્રતિદિન તે કાવા-દાવા રચવામા, છેતરપીંડીની જાળ પાથરવામા, આળ-ફસામણ-જૂનજ-વીસરજ વગેરેના કુટીલ પ્રયોગો અજમાવવામાં જ તે રચ્યોપચ્યો રહે છે બાહ્ય દેખાવ કરવામાં અને ટાપટીપમા મશગુલ રહી અંતઃવૃત્તિથી બકધ્યાન ધરતો જ તે જણાય છે તેવા દુર્જન પુરુષના સસર્ગમાં આવતા પણ સજ્જનપુરુ અચકાય છે અને તેના જીવનનિર્વાહમા ક્વચિત તે સુખી જણાતે હોય છે તો તે પૂર્વસચિત પુણ્યકર્મના પ્રતાપે જ-આવુ પુણ્ય ઓછુ થઇ જતાં તેનુ જીવન દુઃખમય અને કલેશકારી જ બન રહેવાનુ અને આવુ પાપકર્મના ફળ આ ભવમા યા તો આવતા ભવોમા ભોગવવાનુ તો તના નસીબમાં કાયમ જ રહેવાનુ

પાપભીરૂતા જેટલા પ્રમાણમા વધારે સમજ અને તીવ્ર તેટના પ્રમાણમા તે પાપકર્મથી અવશ્ય અટકવાનો અગર અટકવા માટે બનતો પ્રયાસ કરી છુટવાનો આમ છતા–પાપ કર્મમા ફસાઇ જાવ–વમડાઈ જાય તો પણ પાપભીરૂતાને લીધે તેને તીવ્ર બુદ્ધિ કે તેઓનો બધો રસ ગમેનો ન હોવાથી તીવ્ર કર્મનો કે નિમચિત કર્મનો બધ પડતો નથી પાપભીરૂ પુરૂષને સદા–સર્વ ૧ જાગૃતિ જ રહેતી હોય છે અને તેથી સુવિચાર-મજ્જન પુરૂષ જેમ સો ગળણે ગળીને પાણી પીએ તેમ પાપભીરૂ પુરૂષ પ્રત્યેક કાયની શરૂઆત કરતા પહેલા તેના લાભાલાભની બારીક દ્રષ્ટિથી તુલના કરી જુએ અને જોઈ-વિચારીને જ આગળ પગલુ ભરે દૃષ્ટિપૂત ન્યસેત્ પાદ ની ઉક્તિનુ યથાર્થ રહસ્ય ધ્યાનમા રાખી દૃષ્ટિથી પવિત્ર થયેલ જમીન ઉપર જ પગલુ માંડે એટલે સ્વાભાવિક રીતે છવ-હિંસાના દોષથી બચી શકે તેમજ સર્વગ્રાહી નજરથી પુખ્ત વિચાર અને સપૂર્ણ ઉહાપોહ કરી લીધા પછી જ પ્રત્યેક કાર્ય હાથ ધરે એટલે તેને તેમા નીષ્ફળતા મેળવવાનો અગર તો વિશેષ પાપ-કર્મના બધનો ભય રહે નહિ

પાપભીરૂ વ્યક્તિનુ જીવનઝરણ સદા નિર્મળ અને સુવાસી બની રહેતુ હોય તેનો આ ર્દ પણ ઉત્તમ પ્રકારનો જ હોય અને તેના જીવનભરના વ્યવહારોમાથી અન્ય પુરૂષોને ઉપયોગી અને બોધ-પાઠરૂપ થઇ પડે તેવા રસિક સસ્મરણો અને સુયોગ્ય સભારણા મળી આવે

પાપભીરુ વ્યક્તિ "બધ સમયે ચિત્ત ચેતીયે રે ઉદયે શ્યે સતાપ-સલણે" જેવી ઉક્તિઓ સ્મરણ-પટમા કોતરી રાખી-નજરની પોતાનુ વર્તન C-ય કોટીમા મૂકવા માટે જ હમેશા પ્રયાસ કરતી હે અને સદ્વર્તનના પ્રતાપે જીવનના અનેક ઓકોમાં-મુશ્કેલ કાર્યોમા

ફતેહ મળવવા જ ભાગ્યશાળી થાય એટલુ જ નહિ પણ માર્ગાનુસારી પણાના મુખ્ય સાધનને ધાડુ જ પુષ્ટ અને અમળ બનાવી શકે

સાચો પાપભીરૂ સજ્જન સરલતા ભી ટોઇ સત્તવૃત્તિ ધારણ કરી કાળા બજારીના પ્રવૃત્તિથી દૂર રહેવાનુ જ પસંદ કરે જીવનના વાણાતાણામા પાપભીરુતા વણાઇ ગયેલી હાવાથી સીધા અને સાદા જીવનમાં તૃપ્તિ માની લઈ વાસનાઓ અને લાલસાઓ ઉપર અંકુશ રાખી જીવનની જરૂરીયાતોમા કાપ મુકતો રીતે ઉપગ પ્રયોગીના ઢાળમાથી પણ ફતેહમંદીથી પસાર થઇ જાય અને ઉજ્જવળ ભાવીની જ મહત્વાકાંક્ષાઓ ઉપર પોતાનો મદાર બાંધે પાપભીરુને ખરે વખતે કીમત હારી જનાર પાપ વૃત્તિનો માનો નવાની જૂન નહિ કરતા તેને ક્ષમશીલ નીર પુરૂષની કક્ષામા જ સ્થાન અપાવુ જોઇએ અને તેવા પુરૂષોથી જ બહુરત્ના વસુંધરાની ઉક્તિ સાર્થક થતી જોઇ શકાય

પ્રસિદ્ધ દેશાચાર મુજબ વર્તન (૫)

પ્રસિદ્ધ-પ્રચલિત દેશાચાર અનુસાર વર્તન સમાજમા અનુકરણીય-માનનીય-પ્રતિષ્ઠાપાત્ર થઇ પડતુ હોઇ, માર્ગાનુસારીને તેની આગેકૂચ માટે વધુ આવશ્યક અને ઉપયોગી બને છે જૈન અને જૈનેતર ભાઇઓથી બનેલ સમાજના વર્તુલમા-સમાજમા ગણાતા વર્ગમા-પ્રજામા તેમજ અન્ય સામાજિક સંસ્થાઓમા પોતાનુ યોગ્ય સ્થાન જાળવી રાખવુ હોય ઉત્તરોત્તર તેમા અગ્ર સ્થાન મેળવવાની આગેવાન તરીકે ગણાવાની કરતા-મરવતાની ગણનામા મુકવાની મહત્વાકાંક્ષા સેવવામાં આવતી હોય તો યોગશાસ્ત્રમાં જણાવેલ આ પાંચમા ગુણના ભાજક થવાને પ્રત્યેક માર્ગાનુસારી સજ્જને પ્રચાર કરવો જોઇએ અને તેમાં જરૂર જોગી ફતેહ મેળવવા માટેની ભાવના રાખવી જોઇએ.

સ્વાર્થ ત્યાગવૃત્તિથી–સેવાભાવથી ભાવનાથી સામાજિક કાર્યોમાં ઉત્સાહપૂર્વક ભાગ લેનાર જૈન સમાજ આપણને આ ર માન આપે છે અને તેવા પુરુષના ચરણમાં પોતાનું શીર ઝુકાવે છે સ્વદેશાભિમાની પુરુષો દેશના ચિંતક મહાનુભાવો જ્વલંત દેશદાઝ વગાવનારા સજ્જનો પોતાના દેશ માટે–જન્મભૂમિ માટે જાગૃત કષ્ટ વેઠવા સુધીની આસન રળી જાગવાનો દેશયજ્ઞમાં પોતાના સર્વસ્વનું બલિદાન આપનાર સુપ્રસિદ્ધ દેશનાયકોના જીવન-વૃત્તોને પરમ આદર્શ તરીકે નજર સમુખ રાખી આપણે આપણા જીવનનું ઘડતર ઘડવું જોઈએ

પરદેશી તંત્રના નીચે પરતંત્ર્યની–ગુલામી દશામાં આપણે સપડાયેલા હોવાથી સમાજહિત રાષ્ટ્રહિત વગેરેની પ્રત્યેક માન્યતાઓ મલપ્રણાલિકાઓને આપણે અંતઃકરણપૂર્વક તિલાંજલી આપવી જોઈએ અંગત આર્થિક લાભ સ્વાર્થતૃપ્તિ આપણા ભોગે આગળ વધવાની વૃત્તિને વગેરે અશુભ ભાવનાઓ સામુદાયિક હિત અને સામાજિક ઉત્કર્ષ આગળ તુચ્છ નાલાયક અને તુચ્છ ગણવી જોઈએ દેશદ્રોહ સમાજદ્રોહ વગેરે દુર્ગુણોને નવ ગજના નમસ્કાર કરવા જોઈએ ખુશામતખોર વૃત્તિથી સરકારના કુહાડાના હાથારૂપ બનવાથી ઘડીભર તે માટે ભલે આપણે ફાવી જઈએ, સરકારી રાજ્યના અમલદારોને તેમની ભાગલા પાડો ને રાજ્ય કરો (Divide rule) ની પોલીસીમાં–મત્સ્ય ગીરીપૂર્ણ ભાંજગડોમાં મદદરૂપ બનવાથી કદાચિત્ સત્તા અમલ નામની કે દ્રવ્યપ્રાપ્તિની બાબતમાં નજીવો લાભ મળવવાનું બને પરંતુ આખરે તો ફજેતીના ફાળકામાં બની સ્થાનભ્રષ્ટ થવાનો જ પ્રસંગ આવી પડે એ મુદ્દાની હકીકત ધ્યાન બહાર જવી જોઈએ નહિ દેશી રાજ્યના પ્રજાજન તરીકે બાકી બાબતોમાં આપણે ઘણું જ સંભાળવાનું રહે છે નીગાળા જૈન કૉન્ફરન્સની સ્વાગત સમિતિના પ્રમુખ જેવો માનપ્રદ હોદ્દો ભોગવી

જનાર શ્રીયુત ભગવાનના ભાઇની સ્થિતિ—લીબડીના સમાધાન પ્રકરણમાં—કેટલી કફોડી અને દયાજનક બની ગઈ તે આપણે નજર સંમુખ જોઈ રહ્યા છીએ

પ્રજાજનોએ આવા આગેવાનોથી પરમાત્મા અમને બચાવે એવું મ્હેવાનો પ્રસંગ કદીપણ ઉપસ્થિત થવા દેવો જોઇએ નહિ આપણાથી પ્રગામેરાનું કંઈ અગીન કાન સંજોગોવશાત્ કાંચ ન બની શકે તેની પરવા નહિ પરંતુ નજીવા સ્વાર્થ કે આન બડાઇ ખાતર અધમ કાવતરાના—દાનમાઝના પ્યાદા બની જવાનો પ્રસંગ કદાપિ પણ ન આવે તે બરાબર ધ્યાનમાં રાખવું જોઇએ

કોઇપણ વસ્તુ તેનું પુરેપુરૂં મૂલ્ય આપ્યા સિવાય મેળવી શકાય નહિ—કદાચ પ્રસંગ ભાગ્યવશાત્ તે મળી જાય તો પણ તેને સાચવી રાખવા માટે પણ પૂરી કીમત આપવી જોઇએ એ સિદ્ધાંત બરાબર સ્મરણપટમાં રાખી પ્રસિદ્ધ-લોકાચાર અનુસાર આપણે આપણે નક્કી કરી લેવું જોઇએ અને તેવા વર્તનને નિયમને માટે નભાવી રાખવાની ખાસ કાળજી રાખી તે માટે શક્તિના વ્યયના રૂપમાં સ્વાપણ કે બલિદાનના રૂપે જે કંઇ કીમત આપવી પડે તે આપવા તયાર રહેવું જોઇએ

માર્ગાનુસારી રૂઢ યથેષ્ટ જાગતી રાખવા માટે સમાજના વર્તુલમાં યોગ્ય સ્થાન મેળવી—તે બરાબર જળવાઈ રહે તે ખાતર હમેશ સાવધાન અને નયદર્શીન રહેવું જોઇએ સંસાર-વ્યવહારના પ્રસંગોમાં—ખાનપાનની બાબતમાં—પહેરવેશની બાબતમાં તેમજ રહેણી કરણીના અંગે આપણું વર્તન કદીપણ સમાજના પ્રવાહ વિરૂદ્ધ હોવું જોઇએ નહિ—જરૂરી સુધારાના વેગમાં સમાજથી કાંઇક આગળ વધી જઇએ તો તે ક્ષંતવ્ય છે પરંતુ કદીપણ પાછળ તો નજ રહેવું જોઇએ મહાજનો યેન ગત સ પંથા "અસ્માક" એ નીતિના ર

અનુસાર આપણો માર્ગ તદ્દન સ્પષ્ટ અને પ્રસિદ્ધ દેશાચારને અનુસરતો હોવો જોઇએ માર્ગની સ્પષ્ટતા અને રૂપ-રેખા બરાબર ખ્યાલમા લાય તો જ આપણે જીવન-ક્રમમા આગળ વધી શકીએ અને સાધ્યની નજીક પ્હોચી શકીએ

' यद्यपि शुद्ध लोकविरुद्ध नाकरणीय नाचरणीय '

એ સૂત્ર આપણા સામાન્ય જનોને વિશુદ્ધ જીવનના ઘડતર માટે ઘણુ જ રહસ્યપૂર્ણ અને સમજવા જેવુ છે વતનની કી નેબવી પૂર્ ૈતારીથી એટલી બધી મજબૂત અને અભેદ્ય કરી લેવી જોઇએ કે તેમા કિંચિત્ પણ ગાબડુ પડવાનો પ્રસગ ઉપસ્થિત થવા દેવો જોઇએ નહિ

विवकभ्रष्टाना तु विनिपातो शतमुख એ સૂત્ર બગબર ખ્યાનમાં રાખી આપણે સમજવુ જોઇએ કે મજબૂત પીતેનધીમા એક વાર ગાબ, પ-ડુ-વતનમા જરાપણ શિથિલતા આવી કે તરત જ તે કી નો તૂટી ડલા-પતિત શાની છેલ્લી કોટીએ આવી જતાં વાર લાગવાની નહિ

ત્રિમુખી સ્તન-ગગા કાંઠે ગગાદાસ અને જમના માંડે જમનાદાસ જેવી સ્થિતિ દહી-દુધમા બનેમાં પગ ગખવાની વૃત્તિ-બન્ને હાથમા લાડવા રાખી બેસવાની બહાદુરી-વડીઅર ઉપલક દૃષ્ટિએ લાભકારી જણાય પરતુ તેનુ આખર પરિણામ તો ખેદજનક અને વિષાદકારક જ નીવડવાનુ તેમાં જરાપણ શકા કે સશય રહેવા જોઇએ નહી

મહાત્મા ગાધીજીના અપ્રતિમ ચારિત્રથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે પ્રત્યેક વિષયમા સત્ય-અહિંસા-સયમ-સ્પષ્ટ વક્તૃત્વ વગેરે ઉત્તમ સદ્ગુણો ઝળકાવી શમય છે આદર્શ રૂપ ચારિત્ર પાસે, રાજરમત-મુત્સદ્દીગીરી-યુક્તિ-પ્રયુક્તિ કે ખટપટની કઇ કીમત નથી.

ભના-નોશા-સા I-પ્રમાણિક અને સીધા પુરુષો લઘુકર્મી જ હોય છે જ્યારે રાજનીતિમાં પણ મુત્સદ્દી-રાજ્યખટપટમાં કુશળ રાજરમતમાં નિપુણ ગણાતા પુરુષો ઘણુંખરું ભારેકર્મી હોય છે રાજના ભેદ કે યુદ્ધમાં બન્ને પક્ષ તરફથી આગળ પડતો ભાગ લેનાર આગેવાન માંધાતાઓ પાપ કર્મના કેવા ભાતા બાંધતા હશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે

આ પ્રસંગે એ સાથે સૂચન કરવું જોઈએ કે દૃઢ-મજબૂત વર્તનની બાબતમાં (strength of charácter ના વિષયમાં) યુરોપીય પ્રજા કરતાં પ્રમાણમાં આપણે કંઈક પાછળ પડીએ છીએ ખરી ખોટી બાબતો પ્રસંગોત્તમ ચારિત્રને મજબૂત રીતે વળગી રહેનારા અવર્તનનો મુશ્કેલીના પ્રસંગો પણ અડગપણે જાળવી રાખનારા નાંઈ વીરલા જ નજરે પડે છે આમાંય જૈનોને લાભપ્રસંગે સ્ખલિત થતા વાર લાગતી નથી

પ્રસિદ્ધ દેશાચાર કોને કહેવાય? તેમાં કયા કયા-કેવા પ્રકારના આચારો સમાવેશ કરવો? અને કેવા પ્રકારના આચારને બાજુ ઉપર રાખવા તે પ્રત્યેક વ્યક્તિએ વ્યવહારનીતિના સૂત્રોને અનુસરીને સમયોચિત મુજબ દેશ-કાળ અનુસાર નક્કી કરી લેવાનું રહે છે

એક સમયમાં જે પ્રસિદ્ધ દેશાચાર ગણાતો હોય તે સમય જતાં અનુકરણીય કોટીમાં આવી જાય છે એટલે એક પ્રકારની બન્ને વચ્ચે મેળ પાડની લાઈન દોરવાનું કંઈક મુશ્કેલ છે

તદ્દન સામાન્ય પહેરવેશની બાબતમાં કહેવું જોઈએ કે ફેશનની રીતભાતમાં ન ફસાતાં-સાદાઈ-સફાઈ-સ્વચ્છતા સુઘડતા તરફ વધારે લક્ષ આપવું જોઈએ અને ભડકાઈ-ભાટકણાં કે નિર્લજ્જતા તરફ દોરી જતા પહેરવેશોથી દૂર રહેવું જોઈએ આ વિષયમાં પંડિત વીરવિજયજીના શબ્દો—

'અતિ ઉદ્ભટ વેશ ન પહેરીએ રે લોક-નિંદ ઘણેરે મલીનતા વેશમેં

કઈક મારે બોધપાઠ પૂરો પાડતા જણાય છે

આ રીતે જ રીતે ખાન-પાનની બાબતમા રહેણીકરણીમાં અને અન્ય વ્યવહારિક કાર્યોના અંગે જનસમૂહ-સમાજની સાથે રહેવુ તે જ ઇષ્ટ છે આ નવયુગના જમાનામા દાનિભેદ આજકાલ ભુસાતા જાય છે Cosmopolitanism વધતો જાય છે સ્પર્શા સ્પર્શનો નવો જ ઝઘડો એક પ્રશ્ન રૂપે ગભીર સ્વરૂપમા નજર સન્મુખ ખડો થયેલ છે હાલના જમાનાના અનેક જટીલ પ્રશ્નો પુખ્ત વિચારણા માગી રહેલ છ આવા પ્રશ્નોની ચર્ચા હાથ ધરના રાઓ તરફથી આગળ કરવામા આવતા વિચારો અને તેના પુષ્ટિમા થતી દલીલો સામાન્ય માણસને મૂઝવણમા નાખી દે છે આવા પ્રસગોએ આપણા ધમના મૌલિક અને મુખ્ય સિદ્ધાંતોને બાધ ન આવે તે રીતે આપણુ વર્તન નક્કી કરી લેવુ જોઈએ સમાજના મુખ્ય પ્રવાહની સામે પુર જવામાં ઘણુ જોખમ રહેલુ છે તે ભૂલવુ જોઇએ નહિ વળી કેટલીક બાબતોમા તો હજુ જુદા જુદા પ્રયોગો અને અજમાયશો થતી હોવાથી- તેલ જોવુ તેલની ધાર જોવી ' એ સૂત્ર અનુસાર ઉતાવળ ન કરતાં-શાંતિથી આપણો માર્ગ નક્કી કરી લેવા જોઈએ કોઇ પણ બાબતમા પગલુ ભરતા પહેલા સાધ્ય વસ્તુ નજર સન્મુખ રાખવાનુ ચૂકવુ જોઇએ નહિ. સાધ્ય તરફ દૃષ્ટિ રાખીને જ, હીમત અને શ્રદ્ધા-વિશ્વાસપૂર્વક આગળ વધવામા આવે તો જ માર્ગાનુસારીપણુ યથેચ્છ રીતે જળવાઇ રહે અને સમાજમા આપણી પ્રતિષ્ઠા બરાબર જામે. કિ બહુના

અન્ય જનોના અને ખાસ કરીને રાજપુરૂષોના અવર્ણવાદથી દૂર રહેવુ (૬)

અવર્ણવાદ એ કઇક મોટો દુર્ગુણ છે જનસમાજમાં નબળા મનના ધરાવતા મનુષ્યો પોતાના માટે વધારે ઉચ્ચ અભિપ્રાય બાંધી

થઇ-પોતાના ઉચ્ચ કોટીમાં મૂકી અને પરની નિંદા કરવામાં ક્ષુદ્ર સ્વાર્થ સાધે છે. તેઓ સમજતા નથી કે (૧) શાંતિપૂર્વક સાંભળનારા અને તેમની ટીકાને પુષ્ટિ આપનારા મળી આવે છે, ત્યારે તેઓ ગૌરવનો આનંદ અનુભવતા જણાય છે. આ કલિયુગના જમાનામાં-પરંતુ તેમના તણાતા એવા મનુષ્યો મળી આવવા સંભવ છે, પરંતુ તેઓએ સમજવું જોઇએ કે નસીબપણા ઉપર રહીને કોઇ કુટેવથી મોટી નીચતા સંભવ છે.

બીજા-અન્ય જનોના અવગુણની અને મોટી વાતોમાં-કંઇક અતિશયોક્તિ કરી-મસ્તુ મીઠું ભભરાવીને મોટા સ્વરૂપમાં આગળ વધારવામાં આવે છે કે તેના પરિણામ-તેના અવગુણો અને નિંદાનું સ્વરૂપ વાંચ્યું કરે છે કેટલાક બહુલતાએ-ટેવાયેલા ભાઇઓને સામા ન શરમાવાનથી આ દુર્ગુણ એટલો બધો ઊંડે પેસી જાય છે કે તે એક પ્રમાણની કુટેવ-બુરી આદત જ થઇ પડે છે અને પછી ગમે તેટલા પ્રયાસ છતાં પણ તે છૂટી શકતી નથી. આવી કુટેવથી આપણને કંઇપણ લાભમાં જરાપણ વધારો થતો નથી પરંતુ નુકશાનની કંઇ હદ રહેતી નથી વગર કારણે નવા શત્રુઓ ઉભા થયે જાય છે વેર-વિરોધના વધતા જાય છે અને જૂના મિત્રો પણ દુશ્મન થઇ જાય છે.

આવી હાનિકારક કુટેવનો ભોગ થઇ પડવાને બદલે, જીવનની શરૂઆતથી જ ગુણ ગ્રાહકદષ્ટિને વિશાળ બનાવવામાં આવે અન્યના દુર્ગુણ તરફ તદ્દન ઉપેક્ષા રાખવામાં આવે તો ઘણી સહેલાઇથી અવર્ણવાદ જેવા દુર્ગુણથી બચી શકાય અને નશમાં અને મિત્ર-મંડળીનું વર્તુળ વધારી શકાય. અન્યજનોની નિંદા કરવાથી કે તેમના અવગુણો બોલવાથી તેમના કપડાનો મેલ ધોનાર ધોબીની પંક્તિમાં

વચનગુપ્તિ અને ભાષા સમિતિ જેવા ધર્મ-પોષક સદ્ગુણોના ધારક કી પણ આવા અવર્ણવા જેવા દુર્ગુણમાં ફસાર જ નદિ સામાન્ય પુરુષોની નિંદા કરતા પણ ગજપુરૂષોની નિંદા સરકારી રખારી અમલદારોની નિંદા ઘણી ઘણી રીતે ભયંકર ગણાતો અને મુશ્કેલીઓ ઊભી કરે છે અરીણ કે બીજા કોઈ પણ વસ્તુના અમલ કરતા ગજ્ય સત્તા કે અધિકારનો અમલ વધારે માઠા પરિણામો નીપજાવનાર થઇ પડે છે તેઓ સત્તાના સ્થાન ઉપર હોવાથી કઇક ઘમંડમાં જ સત્તાનો રોફ ચલાવે જતા જણા છે અને અન્ય કોઇની વ્યાજબી ટીકા પણ સહન કરી શકતા નથી પોતાને કેઙ સગમ્ય ઉચ્ચસ્થાન ઉપર જ મુકાએલા હોવાનું માની બેસે છે એટલું જ નદિ પરંતુ તેઓ પોતે બીનઅનુભવી દોરવાયેલા છતાં સગ તેમની નિંદા કરનારને વાળી ચોળી વિપત્તિમાં મૂકી દે છે તેમનો રાજ્ય સત્તાનું જબર પીઠબળ હોવાથી-તેઓ શાહીગતના પૂજારી તરીકે-ખુશામદ ઘણવતી નોકરશાહીના અભેદ કીલામાં વસતા હોવાથી તેમની સામે કોઇ માથું ઊચું કરે તે પણ સહન કરી શકતા નથી તો પછી અવર્ણવાદ તેમનાથી કઇ રીતે સહન કરી શકાય ?

આવા-આવા અનેક પ્રકારના કારણોનો ખ્યાલ કરી-શાસ્ત્રકારોએ-અન્યજનોના અને ખાસ કરીને ગજપુરૂષોના અવર્ણવાદથી દૂર રહેવા ફરમાવેલ છે

આવા અવર્ણવા -નિન્દા-કુથલી, સામાન્ય રીતે જેમનું ચિત્ત કે મન બીજા ઉપયોગી કાર્યમાં-ધંધા-વ્યાપારમાં-ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોમાં રોકાયેલું હોય છે તેમનાથી દૂર રહે છે પરંતુ જેઓ એક યા બીજા કારણે ઘણું ખરું નવરા અને બેરોકટોક હોય છે-જેમને ધર્મની શુભ ભાવનાઓ સ્પર્શતી હોતી નથી તેઓ આવા મીઠા પણ અનિષ્ટ દુર્ગુણના ભોગ સહેજે થઇ પડે છે અને એ કુટેવ એક વખત એટી-તેની લત લાગી તો વળી તે છોડવી મુશ્કેલ છે ભલભલા

મુનિમહારાજાઓ અને મ્હોટા ભાગે આચાર્યો અને સૂરિપુંગવો કોઈ ધાર્મિક પ્રશ્નના અંગે ઝગડા ઉભા કરે છે અને ક્લિષ્ટ ચર્ચાઓમાં ઉતરી પડે છે ત્યારે શિષ્ટભાષાને વિદાયગીરી આપી-વચનગુપ્તિ અને ભાષાસમિતિને દેશવટો આપી-પરસ્પર આક્ષેપાત્મક લખાણોમાં એટલા બધા ગરમાગરમ થઈ જાય છે અને કરે કે જેથી પોતાના મતવ્યોની પુષ્ટિ માટે વિનીત અને મિષ્ટભાષામાં દલીલો આગળ કરવાનું બાજુ ઉપર રાખી અપવાદ અને ગાળીપ્રદાનનો આશ્રય લેવો જણાય છે તેવા પ્રસંગે તેમનો સાધુધર્મ રસાતળ જતો જણાય છે આવા કિસ્સાઓથી જૈન અને જૈનેતર પ્રજામાં જે કંઈ ઉચ્ચ સ્થાન તેઓ ભોગવતા હોય છે તે ગુમાવી બેસવાનો વખત આવી પડે છે અને તેથી જ નિષ્ક્રિયચર્ચાના પ્રશ્ન અંગેના તા ૨૪-૫-૪૨ ના જૈન પત્રના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયેલ લેખમાં પ્રસિદ્ધ વક્તા-પ્રખર લેખક અને સ્પષ્ટભાષી મુનિમહારાજશ્રી વિદ્યાવિજયજીને નીડરતાપૂર્વક ખાસ અવાજ ઉઠાવવાની જરૂર જણાઈ છે આવા પરમાર્થિક પ્રશ્નોના ઝગડાના વમળમાં સપડાઈ અસંયમપૂર્વક વાગ્બાણ છોડવામાં આવે છે ત્યારે પ્રશસ્ત રાગ અને પ્રશસ્ત દ્વેષના ઓઠા નીચે બચાવ કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે ત્યારે તેમની સ્થિતિ કેવળ દયાજનક થઈ પડે છે દુર્વાસા સ્વરૂપ ધારણ કરી-ક્રોધના આવેશમાં કોઈની નિંદા કે અવર્ણવાદ કરવા મંડી જવું તે કોઈ પણ રીતે શોભાસ્પદ નથી એ પોતાના આત્માને કલંકિત કરવા જેવું અને જાતની આબરૂ કે પ્રતિષ્ઠાને કલંકનો ડાઘ લગાવવા જેવું અધમ આચરણ છે તો તેથી માર્ગાનુસારીએ બહુ દૂર રહેવું જોઈએ.

બહુ ખુલ્લા અગર બહુ ગુપ્ત ભાગમાં ન હોય, અનેક

નિર્ગમદ્વાર વર્જિત અને સારા પાડોશવાળા, જેમાં

તેના મનનમા રહેવુ (૭)

શ્રી યોગશાસ્ત્રમાં ધર્માવિચારી–માર્ગાનુસારીના પાત્રીશ લક્ષણે જણાવવામા આવેલ છે તેમા ઉપર મુજબનુ સાતમુ લક્ષણ છે સમજના રહેણાક કે વસવાટ માટે જેવા મકાનની પસંદગી કરવી તે બાબતમા ઉપરનુ ફરમાન ઘણુ ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક છે એકાકી અગર કુટુંબ સાથે રહેતા શ્રાવકને માર્ગાનુસારી-પણાના મુખ્ય ધર્મને કોઈપણ પ્રકાર બાધ ન આવે જિંદગીભર કલેશ રહિત–શાંતિમા જીવન પસાર કરી શકાય આફતકે મુશ્કેલીના પ્રસંગે યોગ્ય મદદ મળી રહે ધાર્મિક કે સંસાર- વ્યવહારના મર્યાદામા પૂરતી શાંતિ સગવડના જળવાય–તેવા પ્રકારે યોગ્ય મકાનમા રહેવુ તે કેવળ આપણા જ લાભની વાત છે

તદ્દન શુદ્ધ બુદ્ધિથી–કેવળ નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી–પરમ વિચાર-અને અનુભવી પુરુષે સર્વજ્ઞની દ્રષ્ટિથી આવા આવા જે કંઈ ફરમાને શાસ્ત્રકારો આગળ કરે છે તે આપણી જીવનનૌકા માટે ઘણી રીતે ઉપયોગી થઇ પડતા માર્ગદર્શક દીવાદાંડીની ગરજ સારે છે અને જે શીખામણની સત જેવા આદરપાત્ર થઇ પડે છે

આવી કીમતી અનાદ અને અમૂલ્ય શિખામણના વાક્યો હાલના જમાનાની રહેણી-કરણી જોતા-શારીરિક તંદુરસ્તી અને સુખાકારીની દ્રષ્ટિએ–પ્રાચ પ્રત્યેક પુરુષને તે તે સંયોગોમા મુકાયો હોય તેનો ધ્યાન કરતા–દરેક પ્રસંગે અને દરેક સંયોગોમા મુકાયો હોય તેનો ધ્યાન કરતા– દરેક પ્રસંગે અને દરેક સંયોગોમા સર્વાંગે આ રીતે અનુકરણીય ન થઇ પડે તે બનવાજોગ છે છતા પણ પોતાનુ વસનુ ઘર બાંધતી વખતે કે વેચાણ રાખતી વખતે તેમજ ભાડાનુ મકાન પસંદ કરતી વખતે ફેરવતા વાકયના પ્રત્યેક અંગો–તરફ ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જેવા છે

મુંબાઈ જેવા ભરચક વસ્તિવાળા શહેરમાં વસવાટ કરતી વ્યક્તિને ઉપરના વાક્યમાં જણાવેલ બાબતો ઉપરાંત—મુખ્ય પોતાની આર્થિક સ્થિતિ—ધંધા કે નોકરીને અંગેનું સ્થાન શારીરિક પરિસ્થિતિ કુટુમ્બી જનોની રહેણી—કરણી અને કામ-કાજ, મૂળ વતનના સમાગમ ધીઓનો પાડોશ વગેરે ઘણી બાબતો તરફ ધ્યાન આપવાનું રહે છે અને કેટલીક બાંધ-છોડ કરી અમુક સંયોગોમાં જ નભાવી લેવાનું રહે છે—ઉચ્ચ ઉદ્દેશો અને ભાવનામયી ભાવનાઓ જતી કરવી પડે છે અને કરોડ ઉપાયે મનુ પરિસ્થિતિથી પૂરતો સંતોષ મેળવી લેવાનું રહે છે "મન ગમતી રાખે માગવે જવાની' પરંતુ તે માટેના સગવડ—સાધન—અનુકૂળતા વગેરે અનેક બાબતોનો ખ્યાલ કરવાના રહે છે ઉચ્ચ સપાટી ઉપર રહેતા અનેક જનો—મિત્રો કે આપ્તજનો પૂછે છે કે "ખાગ કેમ નથી ખાતા" પરંતુ આપણે આપણી પોતાની પરિસ્થિતિ જ લક્ષ્યમાં લેવી જોઈએ. 'ધર્મની ગાયના કંઈ દાંત જોવા બેસાય નહિ' એ સૂત્ર અનુસાર નજીવા ભાડાનું કે વગર ભાડાનું મકાન મળી જતું હોય ત્યારે સ્વકીય પસંદગીને કંઈ અવકાશ જ નથી રહેતો આમ છતાં પણ જ્યારે પસંદગીને પૂરતો અવકાશ મળતો હોય ત્યારે તો પ્રથમથી જ બધી બાબતોનો વિચાર કરી લેવો જોઈએ કે જેથી આગળ જતાં—પાછળથી અવિચારીપણા માટે પશ્ચાતાપ કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય નહિ.

બહુ ખુલ્લા ભાગમાં આવેલ મકાનમાં રહેતા ગૃહસ્થને અમુક બાબતોમાં ઘણું સંભાળવાનું રહે છે તો બહુ ગુપ્ત ભાગમાં આવેલ મકાનવાળાને કંઈક બીજી જ બાબતોથી બ્હીવાનું રહે છે વળી પ્રવેશ અને નિર્ગમ માર્ગના દ્વારોવાળું મકાન પણ પસંદ કરવા યોગ્ય જણાતું નથી આ બધી બાબતોમાં—મુખ્ય લક્ષ્ય લુંટાઈ ચોરી કે ગ[illegible]

અચી જવાનુ હેય છે અને તે માટે પ્રત્યેક સજ્જને પોતપોતાને ધોરણે યોગ્ય વિચાર કરી લેવાનુ રહે છે આ જમાનામા–તદ્દન અધારીયુ–હવા પ્રકાશની પુરી છૂટ વગરનુ ભેજવાળી જગ્યામા આવેલુ અને સારા પાડોશી વગરનુ મકાન પસદ કરવા યોગ્ય જાણી શકાય નહિ

આફત–મુશ્કેલી કે સારા નરસા પ્રસગે સારા–સજ્જન પાડોશી ઘણુ મકાન ઘણુ જ લાભકારક અને આત્તકારપાત્ર થઈ પડે છે ધંધા અર્થે કે નોકરીના કારણે–સગા–સબધીઓની ગરજ સારે છે

'રાખપત– ખાપત તેમજ 'આપ ભલા તો જગ ભલા ના સૂત્રો અવી બાબતમા ખાસ લક્ષમા રાખવા જેવુ છે Deserve and desire લાયક થાઓ અને (પછી જ) આશા રાખો એ સૂત્ર પણ ધ્યાન બહાર જવુ જોઈએ નહિ

આપણી પોતાની વર્ણીક–સ્વાર્થિ–એકલપેટી–પીકપોતી હોય બધાથી અતડા અને દૂરના દૂર રહેતા હોઈએ શક્તિ–દ્રવ્ય કે તન–મ્હેનતનો કિંચિત્ પણ ભોગ આપવા તયાર ન હોઈએ કનેશ–કકાસ મા જ રાચતા હોઈએ–અભિમાન અને મદના વમળમા તણાતા હોઈએ–કોઈની પરવા ન કરતા હોઈએ તો પછી અન્ય જનોની–પાડોશીની મદદની આશા રાખવાનો આપણને હક નથી

આમન–સામનના વ્યવહારમા એક પક્ષને જ ચાલુ ઘસારો ખમવાનો રહેતો હોય–સખત સહન કરવુ પડે તેવી સ્થિતિ પ્રવર્તતી હોય તો તેવી સ્થિતિ લાબી મુદત ટકી શકે નહી ધન–સત્તા કે ઐશ્વર્યના મદમા તણાતા ધનિક પાડોશી કરતા ગરીબ છતા સેવાભાવી પાડોશી સાચે મદદગાર થઈ પડે કુદરત (nature) જ કોઈ પુરુષની આવા પ્રકારની મદભરેલી સ્થિતિ લાબી મુદત સુધી રાખી શકતી નથી અને પોતાની ગેબી, લાકડીથી, તેમ દરેકના

ઉપાનથી બનતા સુધી દૈ. ાજેજ નાવે છે જનસમુ ાયમા ક ઇક પ્રતિષ્ટા જમાવરી હોય-સજ્જન પુરૂષની ગણ ામા યોગ્ય સ્થાન મેળવવુ હોય તો પાડોશી ધર્મના આમા ન નિયમોમા જરાપણ ખ્યનનો આવવા ી જોઇએ નહિ ધૂળની ચપટી પણ ઘણી વખત ઉપ યોગી થઇ પડે છે

ઉપર જણાવી પ્રથા મુ ય સજ્જન પાડોશી ઘણી રીતે મ ગાર અને ઉપયો ી થઇ પડે છે ને તેમની સાથે ક્વચિત્ કનેશનુ કારણ પણ ઉભુ થાય છે પરતુ તેવા પ્રસ ો મનાનુભાવતા અને સહનશક્તિ તમજ ગમ ખાઇ જવાની શક્તિ ો યોગ્ય અવસર મળે ેા કનેશના અનિષ્ટ પરિણ મોથી બચી શકાય છે આવા ક્સ્સાઓ બચ્ચાઓના પરસ્પર કજીઆમાથી ઉભા થાય છે બચ્ચાઓ-બાળકો પરસ્પર સુખભાવે લડે છે અને પાછા રોજની રમત-ગમતમા ભે ા થઇ જાય છે અને પ્રથમના ઝગડા ભૂલી જાય છે પરતુ તેમની પરસ્પરની લ ત ઉપરથી પાડોશીઓ વચ્ચે ઝઘ ઓ થાય છે તો તે ક્વચિત ગભીર સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને પાડોશી ધર્મ તદ્દન ભુલાઈ જવાય છે

પાડોશીએ પોતાના બાળકોને લાડમા ઉછેરી-મો ે ચડાવ્યા હોય-આવા બાળકો બીજા બાળકોને મારીને આવે ત્યારે બાળકોને ઠપકો દેવાને બ ને શાબાશી મળતી હોય અને તેવા બાળકોના માબાપો-આવા બ્હાદુર બાળકોથી મનમા ફુલાતા હોય પોતના બાળકોનુ ઉપરાણુ લઈ બીજા સાથે ઝગડો કરવા કટિબદ્ધ થઇ જતા હોય-પોતાના બાળકોની કે પોતાની જ ભૂલ કે વાક બ ન આખ આડા કાન કરતા હોય, તેવા પ્રસગે શાન્તિથી પ્રિય સજ્જ નોએ કનેશ-કકાસને ગભીર સ્વરૂપ લેતા અટકાવી સહન કરી લેવા ી વૃત્તિ ોજ કેળવતા રહેવુ તેમા જ ડહાપણ છે

અમુક વર્ષો સુધી કે જિંદગી પર્યંત તેમના પાડોશીમાં રહેવાનું નિર્માણ થયેલ છે તેમની સાથે ઝગડો ઉભો કરવામાં શાણપણ નથી ખમી ખાવાની વૃત્તિ આવા પ્રસંગે ઘણી લાભદાયી થઇ પડે છે આમ છતા પણ શાસ્ત્રના ફરમાન અનુસાર મકાનની પસંદગી કરવાથી માર્ગાનુસારીપણું સત્વર જાગ્રતી શકાય છે એ નિશ્ચય કાયમ રહેવો જોઈએ

સદાચારી પુરૂષોનો સંગ–સત્સંગ–સતસમાગમ (૮)

શ્રી યોગશાસ્ત્રપ્રણીત–માર્ગાનુસારીના ગુણોના કથનમાં સત્સંગ–સતસમાગમ–સજ્જનો–સદાચારી પુરૂષોનો સંગ–સોબત–સહવાસને પણ યોગ્ય સ્થાન છે અને તેથી શક્તિ રીતે સમજી લેવુ જોઈએ કે દુર્જન અને દુરાચારી પુરૂષોનો સહવાસ માર્ગાનુસારીએ તજી દેવો જોઈએ મોક્ષાભિલાષી ભવ્ય આત્માઓએ જીવનક્રમમા આગળ વધવાની અપેક્ષા રાખી સતપુરૂષોની જ સેવા–સહવાસ માટેની ઝંખના કાયમ રાખી દુર્જનોથી સો ગાઉ દૂર રહેવા પ્રયત્નશીલ થવુ જોઈએ.

સત્સંગતિના અનેક–અપૂર્વ–અજોડ લાભ સમજાવતા તેને પારસમણીની ઉપમા આપવામા આવે છે અને તેનો દીર્ઘ–દ્રષ્ટિથી વિચાર કરતા ખાત્રી થાય છે કે સત્સંગતિ અમુક અપેક્ષાએ પારસમણીથી પણ ચડી જાય છે પારસમણીને લોઢાનો સ્પર્શ થતા લોઢુ સુવર્ણ બની જાય છે પરંતુ સતપુરૂષો તો પોતાના સંસર્ગમાં રહેનારાને પોતા તુલ્ય બનાવી શકે છે

સત્સંગતિનુ વર્ણન કરતાં સંસ્કૃત કવિ નીચે મુજબના શ્લોકમા તેને ઘણુ ઉચ્ચ સ્થાન આપે છે

> जाड्यं धियो हरति सिंचति वाचि सत्यं
> सत्संगतिः कथय किं न करोति पुंसाम् ?

આથી ઉલટી રીતે દુર્જનોનો સંસર્ગ અનેક રીતે દુ:ખ
અને ભયાવહ થઈ પડે છે અને તેથી તે વિદ્વાન્-પંડિત હોય
પણ તેનાથી દૂર રહેવામા જ આપણુ શ્રેય અને કલ્યાણુ રહેલ

दुर्जन प्रियवादी च नैतद्विश्वासकारण ।
मधुतिष्ठति जिहवाग्रे हृदये तु हलाहलम् ॥
दुर्जन परिहर्तव्यो विद्ययालंकृतोऽपिन् ।
मणिना भूषित सर्प किमसौ न भयकर ॥
कुलीनै सह सपर्क पण्डितै सह मित्रताम् ।
ज्ञातिभि सह स मेल कुर्वाणो न विनश्यति ॥

ભાવાર્થ-દુર્જન પ્રિયવાદી હોય છતા પણુ તેનામા વિશ્વા
ગણવાનુ કારણુ નથી તેની જીભના અગ્રભાગે મધ રહેલુ હોય છે પર
હૃદયમાં હલાહલ વિષ વર્તે છે દુર્જન વિદ્યાથી ભૂષિત હોય છ
પણુ તેને તજી દેવો જોઇએ મણિથી ભૂષિત સર્પ શુ ભયકર હો
નથી ? કુલીન (ખાનદાન-સારી પ્રતિષ્ઠા ધરાવનારો, સાથે મેળાપ ક
નાર પંડિતજનોની સાથે મિત્રતા રાખનાર અને જ્ઞાતિજનોની સા
સારો મેળ (સબંધ) રાખનાર વિનાશ પામતો નથી

સન્મિત્ર-ઉત્તમ સોબતી ખરા બંધુજનની ગરજ સારે
પ્રતિદિન તેની સાથે સસર્ગમાં આવવાનુ થતુ હોય-આવો સસ
વધતાં અરસપરસની-આમનસામન મિત્રતા જામે છે આવા મિ
સુખ-સમૃદ્ધિમા વધારો કરે છે પરમ આશ્વાસન આપી દુ
તદ્દન હલકુ-ઓછુ કરી નાખે છે પરમ વિશ્વાસ અને આશ્રય
સ્થાન બનતા પ્રત્યેક જરૂરી બાબતમાં તેની સલાહ ઘણી કીમ
અને હિતકર થઇ પડે છે આફત અને મુશ્કેલીના વખતે બાજુમા
ખડા રહી પુરતી સહાનુભૂતિપૂર્વક ખરા મદદગાર થઇ પડે
તેમને માટે કહેવામા આવેલ છે કે

उत्सवे व्यसने चैव दुर्भिक्षे शत्रुनिग्रहे
राजद्वारे स्मशाने च यस्तिष्ठति स बान्धव ॥

કથાનુયોગના પુસ્તકોમા, ઐતિહાસિક વૃત્તાન્તોમા મહાન્ પુરૂષોના જીવન ચરિત્રોમા–નવલકથાઓ–નાટકોની પાત્રરચનામા અને મકલનામા, સજ્જન મિત્રોએ પ્રાણાન્ત કષ્ટ વેઠીને પણ મિત્ર તરીકેની ફરજો બજાવ્યાના તેમજ દુર્જન મિત્રોએ–તેથી ઉલટી રીતે મિત્રદ્રોહ કરી પોતાના ભોળા મિત્રોને ફસાવ્યાના આબેહુબ દાખલા મળી આવે છે તેવી જ રીતે આ દુનિયાના વ્યવહારમા પણ આપણે આખ–કાન ઉઘાડા રાખી નિરીક્ષણ કરીએ તો તેવા અનેક કીસ્સા અનુભવ–પથમાં આવી ચડે આ બધા કીસ્સાઓ આપણને ઘણી વખત માર્ગદર્શક થઇ પડે તેમ છે એટલુ જ નહિ પણ ઉત્તમ બોધપાઠ પૂરા પાડનારા થઈ પડે અને તે બરાબર લક્ષ્યમા રાખી આપણે મિત્રોની પસદગી કરીએ, સુજ્ઞ અને સજ્જનોની જ સોબત કરીએ ને તેમજ સતસમાગમનો લાભ લેતા રહીએ તો આપણો જીવન–પથ ઘણો સરલ અને સુગમ થઇ પડે જીવનના પ્રત્યેક કાર્યમા–સસાર વ્યવહારના કાર્યમા અગરતો ધાર્મિક ક્રિયાકાડ અને અનુષ્ઠાનોમા–સામાયિક મુસાફરીઓમા તીર્થયાત્રાના પ્રસગે–સારા સગાથ ઘણી રીતે મદદગાર અને આશ્વાસન રૂપ થઇ પડે છે અચાનક કોઈ આફત આવી પડે કે અણધારી મુશ્કેલી ઊભી થાય તેવા વખતે સન્મિત્રોની મદદ જ સગીન નીવડે છે જ્યારે દુર્જન મિત્રો–કેવળ સ્વાર્થી અને પ્રપચી હોવાથી–આપણને ઉપાધિરૂપ થઇ પડે છે અને ફસાવી પાડે છે મોમતીના મીઠા દેખાવથી કે ઉપરની ટાપટીપથી આપણે કદી પણ અજાઇ જવુ જોઇએ નહિ પરતુ અનુકૂળ પ્રસગ મેળવી તેના હૃદયનો ભાવ સમજી લેવો જોઇએ

મૂર્ખ મિત્ર કરતા ડાહ્યો દુશ્મન સારો એ નાનકડા સૂત્રમા ગભીર રહસ્ય અને ઉત્તમ બોધપાઠ રહેલા છે ડાહ્યો દુશ્મન દુશ્મન-

આવે આપણને જે કઇ નુકમાન કરે તેના કરતા પણ મૂર્ખ મિત્ર મુગ્ધ ભાવ આપણને વધારે નુકશાન કરી બેમે છે અને તેવા પ્રસગે આપણે મિત્રથી ન ચાને ' એવુ કહેવાની સ્થિતિમા આવી પડીએ છીએ

આ જમાનામા તાલી-મિત્રો તો ઘણા મળી રહે છે પરતુ ખરી કમાણીના પ્રસગે-આપત્તિ વખતે મિત્રધર્મની બરાબર પરીક્ષા થઇ જાય કે મિત્ર મેળવી લેવાનુ કે બની જવાનુ સહેલુ છે પરતુ છેવટ સુધી મૈત્રી નભાવી રાખવી એ ઘણુ મુશ્કેલ છે બે મિત્રો વચ્ચે નભી રહેતી મૈત્રીની ઈર્ષા કરનારા તેમની તરફ દ્વેષ ભાવથી જોનારા-વિઘ્ન સતોષી પુરુષોનો પણ આ જમાનામા તોટો નથી અને તેઓ એક-બીજાના અવગુણ બોલીને કે ચાડી-ચુગલી કરીને બને મિત્રોની વચ્ચે ફાચ કે ફાચર મારવા તૈયાર થઈ જતા વાર લગાડતા નથી આવા પુરૂષોના સમાગમથી પણ દૂર રહેવુ જોઇએ

તુખમે તાસીર અને સમતે અસર એ કહેવત મુજબ સારી સોબતની સારી અસર થાય છે અને ખરાબ સોબતની ખરાબ અસર થાય છે આ તદ્દન સ્પષ્ટ અનુભવસિદ્ધ હકીકત છે અને તે કારણે જ કહેવામા આવે છે કે એકની જગાએ બે ગુલામ ઉભા કરવા હોય તો તમારા બાળકને ગુલામની-ગુલામી વૃત્તિના મનુષ્યની દેખરેખ નીચે મૂકો

પોતાના ધધામા મશગુલ રહેનાર-ગળાડુબ ખુચેલા રહેનાર માબાપો પોતાના બાળકોના અનન્ય શુભેચ્છકો છતાં પણ તેઓ કોની તથા કેવી સોબતમા હરેફરે છે તેની દરકાર રાખતા નથી એટલે આગળ ઉપર તેમને પસ્તાવાનો પ્રસગ આવી પડે છે સારી સોબત મળતા-શરૂઆતથી જ ઉત્તમ સસ્કારો વચ્ચે ઉછરતા બાળકનુ ભવિષ્ય ઘણુ ઉજ્વળ કલ્પી શકાય અને તેને માટે કઇ ચિંતાનુ કારણ રહે નહિ

સામાન્ય મિત્રના સમાગમ કરતા સત સમાગમ વધી રીતે હિતા વહ અને લાભ ાક છે સ ભાગ્ય જ આવો સમા ામ આપે છે અને પ્રબળ પુણ્યનો ઉ ય હોય તો જ તેવો સમા ામ લાંબી મુ ત સુધી ચાલુ રહે છે અને તેનો પૂ પૂરે લાભ ઉઠાવી શકાય છે જગતભરમા સત પુરુષો બહુ વિરલા જ હોય છ સામાન્ય સ ચારી પુરુષોની કોટીમાથી ક્રમશ વધતા જી દવાનુ ધ ત તઓ એવી લાઇન ઉપ સુધી ક કે જી ના ઉત્તમ આ ા નજર સન્મુખ રાખી અભ - પ્રયાસ અને સાધનાથી તેઓ મહાપુરુષો-સતજનોનો સમાગમ પાપ્તમથી તુ ધ થઈ પ , તેમના સમાગમમા આવવાનુ થતા તેમ ા નર નો આપણો પૂ ભાવ વધતો ત ર છ અને તેમની સેવા કરવાનો લ્હાવો લેવાની ર ત્ત અનેક ધાર છ બીજીબાજુ તેમની મીઠી નજર જ આપણા જીવનમા ક ક વસ ર ઉત્પન્ન ક ની જબાય છ અ ો તેમના અનુભવસિદ્ધ ઉપદેશામૃત સાકરો જીવનના વ તર માટે ઉત્તમ જીવનસૂત્રા ા ા જ સ ર છે અને તેને ઝીલવાની-પચાવવાના આપણી શક્તિના પ્રમાણમા તે આપણા જીવનક્રમના િ ાસમા ભ ર પ્રેરણાથી અને પ્રોત્સાહનરૂપ થઇ પ છે સત્સમાગમ જીવનમા કઈ અવનવો જ પલટો અને અપૂર્વ પરિવતન ન ાવી તેનુ મૂલ્યાકન ઘણુ વધારી નાખે છ

માર્ગાનુસારી ગૃહસ્થ આના લાભમ ક સ ગુ ણની સેવનીમ રહે તો તેને માર્ગથી નષ્ટ થઈ જવા વાર લાગતી નથી સમય આના ઉત્તમોત્તમ સદ્‌ગુણનુ સેવન અને પરિશીલન તેને માટે ખાસ આવશ્ય વસ્તુ છે અને તે ગુમાવી બેસવાનુ પાલવે તેમ નથી

માતા-પિતાનો પૂજક (૯)

ગર્ભાધાનથી માંડીને મૃત્યુ પર્યંત અને ખાસ કરીને સ્વત ત્ર રીતે જીવનનિર્વાહની શક્તિ પ્રાપ્ત થતા સુધી જ મહાના માતા-

પોતાના બાળીશ મત પોતે આગળ વધાવતા રહે છતા પણ આવા જ્વલંત દૃષ્ટાંતની અસાધારણ ઉપયોગિતા અને સર્વ માન્યતામા રતિભાર ફેર પડે એ સંભવ નથી. માતા-પિતા તરફની ભક્તિ અને સેવાવૃત્તિ માટે શ્રવણ ક્રીતુ જીવનચરિત્ર તેમજ મહાપુરુષોના દૃષ્ટાંતોનો અભ્યાસ કરી જણાય છે.

વૈરાગ્ય દશાની પ્રાપ્તિ માટે વિરક્ત ભાવના આદર માટે મોહ દશામા ફસાએલા પ્રાણીઓ પરત્વે—ગમે તેટલી સતત ઉપદેશધારા પ્રવર્તી રહી હોય, આ જીવે કરેલા અનંતા ભવોના અનંતા માબાપો ને ક્યા સંભારવા બેસવા? તેમને કઈ રીતે ઓળખવા? વગેરે ગમે તેવા શબ્દોમા સચોટ ઉપદેશ આપવામા આવે છતા પણ માબાપોની અનન્ય ભક્તિ માટેના સિદ્ધાન્તને કદી પણ કોઈ પણ રીતે ઉથાપાવી શકાય તેમ નથી. મોહ દશા છોડી કરી વૈરાગ્ય દશામા લીન થવુ અને માતા-પિતા તરફની ફરજ અદા કરવી એ તદ્દન જુદી જ વસ્તુ છે. અને બન્ને વસ્તુની ઉપયોગિતા યથાર્થ રીતે સમજવામા આવે તો તે એક-બીજાથી વિરુદ્ધ જતી વસ્તુ નથી. બન્ને વસ્તુને પોતપોતાના વર્તુલમા સાદર અને અપૂર્વ સ્થાન છે. મોહના ત્યાગની જરૂરીયાતને આગળ કરી માતા-પિતા તરફની ફરજ બજાવવામા પાછળ પડવું—ગવાક્ષ રી અદા કરવામા નિષ્ફળ જવુ તે ખરી રીતે મનની નિર્બળતા જ સૂચવે છે. સંસારત્યાગ જેવી ઉત્કૃષ્ટ દશામા પ્રવેશ કરતી વખતે—દીક્ષા અર્પણ પ્રસંગે પણ માબાપની સંમતિ મેળવી લેવાની આવશ્યકતા ખુદ શાસ્ત્રકારો પણ જણાવે છે. આ પ્રકારની પરિસ્થિતિ છતાં સતાકુકડી રમતોને નામ-ભાગના નાટકોને-મિશ્રસત્ર અને અસત્ય પ્રલાપોને પ્રતારણા અને છેતરપીંડીના પ્રયોગોને—ધન અને શક્તિના દુરુપયોગ દુર્વ્યયને અને 'પારકા છોકરા જતી કરવા સૌ તૈયાર' જેવી કહેવતોની સાર્થકતા સિદ્ધ કરતા અનેક પ્રકારના સંયોગોને કઈ રીતે સ્થાન હોય તે સમજી શકાતુ નથી

प्राप्ते तु षोडशे वर्षे पुत्रं मित्रवद् आचरेत् આ સૂત્ર બરાબર ધ્યાનમાં રાખી તેનો વડીલ જનો તરફથી અમલ કરવામાં આવે તો-માબાપો તરફના ભક્તિ માટેનો સદ્‌ભાવ બરાબર જળ-વાઈ રહે અને માર્ગાનુસારી તરીકે પ્રાપ્ત કરેલ સ્થાન કાયમ રહેતાં પુત્ર તરીકેની તમામ શરતો અને જવાબદારી પૂરેપૂરી અ I કરવાનુ બની શે આત્માના કહેવાતા કાયમી મિત્ર પરતુ ખરે વખતે છેહ દેનાર આ નશ્વર શરીરની ચામડી ઉતારીને તેના જો I શીવરાવીએ તો પણ માતા-પિતાના ઉપકારનો બદલો વળી શકે તેમ નથી એ સિદ્ધાત સુપુત્રે હમેશા નજર સન્મુખ રાખવો જોઈએ

જે (યુદ્ધ-દુર્ભિક્ષ કે રોગચાળા જેવા) ઉપદ્રવવાળા સ્થાનનો ત્યાગ કરનાર હોય

(१०)

શ્રી યોગશાસ્ત્રના કથન મુજબ માર્ગાનુસારીના ઉપર જણાવેલ લક્ષણને અનુસરતો હોય તેનુ જીવન શાંતિમય સુખમગ્ન અને ઉપાધિ રહિત સ્થિતિમાં પસાર થતુ જણાય છે

'કાળ કોઈને છોડનાર નથી પાપમતી છરૂ કોઈ કરનાર નથી એવા વાક્યો આગળ કરી ઉપર જણાવ્યા મુજબના સ્થાનને ચી ટાયી-ધીટતાથી વળગી રહેવુ તેમાં ડહાપણ ગણી શકાય નહી એથી ઉલટી રીતે " ચેતનો નર સદા સુખી " જેવુ અનુભવ પૂર્ણ સૂત્ર યાદ કરી ઉપદ્રવવાળુ સ્થાન તજી દેનાર સમજુઓ શાણા ગણાય છે

જુદા જુદા અનેક મોરચાઓ ઉપર ચાલતુ હાલનુ ભીષણ ભયંકર યુદ્ધ વિજ્ઞાનની અવનવી શોધોથી એટલુ બધુ ત્રાસજનક અને વિનાશક થઈ પડ્યુ છે કે જળ, સ્થળ અને આકાશમાર્ગે વિપુલ સહારક સાધનોથી એકી સાથે ખેલાતા અને દુનિયાભરની

લગભગ તમામ પ્રજાઓને નડાવતા આ યુદ્ધ અને વિશ્વવિગ્રહના ભણકારા હજારો માઇલ દૂરથી પણ આપણને ચમકાવી રહ્યા છે અનેક પ્રકારના ભયની કલ્પનાથી કમકમાટી ઉભી કરી રહ્યા છે ભૂતકાળના મહાભારત અને તેવા બીજા અનેક યુદ્ધને ભુલાવતા આ યુદ્ધ-વિશ્વવિગ્રહે જાન-માલના સહાર ની બાબતમા પ્રલય કાળની જ ઝાંખી કરાવી છે અને આ વિશ્વ-વિગ્રહમા પુરજોર-જોર-પૂર્વક જપાન દાખલ થયા પછીથી આપણા ભારતવર્ષના બારણા આગળ જ યુદ્ધ આવી પડેલ છે દરિયાકિનારા ઉપરના મોટા મોટા શહેરો અને ધીકતા વ્યાપારી તમજ જરૂરજન કારખાના ધરાવતા અગત્યના ભાગના શહેરો તેમજ રાજ્યો ઉપયોગિતા ધરાવતા મથકોમા સરક્ષણ અને બચાવના સાધનો માટેની પૂરતી તૈયારી માટે ધમધોકાર પ્રવૃત્તિ ચાલી રહેલ છે આવા પ્રસગે એકદમ ભય-ભ્રાન્ત બની જઈ-હિંમત હારી જઈ-નબળે હાથ મૂકી બેસી નહિ રહેતા અગર તો ચીકણા થી વધારે બેજારૂ કે જોખમીને વળગી ન રહેતા સગવડોની પૂર્વક દૂર ગામડામા ખસી જવાની જરૂર છે ખસી જવા માટેના સ્થળની પસદગીમા ઘણી જ કાળજી અને દૂરદર્શીપણુ રાખવા જોઇએ મોટા શહેરોમાથી ખસી જઈ ગામડામાં જનારે લૂટ-ચોરી-ધાડ વગેરે ગુન્હાહિત કૃત્યો કરનારાઓથી સાવધાન રહેવુ જોઇએ-પોતાની આર્થિક સ્થિતિનો પણ ખ્યાલ કરી લેવો જોઇએ

આ ભયકર વિશ્વ-વિગ્રહ દુનિયાના સર્વ દેશોમા પ્રસરતા અને અસાધારણ રીતે લબાતા મુબાઈ જેવા શહેરોમાથી કેટલાક ભાઈઓ ત્રણ-ચારથી પણ વધારે વખત ગામડામા જઈ આવીને-ઉચાટ થઈને પાછા મુબઈ ભેગા થઈ જાય છે આવા સમયે પોતાના અમુક પ્રકારના નિર્ણયને ક્યા સુધી વળગી રહેવુ તે કહેવુ મુશ્કેલ છે એટલુ જ નહિ પરતુ આપણા પોતાના સાધન-સામગ્રી અને આર્થિક અનુકૂળતા ઉપર આધાર રાખે છે એનામાથી

ચુલામા ન ફસાઇ જવાય તેની ખાસ સભાળ રાખવી જોઇએ—ઘેરથી નીકળી વનમા-વગડામા જઇને વસીએ અને ત્યા આગ લાગે તો ચિંતિત વધારે મોટી થઇ પડે નીડરતા-હિંમત-નિશ્ચયમન બરાબર કેળવ્યા હોય તો જ કઇક શાતે અને મનોબળપૂર્વક જીવી શકાય અને દુકુબીજનો પ્રયેની જવાબદારી બરાબર અદા કરી શકાય

હાલમાં ચાલતા વિશ્વવિગ્રહે પ્રત્યેક વ્યક્તિને-સમાજના જવાબદાર આગેવાનોને અને રાજ્યના સત્તાધીશોને અપૂર્વ અને અવનવા ધાડ્યા બોધપાઠ પૂરા પાડ્યા છે એનો તેનો બરાબર ઉપયોગ કરતા અને લાભ લેતા થઇ જવાય એ જ જરૂરનુ છે મુશ્કેલીના કાળમાથી નિર્વિઘ્ન પાર ઉતરવાની ગણતરી જ લાભકારક જણાય છે માણુસની ખરી કસોટી પણ આવા અવસરે જ આપોઆપ થઇ જાય છે પરિણામે અમુક પરિસ્થિતિ લાભકારક થઇ પડશે કે કેમ તે કહી શકાય નહી પાછળથી સૌ કોઇ પોતાનુ ડહાપણુ આગળ કરી તે માટે અભિમાન અને ગૌરવ ધારણુ કરવા બહાર પડે પરતુ ભવિષ્યના ગર્ભમા કેવા પ્રકારના ઉત્પાતો-ગુચવણો ભરેલી સ્થિતિઓ ભરેલી પડી છે તે કોઇ કહી શકે તેમ નથી આવી બાબતોમાં વ્યવહારકુશળ અનુભવી અને દીર્ઘદર્શી સજ્જનોનુ અનુકરણુ કરવુ તે જ આપણો પરમ ધર્મ અને પવિત્ર ફરજ થઇ પડે છે કહેવત, હરીનાઇ કે ભોગીધમાન મમ લાર ાગી 'સૌની સાથે મરવુ એ વિવાહ જેવુ ગણાતુ' એવી કહેવતને માની પણ સાર વસ્તુ વિવેક અને સમજુ જનો મેળવી શકે છે જ ;

દુર્ભિક્ષ-દુષ્કાળ અને અસાધારણ મોંઘવારી જેવા પ્રસગે અર્વાચીન સમયમા રેલ્વે, મોટર અને અન્ય વાહન-વ્યવહારના સાધનોથી કેટલીક રાહત મેળવી શકાય છે, નજીકના અન્યગામોનો લાભ લઇ શકાય છે પરંતુ એવી મહાન આફતો-એક સાથે સુરક્ષિત કરવી હોય ત્યારે કઇ દિશા સૂઝતી નથી-કેવળ શૂન્ય

પડે છે અને કયો રસ્તો લેવો-ક્યાં જવું-શું કરવું ? વગેરે પ્રશ્નો તરેહ તરેહની મુંઝવણો ઉભી કરે છે પ્રાચીન સમયમાં હાલના જેટલાં ઝડપી અને વિપુલ વાહન વ્યવહારનાં સાધનો હતાં નહીં અને તેથી જ તેવા દુભિક્ષ-દુષ્કાળગ્રસ્ત સ્થળેથી ખસી જવાની શાસ્ત્રકારોની સલાહ અને ફરમાન આવકારદાયક લેખી શકાય પરંતુ દુષ્કાળગ્રસ્ત પ્રદેશનો વિસ્તાર વધો વિશાળ હોય ત્યારે હીમતપૂર્વક તેના સામનો કરવાનું જ રહે છે સાધનસંપન્ન ભાઈઓએ આવા કટોકટીના પ્રસંગે પોતાના સાધનહીન અને ગરીબ ભાઈઓ માટે કંઈ ને કંઈ કરી છુટવું જોઈએ તેમાંજ તેમની શોભા અને કૃતવ્યશીલતા રહેલ છે આવા પ્રસંગે જ ખરા અને સાત્વિક સ્વામિવાત્સલ્યની તક સાંપડે છે મધ્યમ વર્ગના પ્રતિષ્ઠિત અને ખાનદાન કુટુંબના સ્વામિ ભાઈઓને અને અન્ય બંધુઓને ટકાવી રાખવા માટે ગુપ્ત-દાન વગેરેની અનેક પ્રકારની યોજનાઓ ઘણી આવકારપાત્ર થઈ પડે છે વિશાળ દૃષ્ટિથી વિચાર કરતા ગતાનુગતિક ધોરણે કેવળ કીર્તિ અને નામની ખાતર થતા સ્વામિવાત્સલ્યની પરમાર્થ દૃષ્ટિએ ઘણી જ અલ્પ કીમત છે

રોગ આવે તેવા ઉપદ્રવવાળા સ્થાનનો પણ ત્યાગ કરવાની સલાહ ઘણી જ કીમતી અને અમૂલ્ય છે ખાસ કરીને ચેપી રોગોથી બહુ ચેતતા રહેવાની જરૂર છે પ્લેગ-કોલેરા જેવા અનેક પ્રકારના ભયંકર રોગચાળા પ્રસંગે સાવચેતીપૂર્વક કામ લેનારા એ તરફનું દિશા-સૂચન ભૂતકાળના અનેક પ્રસંગોના અનુભવથી તદ્દન સ્પષ્ટ અને સુતર જણાય છે શરૂઆતથી જ ચેતતો રહેનાર કફોડી સ્થિતિ-માંથી બચી જાય છે "ચેતતો નર સદા સુખી" એ સૂત્ર આવા આફતકારક પ્રસંગોએ ખાસ કરીને માર્ગદર્શક થઈ પડે છે

ચેપી રોગચાળાનો ઉપદ્રવ શરૂ થવાના ચિહ્નો જણાય કે તરત જ ખાન-પાનની બાબતમાં તેમજ રહેણી-કરણીમાં સંયમપૂર્વક વૈદ્યકીય

સનાદ મુજબ જીવનમાં જરૂર પૂરતો પનેટો લાવી શરૂઆતથી જ દરેક પ્રકારના સાવચેતીના ઉપાયો અને સાધનોની સગવડતા કરી લેવી જોઈએ આવો ઉપદ્રવ ભયંકર સ્વરૂપ ધારણ કરે તે પહેલાં જ સ્થળાંતર કરી લેવું જોઈએ અને તેમાં પણ અન્ય સ્થળે ચેપી રોગના જંતુઓ વધારે જોર કરે તેની હદ સુધીની તપાસ કરવી જોઈએ નહિ પ્રતિકાર-ઉપાય તરીકે તેને રોગનું એન્ટી-ઈન્જેકશન લઈ લેવું જોઈએ આરોગ્યના અને શરીરસુખાકારીના સામાન્ય નિયમો મુજબ વર્તવામાં ખાન-પાન અને રહેણી-કરણીમાં વધારે કાળજી રાખવી જોઈએ કોહી ગયેલાં-સડેલાં શાક-ભાજી ફેંકી દેવાં તથા ઉકાળેલું પાણી પીવાનો નિયમ રાખવો તે આવા રોગચાળા પ્રસંગે ઘણો જ ફાયદાકારક જણાય છે

આવા રોગચાળા પ્રસંગે-ગરીબ અને અજ્ઞાન પ્રજાવર્ગના સમૂહ વચ્ચે સેવાભાવી સજ્જનો તન મન અને ધનના સદુપયોગથી પરમ ઉપકાર કરી શકે છે અને લોકોપકાર કાર્યક્ષેત્રમાં ઘણો સારો ફાળો આપી શકે છે આવા જીવન-મરણના પ્રસંગે અન્ય જનોને હરકોઈ બાબતમાં યોગ્ય મદદ આપવી તે આપણી પવિત્ર ફરજ છે-પુનિત જીવનની સાર્થકતા છે

માર્ગાનુસારીના જણાવવામાં આવેલ તમામ આવશ્યક ગુણોના અનુશીલન અને પરિશીલનથી માર્ગાનુસારીપણામાં વધારે મજબૂત અને દૃઢતર થતા જઈએ તો સાધ્ય કંઈક નજીક આવતું જણાય છે અને ગુણસ્થાનકમારોહમાં ઉન્નતિ થતી જાય છે

જે (દેશ, કાળ અને જાતિની અપેક્ષાએ) નિંદ્ય ગણાતી, પ્રવૃત્તિ ન કરતો હોય,(૧૧)

अप्रवृत्तश्च गर्हिते-એ શબ્દોથી શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્ય મહારાજ માર્ગાનુસારીના ધર્માધિકારી-યોગાધિકારી ગૃહસ્થના લક્ષણો (ગુણો)-ના વર્ણનમાં આગળ વધતાં નિંદ્ય કાર્યને તજવા યોગ્ય ગણાવે છે

અને યોગશાસ્ત્રને ભાષાનુવાદ કરનાર પંડિત ખુશાલદાસ નિંઘ પ્રવૃત્તિથી દેશ-કાળ અને જાતિની અપેક્ષાએ જણાતી હોય તેવી પ્રવૃત્તિથી મહાનુભાવોને દૂર રહેવા આગ્રહ કરે છે આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે વ્યવહારિક તેમજ ધાર્મિક કાર્યોમાં પણ દેશ કાળ અને જાતિની અપેક્ષાએ જ કર્તવ્ય-અકર્તવ્યનો નિર્ણય કરી લેવાનો રહે છે જાણીજોઈને કે અણજાણતા પણ નિંદા-ગર્હા-તિરસ્કારને પાત્ર થવાનુ અને તેવુ કઈપણ કાર્ય વિચારશીલ-સમજદાર પુરૂષ હાથ ધરશે નહિ ઉપલક નજરે-તાત્કાલિક પોતાને કઈ ફાયદો થતો હોય-સામાન્ય લાભ પ્રાપ્ત થતો હોય તો પણ દેશ, કાળ અને જાતિની અપેક્ષાએ-જે જે કાર્યોની ગણના નિંદ્ય કાર્ય તરીકે થતી હોય તેવા કોઈ કાર્યમાં ગુણાનુરાગીની પ્રવૃતિ હોય જ નહિ दृष्टिपूत न्यसेत्पादं-એ સૂત્ર અનુસાર સમજુ-ડાહ્યો માણસ નજરથી પવિત્ર થયેલ-શુદ્ધ-ચોખ્ખી જગ્યામાંજ પોતાનો પગ મૂકશે કે જેથી તેને કોઈ પ્રકારની ઈજા થવાનો કે હિંસાદિ દોષ વ્હોરી લેવાનો પ્રસગ કદી પણ ઉપસ્થિત થાય નહિ એ ગળણે ગળીને પાણી પીનારની માફક સાવચેત અને સાવધાન પુરૂષો પુખ્ત વિચાર કરીને જ દેશ-કાળનો બરાબર ખ્યાલ રાખીને જ પોતાની પ્રવૃત્તિ હમેશા સત્કાર્યોમાં જ કરતા હોય છે કે જેથી તેને પશ્ચાત્તાપનો કે કોઈના તરફથી નિંદાવાનો પ્રસગ આવી પડે નહિ

यद्यपि शुद्ध लोकविरुद्धं नाकरणीय नाचरणीय એ સૂત્ર એટલુ બધુ અર્થગંભીર અને મહત્વપુર્ણ છે કે તેના ઉપર સ્વતંત્ર લેખ લખી શકાય તેમ છે પૂર્વપક્ષ અને ઉત્તરપક્ષ ઉભા કરી બન્ને પક્ષો તરફથી મજબૂત-અકાટ્ય-ધ્યાનમાં લેવા જેવી દલીલો અને વિચારપૂર્વકનો 'વિવેચનો' આગળ કરી શકાય તેમ છે છતા આ લેખમાં પ્રસગોપાત એટલુ જ-કઈક ભારપૂર્વક કહેવાનુ રહે છે કે સામાન્ય કોટીમાં રહેલા 'મનુષ્યોએ' ઉપરના સૂત્રના ભાવાર્થને

બરાબર વળગી રહીને જ પોતાનું યોગ્ય કાર્યક્ષેત્ર અને કાર્યપ્રણાલિકા નક્કી કરી લેવી જોઇએ અસાધારણ શક્તિના ધણી-સમાજની સામાન્ય લેવલથી કઇક ઉચ્ચ ભાગે પહોંચેલા મહાનુભાવો જ પરમ પુરૂષો જ-અવધૂત યોગી મહાત્માઓ જ ધાકતા કે સમાજબળની પરવા ન કરતાં સમાજના પ્રવાહથી વિરૂદ્ધ સામા તરવાની હીમત કરી શકે

સામાન્ય જનોના પુરતા માટે તો ઉપરનું સૂત્ર જ સર્વાંગે અનુકરણીય અને આદરણીય છે દેશ, કાળ કે જાતિની અપેક્ષા રાખ્યા સિવાય નિદ્ય પ્રવૃત્તિમાં ઉતરી જવાથી નથી જાળવી શકાતું આપણું પોતાનું હિત કે નથી જાળવી શકાતું અન્ય જનોનું હિત ઉલટા તેવી પ્રવૃત્તિથી આપણા અન્ય સદ્‌ગુણોને હાનિ પહોંચે છે જનસમાજમાં આપણી કીમત ઘટી જાય છે અને ક્લેશ તથા કષાયવૃદ્ધિને કારણ મળે છે

એક અસત્ય (જુઠાણું) અનેક અસત્યોને જન્મ આપે છે તેમ એક વખત નિંદ્ય કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરવા જતા-સામાન્ય જનસ્વભાવને અનુરૂપ-સાચી યા ખોટી દલીલો આગળ કરી પોતાનો બચાવ કરવાની વૃત્તિ હમેશા સતેજ રહેતી હોવાથી, અનેક નિંદ્ય કાર્યમાં સરી પડાય છે અને તેમ થતાં જીવન જ અમારું થઇ જાય છે તથા લોકપ્રિયતા અને સમાજનો સદ્‌ભાવ ગુમાવી દેવાય છે

દેશ, કાળ અને જાતિની અપેક્ષાએ નિંદ્ય પ્રવૃત્તિ કોને કહેવી તે કઇ રીતે નક્કી કરવું-એ તદ્દન સહેલું નથી છતાં પણ વ્યવહારકુશળતાપૂર્વક લોકસમૂહની પ્રવૃત્તિઓનો બરાબર અભ્યાસ કરી જનસ્વભાવ બરાબર પીછાની લેવામાં આવે, અને અનુભવ-મિત્રની મદદથી સારાસાર વસ્તુનો વિવેકપૂર્વક નિર્ણય કરવામાં આવે, તો કર્તવ્ય-અકર્તવ્ય વચ્ચે લીટી દોરી લેવાનું મુશ્કેલ

[illegible]

[illegible]

સમાજ સાથેનો સંબંધ [illegible] વ્યક્તિની [illegible] આપણે [illegible] સમાજમાં [illegible]

સમાજ એ તો [illegible] આપણા [illegible] અને તેથી [illegible] વ્યક્તિના [illegible] યથાર્થ પ્રતિબિંબ [illegible] તેની [illegible] પ્રવૃત્તિઓ [illegible] અને વ્યક્તિનો પૂરેપૂરો [illegible] સમાજના [illegible] જતાં આપણે [illegible] સમાજને [illegible] એક કોઈ પણ વ્યક્તિની નિજ પ્રવૃત્તિ [illegible] સમાજ [illegible] કરશે નહિ [illegible] જીવનની [illegible] જીવનથી જ થાય.

જુદાજુદા પ્રદેશોમાંના રીત-રિવાજો [illegible] રહેણી-કરણી [illegible] સામાન્ય નિયમો ખાન-પાનની પ્રવૃત્તિઓ સર્વત્ર એક સરખા [illegible]

હોતા નથી પ્રત્યેક પ્રદેશની આબોહવા રાજકીય સ્થિતિ અને ન્યાય-નીતિના સિદ્ધાંતોને અનુરૂપ તેનુ બંધારણ હોય છે અને તેથી જ આપણી પ્રવૃત્તિ નક્કી કરવામાં જે જે દેશની પરિસ્થિતિનો પૂરેપૂરો ખ્યાલ રાખવો જોઇએ આમ છતા પણ નિંદ્યની કોટીમાં મુકવા યોગ્ય પ્રવૃત્તિ માટે જુ દાજુ દા દેશોમા બહુ મતભેદ હોવાનુ સભવતુ નથી તો પણ દેશ-રિવાજને કદીપણ બાજુ ઉપર મૂકવો જોઇએ નહી આવા સિદ્ધાતોને અનુસરીને જ હજુપણ કાઠીયાવાડ લાજ કાઢવાના રીવાજને ચીટકણથી વળગી રહેલ છે

આવીજ રીતે કાળની પણ અપેક્ષા રહેલી જોઇએ અગારમા કે ઓગણીસમા સૈકાના રીત-રિવાજને અનુસરતી જુ ાજૂની પ્રવૃત્તિ આ નવયુગના વીસમા સૈકામા નિંદ્ય ગણાતી હોય તો તેનો એકદમ ત્યાગ કરી દેવો જોઇએ કાળના પ્રભાવની જેને કંઇ કીમત નથી તે ઘણી વખત બીત જ બુને છે પ્રાચીન કાળના-જૂના જમાનાને અકડાઇથી-અજ્ઞાનતાથી કે અધશ્રદ્ધાથી વળગી રહેનાર મનુષ્ય નવયુગના પ્રવાહને રોકી શકતો નથી અને વળી-વા ા બાબતમા પાછળ પડી જાય છે નવયુગના અવનવા સાધનોનો-વાહનોનો-વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગોનો અને પ્રવૃત્તિઓનો લાભ લેવા તૈયાર થઇ જઇએ છીએ તો પછી આ જીદગીની અ ય બાબતોમા તેમજ વ્યવહારિક કાર્યોમા યુગબળને યોગ્ય સ્થાન કેમ ન આપવુ તે સમજી શકાતુ નથી

આ ગુણ માર્ગાનુસારીપણાને જેટલો આવશ્યક છે તેથી અનેક-ગણો આવશ્યક સાધુદશામા જીવન ગુજારનારને પણ છે અને તેથી જ ખેદ સાથે કહેવુ પડે છે કે કેટનાક સાધુમુનિરાજો અને આચાર્ય મહારાજાઓ પણ હજુ જમાનાને પીછાની શકયા નથી અને ગત સૈકાની પ્રવૃત્તિઓ જ આગ્રહપૂર્વક ચાલુ રાખી રહ્યા છે તેથી સમાજ જોઇએ તેટલો લાભ મેળવી શકતો નથી આ જમાનો જ્ઞાન યુગનો છે તેમાં ધામધૂમ, આડબર કે ખાની દાંભિક દેખાવને સ્થાન નથી

રાખ્યે જવામાં આવે તો ટૂંક મુદતમાં જ આફત આવી પડનારી રીતનો દાવાનો પ્રસંગ ઊભો થાય અને જનમેની આબરૂ-પ્રતિષ્ઠા ગુમાવવા પડે. એકાદ વરસ કઇ કારણવશાત્ અણધાર્યો ભારે પડતો ખર્ચ આવે અગર તો ધંધામાં ધાર્યો નફો ન મળતાં ઓછો નફો મળે અગર તો ખોટ જાય તો તેનો બોજો પછીના વરસોમાં લાગી શકાય પરંતુ સતત આવક કરતાં ખર્ચ વધારે થતો જતો હોય તો આખર પાઘડીનો વળ છેડે જ આવીને ઊભો રહે તેમ નાદારીનો જ પ્રસંગ આવી પડે

આ જમાનામાં ભોગોપભોગના સાધનો અને સગવડો વધી જવાથી જિંદગીની જરૂરીયાતોમાં ગણાતી વસ્તુઓનું વર્તુળ હદ ઉપરાંત વિસ્તરતું જતું હોવાથી પુરતી સાવચેતી અને સંયમપૂર્વક જોઇ વિચારીને કામ લેવામાં ન આવે તો ખર્ચ વધી જતા વાર લાગતી નથી પોતપોતાના સાધનસંયોગોનો પુરેપુરો ખ્યાલ રાખીને જ સમજુ માણસે પોતાનો જીવનવ્યવહાર ઓછી લાઇન ઉપર ચલાવવો તે નક્કી કરી લેવું જોઇએ સામાન્ય બાબતમાં પણ કરકસરથી કામ લેવાની ટેવ પાડવામાં આવે તો પ્રત્યેક બાબતના આ જ વરસ આખરના ખર્ચના સરવાળામાં ઘણોજ ફેરક પડી જતો માલમ પડે દુઃખ ખર્ચમાં જેમને નભાવી લેવાનું હોય છે તેમને દરેક બાબતમાં બહુજ સાવચેતી અને સંભાળપૂર્વક કામ લેવું જોઇએ આ વિષયમાં પરમ સમ્યકત્વધારક અને ઉત્કૃષ્ટ મનોબળવાળા અકિંચન પુણીયા શ્રાવકનું જીવન ઘણો ઉત્તમ બોધપાઠ પુરો પાડે છે તેને માટે કહેવાય છે કે તે એટલી બધી ગરીબાઇમાં પોતાનુ જીવન પસાર કરતો હતો કે તેની રોજની કમાણી બે મનુષ્યના ખોરાકખર્ચ પુરતી જ હતી અને હમેશાના ધોરણ મુજબ અતિથિ સંવિભાગ વ્રતના પાલનમાં-એક મનુષ્યના ભોજન ખર્ચમાં કમાણીનો અડધો ભાગ ખર્ચાઇ જતો હતો જેને તેણે અને તેની ધર્મ પત્નીએ

જાય્રૂની એકેક દીવસ ઉપવાસ કરી લેવાનુ ધોરણ રાખેન પરતુ પોતાના મતના પાલનમા જરા પણ ઉણપ કે ઢીલીનતા આવવા દીધેન નહી તેમજ આવક કરતાં ખર્ચ વધારી દેઇ મુશીબત ઉભી થવા દીધેલ નહી આવા તાખના આજ કાલ તો ફક્ત ધર્મપુસ્તકોને શોભાવવા પુરતાજ માની લેવામાં આવે છે પરતુ તેનુ અનુકરણ-ઓછા વધતા અરો પણ કરવાનુ મન ઉપર લેવામા આવતુ નથી અને તેનુ પરિણામ કોઈ કોઈ વખતમા એટલ બધુ અનિષ્ટ અને સતાપજનક થઇ પડે છે કે આધિક મુઝવણ વધી જતાં જતાં ક્વચિત્ નીતિભ્રષ્ટતા વ્હોરી લેવાનો અગર આપઘાત કરવાનો પ્રસગ આવી પડે છે અને આશ્રયભૂત કુટુમ્બી જનોને ઘણી ખરી સ્થિતિમા મુકી દેવામાં આવે છે સતો નર સ ! સુખી' એ સૂત્ર અનુસાર પ્રથમથીજ જો ખર્ચના પાના ઉપર યોગ્ય કાબુ રાખવામા આવે અને સતોષ પૂર્વક નભી જી લવામા આવે તેમજ કુટુમ્બી જનોને પણ તેમા અગાઉ સામી રહે તો કઈ પણ મુશ્કેલી અનુભવવાનો પ્રસગ આવી પડે નહિ આવી બાબતની બાબતમા 'દેખા જાયગા' 'જોવુ જાશે કે થઈ રહેશે' એવા વિચારોને જરાપણ અવકાશ આપવો જાઇએ નહિ

સાધારણ સ્થિતિના કુટુમ્બના અનેમરોને આરી તીન મોટ વરીના-કટોકટીના વખતમા દરેક માણસના ખર્ચો ક ઉપરાન વધી જવાથી ઘણા પ્રકારની મુઝવણો ઉભી થાય છે અને તેમને માટે જ્યારે કઇ રસ્તો કાઢવાનુ આગત્ય થઇ પડે છે ત્યારે સમાજના હીતચીતક આગેવાનોએ યોગ્ય વિચાર કરવાનો રહે છે નગરશેઠ પ્રેમાભાઇ ત્યા શેઠ નીરચદ દીપચદ જેવા ધનેશ્વરી સદ ગ્રહસ્થો પોતાના સમયના ખાનદાન કુટુમ્બના સદગ્રસ્થોને શુભ દાનની યોગ્ય મદદથી યાતો-પોતાની નજર તળે રાખી કમાણી કમાવી આપવા માટે હમેશા ઉત્સુક અને તૈયાર રહેતા હતા તે હકીકત

તેમના સંસર્ગમાં આવનારાઓ હજુ પણ થા કરે છે

જેન સમુદાયમાંથી આજ ઘણી મ્હોટી કમાણી કરાવી આપતા ધંધા અને ઉદ્યોગો ઓછા થતા જાય છે અને મ્હોટો ભાગ સટ્ટાના ધંધા તરફ જ વધતો જાય છે અને તે વર્ગ એટલો બધો અનિશ્ચિત અને પાયમાલી તરફ દોરી જનારો છે કે તે ધંધામાં રોકાયેલના ભાગે જ કમાણી તદ્દન અસ્થિર અને અનિશ્ચિત હોવાથી આવકના પ્રમાણમાં જ પોતાનું ખર્ચ ગોઠવી રાખે છે ઘણાના ભોગ તેઓમાંના કોઈ ભાગ્યશાળી કમાય છે તે તેની કમાણી સતત ચાલુ રહેતી નથી આવા સંજોગોમાં ઉપર જણાવેલ નીયમને વળગી રહેવાનું તેમનાથી બનતું નથી વીના વિચારી વ્યવહાર કુટુંબ વગેરે આવા નિયમોની યથાર્થ ઉપયોગીતા સમજી શકે છે અનુભવ સિદ્ધ સિદ્ધાંતના ખ્યાલ આવા નીયમો જીવનમાં ઉતાર ખોવાની જરૂર છે અને તેને સમજણ પૂર્વક અનુસરવાનું હોવું જોઈએ ઉપાધિથી બચી જાય છે ખર્ચનો નિયમ પૂર્વક અનુસરનારને કરકસરથી પોતાની સાથે કમાણીમાં ભાઈ જેટલી મદદગાર છે કરકસરથી ... ગાડી ઉતારતામાં રચ્યા પચ્યા રહેનાર ભાઈઓ કંજુસ ... ઉતારી પાડે છે અને તેમને માટે ... તૈયાર થઈ જાય છે પરંતુ તેમાં તેમનું ... થતી હોવાનું તેમને જણાતું નથી કરકસર અને કંજુસાઈ વચ્ચે ક્વચિત બહુ ઝીણી પાતળી લાઈન ગોઠવવાનું મુશ્કેલ પરંતુ અશક્ય તો નથી જ

આવક સારી હોય છતાં પણ ખાનપાનમાં—પહેરવેશના રંગરાગમાં—અન્ય વ્યવહાર બાબતોને દરેક પ્રસંગે યોગ્ય ... કરવામાં સંકુચીત વૃત્તિથી પાછી પાની કરે તેને કંજુસ અને બખીલનું ઉપનામ સાર્થક છે અને તેથી જ સંપત્તિ પ્રમાણે પહેરવે

રાખવાનુ ખાનપાન માટે ખચ કરવાનુ તેમજ નિવૃત્તિને ઉદ્દેશા-વવાનુ માર્ગાનુસારી માટે આવશ્યક જણાવવામા આવેલ છે પંડિત શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ પણ ભોગોપભોગ વ્રતની પૂજામાં એવુ જ કહી ગાઈ ગયા છે કે "અતિ ઉદ્ભટ વેશ ન પ્હેરીયે રે લો । નવિ ધરીએ મલીનતા વેશ જો—મને મમારી ગોરી વીનતી રે લોલ

મલીન વેશધારી માટે પોતાની માન-પ્રતિષ્ઠા કે આબરૂ જાળવી રાખવાનુ બનતુ નથી સમાજમાં તે હલકો પડે છે અને નિર્ભ-ત્સના પામે છે સજ્જનના મંડળમાં કે સભામાં પોતાનુ યોગ્ય સ્થાન ગુમાવી બેસે છે અને હાંસી પાત્ર થઈ પડે છે ગૃહસ્થને છાજતો યોગ્ય પ્હેરવેશ તેના આદર-માનમા વધારો કરવા ઉપરાંત તેના નુ-તેજમા પણ વધારો કરે છે આમ છતા પણ ટાપ-ટીપ કે ફેશનની ફીશીયારીમા ફસાઇ જતા તેથી બચી જવુ જોઈએ

રાજ્ય દરબારમા કે ન્યાયની કોર્ટમા, ઉપવન સમારંભો કે સેરીમાં જે રીતે full dress યાને પૂર્ણ પોશાકમા જવાની જરૂરીયાત છે તેજ રીતે દેવભુવન-ઉપાશ્રય કે પૌષધશાળાએ જનાર યોગ્ય પોશાક ઉપરાંત અન્ય જનો ઉપર સારી છાપ પાડવા શાસનની પ્રભાવના વધારવા યોગ્ય ઠાઠમાઠ સાથે જવુ જોઈએ પંડિત શ્રી વીરવિજયજી નવમાં સામાયિક વ્રતની પૂજામા ઉપદેશે છે કે —

" રાજા મંત્રી ને વ્યવહારી-ઘોડા રથ હાથી શણગારી
વાજીંત્ર ગીત આગળ પાળાં પરશમે દ્રવ્યદર્શનવાળા હે સુખકારી "

યોગ્ય પ્હેરવેશ-અને રહેણી કરણીથી આપણો પોતાનો માન-મરતબો અને મોભો સાચવી રાખવાની આપણા હાથની જ-બાજુની જ બાજુ છે અને તે તરફ પ્રવૃત્તિ [illegible]

જે આઠ બુદ્ધિ ગુણોથી યુક્ત હોય અને જે પ્રતિદિન ધર્મ શ્રવણ કરતા હોય

(૧૮-૧૫)

શુશ્રૂષા શ્રવણ ચૈવ ગ્રહણ ધારણ તથા
ઉહા-પોહોડર્થ વિજ્ઞાન તત્ત્વજ્ઞાનં ચ ધીગુણા

શાસ્ત્ર-સારીવાત સાભળવાની ઇચ્છા, તેને સાંભળવુ, તેનો અર્થ સમજવો-તેને યાદ રાખવુ-સમજેલ અર્થના આધારે તેવાજ બીજા અર્થોને સમજવા તર્ક વિતર્ક કરવા, વિરૂદ્ધ અર્થોનેદૂર કરવા, અર્થનુ સમ્યગ્જ્ઞાન કરવુ અને તત્ત્વનો નિર્ણય કરવો એ બુદ્ધિના આઠ ગુણો છે

ઉપર જણાવ્યા મુજબ બુદ્ધિના આઠ ગુણોજણાવતા શુશ્રૂષા અને શ્રવણ ને અનુક્રમે પ્હેલુ બીજુ સ્થાન અપાયાથી અને પ્રતિ દિન ધર્મ શ્રવણ કરવાની જરૂરીયાત માર્ગાનુસારી માટે જણાવવામાં આવ્યાથી બ ને ગુણોની ભેગી ચર્ચા આ લેખમાં હાથ ધરેલ છે પોતાના ક્ષયોપશમ મુજબ-યથાશક્તિ યોગ્ય પ્રયાસ કરતાં ઉપર જણા વ્યા મુજબના બુદ્ધિના ગુણો ધીમે ધીમે ખીલતા જાય છે અને તત્ત્વજ્ઞાન થતુ રહે છે

તત્ત્વજ્ઞાનની પ્રાપ્તિથી સારાસાર વસ્તુ સમજાય છે, વિવેક વૃત્તિ ખીલે છે અને હેય-ઉપાદેય વસ્તુનુ યથાર્થજ્ઞાન થતાં-છોડવા યોગ્ય અને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય વસ્તુ સ્વરૂપ મહિનો નિર્ણય દ્રઢ થતાં-તે માટે યોગ્ય પ્રવૃત્તિ કરવાનુ બની શકે છે

વસ્તુના સ્વભાવનું તત્ત્વના સ્વરૂપનુ આમા યજ્ઞાન માત્ર સાધ્ય -વસ્તુની સિદ્ધિમાં પૂરતુ મદદગાર થઇ શકતુ નથી પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાનના પરિણામે યથાયોગ્ય પ્રવૃત્તિ-આચરણ અને સમજણ અને વિવેક પૂર્વકની ક્રિયા કરતા રહેવાથીજ મોક્ષ પ્રાપ્તિ સુલભ થતી જાય છે

એકવા જ્ઞાનને જ્યારે પાંગળુ કહેવામાં આવેલ છે ત્યારે યથાર્થ જ્ઞાન વિહીન ક્રિયાને અંધ ગણવામાં આવેલ છે અને તેથી જ ज्ञान क्रियाभ्याम् मोक्ष એ સૂત્રની યથાર્થતા સિદ્ધ થાય છે ' જ્ઞાની શ્વાસોચ્છ્વાસમાં કઠણ કર્મ કરે દૂર (નાશ) ' વગેરે ઉક્તિઓથી જ્ઞાનની ઘણી જ મહત્તા શાસ્ત્રકારો પ્રતિપાદન કરી ગયા છે છતા પણ ક્રિયા માટેનો યોગ્ય આદરભાવ ન ઉદ્ભવે તો પછી જ્ઞાન એનું શુષ્ક જ્ઞાનનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે અને તેવું શુષ્ક જ્ઞાન જન મન રંજન માટે કંઈક ઉપયોગી થઈ પડતું હોય બીજાને છેતરવામાં તે સહાયભૂત થતું હોય વાદ-વિવાદમાં મદદગાર થતું હોય તો પણ આત્મકલ્યાણની દૃષ્ટિએ તેની કીંમત એક બદામની પણ નથી જે જ્ઞાનનું ફળ શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિએ વિરતિ બતાવવામાં આવેલ છે તે જ્ઞાન જ આપણને ખરું ઉપયોગી અને જીવનને સાર્થક કરવામાં મદદગાર થઈ પડે છે

બુદ્ધિના ઉપર જણાવ્યા મુજબના આઠ ગુણો યથાર્થ સ્વરૂપે ખીલતા જતા હોય તો જ ઉપર જણાવેલ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે પ્રતિદિન ધર્મ શ્રવણ કરવાની પ્રવૃત્તિ આ ગુણો ખીલવવામાં ઘણી મદદગાર થઈ પડે છે પરંતુ તેની પ્રવૃત્તિમાં ખરેખરો રસ હોવો જોઈએ અને તે રસની બરાબર જમાવટ થવી જોઈએ " કથા સાંભળી ફુટ્યા કાન, તોય ન આવ્યું બ્રહ્મ જ્ઞાન " એવી જે અનુભવસિદ્ધ કહેવત હંમેશા કથા શ્રવણ કરનાર હૃદય શૂન્ય કેવલ ભક્તોનો કથા શ્રવણનો અનુભવ આગળ કરે છે તેવી સ્થિતિ આપણી થવી જોઈએ નહિ

ધર્મ કથા કરનાર જ પોથીમાંના રીંગણા અને બજારમાં વેચાતા રીંગણા વચ્ચે ભેદભાવ પ્રતિપાદન કરવાની વૃત્તિ ધરાવતો હોય તેની કથા આપણને કેટલી બોધદાયક થઈ પડે તે એક પ્રશ્ન છે આમ છતાં પણ તેનાં ગુણ-દોષ તરફ દૃષ્ટિ ન રાખતા કથા

માની સાર વસ્તુ ગ્રહણ કરવા તરફ ધારણ કરવા તરફ મનન કરવા તરફ અને તેના નિદિધ્યાસન તરફ લક્ષ્ય જેનુ હોય તો રહેજે આત્મક ગણુ આ રીતે અને માર્ગાનુસારીપણામાં આગળ વધી શકાય

જે અજીર્ણ જણાતા ભોજનનો ત્યાગ કરતો હોય ત્યા' કાળે-ભુખ લાગે ત્યારે શાંત ભાવે પ્રકૃતિને અનુકૂળ ભોજન કરતો હોય

(૧૬-૧૭)

માર્ગાનુસારીના ઉપરના બન્ને ગુણ પરસ્પર સબંધવાળા અને ભોજનને લગતાજ હોવાથી તેનુ ભેગુ વિવેચન કરવામાં આવેલ છે ખાનપાનની બાબતમા આરોગ્ય, શરીરની સુખાકારી અને તદુરસ્તીને પ્રથમ સ્થાન આપવુ જોઇએ **શરીર માદ્યસ્તુ ધર્મસાધન**—તદુરસ્ત અને કોઈપણ પ્રકારના રોગથી મુક્ત શરીર હોય તો ધર્મ-સાધનામા, તપ-જપ-જ્ઞાન-ધ્યાનમા તેમજ સેવા-પૂજા અને ભક્તિમા દરેક પ્રકારની અનુકૂળતા અને જાગૃતતા સદા જળવાઇ રહે છે ખરી રીતે આ અસાર સસારમા ખરૂ સુખ છે જ નહિ બાહ્ય નજરે સુખી જણાતા મનુષ્યની આતર પરીક્ષા કરવાનુ બને અને તેના હૃદયમાં ઉદ્યોગતા ભાવ-ઉર્મિઓ અને વિચાર-વમળ તે તપાસવામા આવે તો અનેક બાબતમા-તેને ભોગવવા પડતા દુઃખ પ્રસંગોજ તરી આવતા જણાય છતા પણ સામાન્ય રીતે-ઉપરની નજરે સસારમાં રચ્યા-પચ્યા રહેતા મનુષ્યો અનેક પ્રકારના સુખની ગણના કરવા બેસે છે ત્યારે પ્રથમ સ્થાન શરીર-સ્વાસ્થ્ય-સુખાકારી અને તદુરસ્તી નેજ આપે છે અને તે ઉપરથીજ ' પહેલુ સુખ તે જાતે નર્યા એ કહેવત સમાજમા રૂઢ થયેલ છે ધન-ધાન્ય સપત્તિ વગેરે દરેક પ્રકારના અનુકૂળતા હોય પડિત શ્રી વીર

વિજાણના રાત્રીમા—"મેવન ફળ સમાનમા કરે રીના રમણી—અત સુદર માળા ની યોગ પ્રાપ્તિ થઈ હોય છતા પણ શરીરની આરોગ્યતા બરાબર જળવાની ન હોય અથવા નવાર અન્નની નાડિઓ ખેંચાયા કરતી હોય, જેમ ગોગનુ સાત્વન થવાની તૈયારી હોય ત્યા ભી કરોડ ગર્ભિત થવાની તયારી કરતો હોય કાછઆત જેવા બાચી હમેશના માટે ચિતા કરાવી ગયા ત્યાર તેને સસારી જીવનમા કેવી ભી ગયના સ્વાતો જ મેવવાના રહે છે તેને રગનરા—ભોજ-ખ ક રનવ-દિ ગમા જગપણુ આન ક સુખ—સતોષ જણાતા નથી તેનો મના સમર ગમગીનીમા લાગણીના તરંગો ચારમા ભો માનોપય રોમા જ પમાર થાય છે-ધમ ધ્યાન ઉ કે આત ત ન નથી આત્મ ગણ પરહિત ધીનનની ભાવના તરફ રુચિ જ થતી ધી મને સ્મો દુખ ન ન કરવામા જ નિમો ઘોના વા પડે કે અને આ ુખ સમાગમા પગ ક આશ્વા-સન રૂપ ખારા સમુદ્રમા મીઠી વીરડીઓ ઉર છે તેમ તર કિચિત્ સુખના સાધનો ત્યાર છે તેનો લાભ તેનાથી લઈ શકાતો નથી

અને પ્રકારના ગગ અને દુખ-દૈથી બચવા માટે શરીર રક્ષાના નીયમો સામર પાળવાનો આમાન્ય રીતે કુદરત (nature) શરીર સ્વાસ્થ્ય જાળવી રાખવામા ચાતરાને મદદગાર થઈ પડે છે છતા શરીર-સુખાકારીના નીયમો વિરુદ્ધ જઈને કે કુદરત વિરુદ્ધ કરીને આપણ જીવન ગુજારીએ તો સ્વભાવિક રીતે જ કઈને કઈ વિના ભોગ બની જઈએ અજીર્ણ અપચો જમાન હેર છતા પણ ખાવાની લાલસાને અકુશમા ન રાખીએ એમ-એ વખતના ભોજનનો ત્યાગ કરવા તૈયાર ન થઈએ તો અજીર્ણમા જ વધારો થવાનો અને શરીરમા રાગનુ જોર વધી જવાનુ અર્વાચીન વિજ્ઞાન શાસ્ત્રોએ વ્યાધિ નિર્મુળ કરવાના ઉપાય તરીકે અનેક પ્રકારના ઉપચાર બતાવે છે તેમાં ઉપવાસ-અનશન

વ્રત-ભોજનના ત્યાગને પણ એક પ્રકારનો સગીન ઉપચાર ગતા વવામા આવેલ છે આ કુ રતી ઉપચારથી ઘણી વખત અણધાર્યો તાત્કાલિક-સગીન લાભ મળી જાય છે અને તેથી તે અવશ્ય અજમાવવા યોગ્ય છે

અમુક કોઇ વ્યાધિનો ઉપચાર ગોધવા જવુ પડે તેના કરતાં તે વ્યાધિને ઉપસ્થિત જ ન થવા દેવો તે વધારે ડહાપણભરેલુ છે એટલે તે નજરે અજીર્ણ થતુ અટકાવવુ તે જ જરૂરનુ છે અને તે માટે શાસ્ત્રકારોએ બાહ્ય તપના ૭ પ્રકારના ભેદ ગતાવેલ છે તેમાથી ઉણોદરી વ્રતનો હમેશા આશ્રય લવામા આવે-જમતી વખતે બે ચાર કવલ ઓછા લેવામા આવ તો-અજીર્ણ થવાનો કદીપણ પ્રસગ જ ન આવે

આપણે સમજવુ જોઇએ કે શરીરને ટકાવી રાખવા માટે ફક્ત નિર્વાહની આવશ્યકતા છે બહાને પુછીને ખાવને બ ને હમેશાં પોતે જ પુછીને ખાવાની પ્રથા પા ડી જાઇએ છીએ બહાને કોઇ વસ્તુ વધારે સ્વાદિષ્ટ મધુર અને રૂચિકર લાગે તે કારણેજ શરીરની સ્થિતિનો-પાચન શક્તિનો કઇપણ વિચાર કર્યા સિવાય તે વસ્તુ વધારે પ્રમાણમા લેવામા આવે તો તે વ્યાધિને આમત્રણ આપ્યા બરાબર છે કેવળ ખાવાને જ ખાતર રસનેન્દ્રિયની તુષ્ટિ ખાતર જ ખાવાનુ નથી પરતુ શરીરને ટકાવી રાખવા-ક્ષુધાને શાત પાડવા ખાતર જ પ્રમાણસર ખોરાક લવો જોઇએ અન્ન પારકુ છે પરતુ પેટ પારકુ નથી એ વસ્તુ સારી રીતે સમજ્યા છતા પણ જ્ઞાતિ જમણ પ્રસગે અકરાતીયા થઇ જતા વાર લાગતી નથી ખાવાની બાબતમા ગમા ય રીતે મનુષ્ય પોતાનુ સ્વાતત્ર્ય ગુમાવી બેસી રસનેન્દ્રિયના ગુલામ થઇ જાય છે અને રસનેન્દ્રિયની ગૃદ્ધિ એટલી બધી સતેજ હોય છે કે જમતી વખત તે સ્વાદિષ્ટ વસ્તુની લાલચમાં

ફસાઈ પડે છે અને સબધીક મિત્રના આગ્રહ-આમંત્રણ નમતુ મુકી ભાન ભૂલે છે અને મિતાહારીપણુ જાળવી શકતા નથી આવી સ્થિતિ પરિણામે દુ ખદાયક થઇ પડે છે

માત્ર એટલે ભૂખ લાગે ત્યારે જ શાંત ભાવે પ્રકૃતિને અનુકૂળ પરિમિત ભોજન કરનારને કદીપણ શારીરિક મુશ્કેલી ઉભી થતી નથી કેમ ખાવુ-ક્યારે ખાવુ-કેવી રીતે ખાવુ-શુ ખાવુ-એ બધા પ્રશ્નોનો અભ્યાસ વૈદકીય નજરે કરી લેવાની જરૂર છે અને એ બધા પ્રશ્નોનો યોગ્ય વિચાર પૂર્વક શરીર સ્વાસ્થ્યની નજરે નિર્ણય કરી હમેશને માટે તે નિર્ણયને જ વળગી રહેવુ જોઈએ શાસ્ત્રકારોએ માર્ગાનુસારીના અત્તરમા ગુણની જે વ્યાખ્યા આગળ કરી છે તે ઘણી જ અર્થગભીર રહસ્યપૂર્ણ અને બોધદાયક છે અને તેમા તદ્દન નિસ્વાર્થ વૃત્તિથી શારીરિક તદુરસ્તીને જ અગ્રસ્થાન આપેલ છે અને તેથી ધર્મ સાધનામા જોઈતી અનુકૂળતા અને જરૂરી પ્રોત્સાહન મળી રહે છે

બેદરકારી કે નોકરી યા ધધાના ગેરાણને કારણે પણ ઉપરના નિયમમા શીથીલતા આવતા દેરી જોઈએ નહિ કારણ જરા પણ શીથીલતા આવતા-જો શરીર લથડે તો હારમા તારવાનુ મુશ્કેલ થઇ પડે છે ધમાવિકારી માર્ગાનુમારીને ભક્ષ્યાભક્ષ્ય-પેયા-પેયનો વિચાર અને વિવેક અવશ્ય હોવાજ જોઈએ પરતુ તે ઉપરાત-ભોજનની બાબતમા નિયમિતતા-પરિમિતતા અને યોગ્ય સયમ પણ અવશ્ય જાળવવા જોઈએ આ બધી બાબત જાળવી લેનારને વૈદ્ય-ડૉક્ટરના બીલ ચુકવવાનો પ્રસગ આવતો નથી તેમજ નીરોગીપણાથી જીવન વ્યવહારના માર્ગોમાં પણ જ સરલતા પડે છે એટલુ જ નહિ પરતુ જીવન-નગીમા ઉચ્ચ સ્થાન મેળવવા ભાગ્યશાળી થાય છે

યુવાવસ્થા કરતા પણ વૃદ્ધાવસ્થામા—જ્યારે શરીર ઘણુ ક્ષીણ થઈ ગયુ હોય—જઠરાગ્નિ મંદ પડી ગયો હોય—સઘળી ઇન્દ્રીયોની શક્તિ દિન પ્રતિદિન ક્ષીણ થતી જતી હોય—ત્યારે આહારમા મદદ આપતા દાંત પણ ઘણા ખરા પડી ગયા હોય—તેવી સ્થિતિમાં ઉપર જણાવેલ નિયમોના પાલનમા ઘણી જ સભાળ રાખવાની જરૂર છે

શરીરની અસ્વસ્થતા કુટુમ્બી જનોને પણ ચિંતા આદિ વિષાદનુ કારણ થઈ પડે છે અને તેથી તે જાળવી રાખવા માટે પ્રત્યેક મનુષ્યે પુરેપુરા ઉદ્યમશીલ રહેવુ જોઈએ ખાન-પાનના વિષયમા જેટલી લોલુપતા ઓછી કરી શકાય તેટલી ઓછી કરી તે આપણા લાભનીજ બાબત હોઇ તેના તરફ પુરતુ ધ્યાન આપવુ જોઈએ

રસનાની વૃદ્ધિ અને લાલસા મનુષ્યને ઉચ્ચ કોટીમાથી એટલો બધો નીચે લાવી મુકે છે કે તે વિનય-વિવેક કે ભાન તદ્દન ભૂલી જાય છે અને જીવનુ જોખમ વહોરી લે છે અને તેથી જ કહેવામા આવે છે કે ડાગનો માર્યો ઉચુ જુએ અને અન્નના માર્યો નીચુ જુએ જૈન શાસ્ત્રકારો ઉણોદરી વ્રત ઉપરાંત વૃત્તિ સક્ષેપ વાને પ્રતિદિન પ્રાત કાળે નિયમ ધારવાનુ—અમુક અમુક જ વસ્તુઓ વાપરવાના નિયમ લેવાનુ ફરમાવે છે તેમા શારીરિક સ્વાસ્થ્ય જાળવવા ઉપરાંત અનેક પ્રકારના પાપકર્મના બધનોથી પણ દૂર રહેવાનુ બને છે અને તેથી મોક્ષમાર્ગ તરફની કૂચ ઓછી તકલીફે સરલ અને સુગમ થઈ પડે છે તદ્દન નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી થતા શાસ્ત્રના ફરમાનો સુજ્ઞ વિચારકોને તો અવશ્ય આદરપાત્ર જ થવા જોઇએ તેમનો ઉપદેશ કદી નિરર્થક કે પોકળ પોથીમાના રીંગણાનો ત્યાગ કરવા જેવો હોતો નથી પરતુ ગંભીર વિચારણાથી પરિપક્વ અને અનુભવપૂર્ણ હોય છે

જે ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણેનુ પરસ્પર બાધા ન પ્હોચે તે રીતે સેવન કરતો હોય

(૧૮)

ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરૂષાર્થમા મોક્ષની ભાવના મુખ્યત્વે સાધુ- સમાજ સુલભ હોઇ બાકીના ત્રણના સેવન માટે માર્ગાનુસારી ગૃહસ્થ શ્રાવકને ખાસ સૂચના કરવામા આવે છે કે એ ત્રણે પુરૂષાર્થનુ સેવન એક બીજાને બાધા ન પ્હોચે તે રીતે કરવુ જોઇએ અર્થ અને કામના સેવનની બાબતે પરવા ન હોય પરતુ ગૃહસ્થ જીવનમા રહેનારને તેની ખાસ આવશ્યકતા છે

' ન્યાય સપન્ન વિભવ નામા પહેલા જ ગુણની ચર્ચા પ્રસગે આપણે જણાવી ચૂક્યા છીએ કે ન્યાય પૂર્વકના પ્રયાસથી જ અર્થની પ્રાપ્તિ મુમકિન છે એટલે ધર્મ વિરૂદ્ધના આચરણથી—કુડ કપટ કે દગલબાજીથી યા તો છેતરપીંડીથી તેમજ વિશ્વાસઘાતથી અર્થ પ્રાપ્તિ કરવામા આવે તે કોઇ પણ રીતે હીતાવહ નથી એ પ્રકારના અર્થ સેવનથી ગૃહસ્થ ના પુરતા મુખ્ય ગણાતા ધર્મને પુરૂષાર્થને ઘણી જ હાનિ પ્હોચે છે મહા મુશીબતે તપ જપ-ધ્યાન અને દાન પુણ્યથી સચીત કરેલ પુણ્યરાશી-જે ધર્મ પુરૂષાર્થને મજબૂત બનાવી રાખી રાખે છે તે ધર્મ પુરૂષાર્થ એકદમ અયોગ્ય અર્થ-પ્રાપ્તિના લોભુપતા વધી જતા, ગુમાવી બેસીએ છીએ

ધર્મ-પુરૂષાર્થના સેવન બાબતમા પણ ઉપરનુ સૂત્ર આપણને બીજા પુરૂષાર્થને બાધા ન પોચે તે રીતે વર્તવા ફરમાવે છે એટલે આર્થિક- શારીરિક સ્થિતિ, સાધન સામગ્રી વગેરેનો પુરતો વિચાર કરીને જ હરકોઇ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ આદરવી જોઇએ નહીં તો ઉપરાતનુ કંઇ કાર્ય હાથ ધરતામા અનેક પ્રકારની મુશ્કેલી ઉભી થાય છે તેમજ શક્તિ છતાં-શક્તિને ગોપવીને હિંમત હારી જઇને પુરૂષાર્થની સિદ્ધિમા પાછી પાની કરવી તે પણ ઠીક નથી. ધર્મ વિરૂદ્ધ

અર્થમાં લેતાં–ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ–મનમાં ઉપજતા અનેક પ્રમ-રના મનોરથોની સિદ્ધિ માટેના પ્રયાસમાં પણ આ સૂત્રને ખ્યાલ બ્હાર રાખવું જોઇએ નહિ સામાન્ય કાર્યની સિદ્ધિ માટે હદ ઉપરાંતનુ ખર્ચ કરી નાખવુ અગર તો પોતાનો ધર્મ હારી જવો કે ગુમાવી બેસવો તે કોઇપણ રીતે ઇષ્ટ નથી પ્રત્યેક વસ્તુનું મૂલ્ય તેની ઉપયોગીતાના પ્રમાણમાં જ આંકવું જોઇએ નકામી–માલ વગરની વસ્તુ માટે પોતાનું સર્વસ્વ હોમી દેવું તેનો કઈ અર્થ નથી કે તેમાં કંઇ ડહાપણ નથી

કામી પુરૂષ પોતાની મુગ્ધક વાસનાઓની તૃપ્તિ માટે કામાંધ બની પોતાના ધર્મ અને અર્થ ગુમાવી બેસે કે ફના કરી નાખે તેમાં પોતાનું જીવન હારી જવા જેવું થાય છે એટલું જ નહિ પણ પોતાને મહામુનિ–મુશ્કેલીથી પ્રાપ્ત થતો મનુષ્ય ભવ પણ હારી જવા જેવું થાય છે દ્રષ્ટાંતે દુર્લભ મનુષ્ય ભવ સદ્ભાગ્યે પ્રાપ્ત થયેલ છે તો તેમાં પુરેપુરો લાભ લેવામાં જ આપણું અગત હિત સમાયેલું છે અને ઉપરના ત્રણે પુરૂષાર્થની એક બીજાને કોઇ પણ રીતે બાધા પહોચાડવા સિવાય આધના કરવામાંજ માર્ગાનુસારી-પણાની સાર્થકતા છે ઉપરોક્ત રીતે ત્રણે પુરૂષાર્થોનું સેવન કરનાર મોક્ષાભિલાષી સજ્જનનું લક્ષ્યબિંદુ તો ખાસ મોક્ષ પ્રાપ્તિજ હોય છે અને ઉપરોક્ત ત્રણે પુરૂષાર્થો તેની વિશિષ્ટ સાધનામાં અનિવાર્ય રીતે ઉપયોગી અને સવારે મ ગાર થઇ પડે તેવા સાધનોની ગરજ સારે છે

જે અતિથિ સાધુ ને ગરીબોની યથાયોગ્ય સેવા–સત્કાર કરતો હોય

(૧૯)

ગ્રહસ્થ ધર્મ શ્રાવકના પાંચ અણુવ્રત ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત મળી બાર વ્રત પૈકી ચોથા શિક્ષાવ્રતને અતિથિ–

સવિભાગ વ્રત તરીકે જણાવવામા આવેલ છે તે વ્રતના કરતા પણ
ઉપરોક્ત ગુણનુ વર્તુલ કઇક વધારે વિશાલ અને વિસ્તૃત હોવાનુ
જણાય છે અતિથિ સવિભાગ વ્રતમા સામાન્ય રીતે આપણા
સાધુઓનો જ નિર્દેશ થતો હોવાનુ જણાય છે ત્યારે આ માર્ગાનુસા
રીના ગુણમા સાધુ ઉપરાંત અતિથિ અને દીન જનનો પણ સમા
વેશ થતો હોવાનુ જણાય છે આપણી ઉચ્ચતમ આર્યસસ્કૃતિ જ
આપણને અતિથિ–અભ્યાગતને દેવ સમાન ગણવાનુ શીખવે છે
હાલનો દેશ–કાળ અને આપણી નિર્ધન અવસ્થાના પ્રતાપે જ આપણી
ઉપર મુજબની ભાવનામાં કઇક મદતા આવી ગયેલી જણાતી
હોય તો પણ સદ્ભાગ્યે તે લુપ્તપ્રાય થઈ નથી એથી આનદ અને
ગૌરવ લેવાનુ કારણ ઉપસ્થિત થાય છે મિત્ર વર્ગ કે સગા સબધી
ઓની મહેમાનગતી કરવા આપણે અરસપરસના વ્યવહારની દૃષ્ટિએ
તૈયાર થઇએ તેમાં કઇ વિશેષતા કે નવાઇ નથી પરતુ હરકોઇ
અતિથિ અભ્યાગત આપણે આગણે આવી ચડે ત્યારે તેની શુશ્રુષા કે
આગતા–સ્વાગતા કરવાની આપણી ફરજનો ધ્યાન રહે તેને ઉત્તમ
આર્યસસ્કૃતિનુ સૂચક લક્ષણ ગણવુ જોઇએ આજ કાલ દેશભરમા
ઘણી જ ગરીબાઈ અને નિર્ધનતા વધી જતા અતિથિ અને અભ્યા
તોની સખ્યા એટલી બધી વધી પડી છે કે તેથી આપણી રહી
સહી શ્રદ્ધા ધીમેધીમે નષ્ટપ્રાય થતી જાય છે અને પ્રાયે મનોદશા
સકુચીત થતાં પ્રાચીન સસ્કૃતિની ભાવના અદ્રશ્ય થતી જાય છે
આવી પરિસ્થિતિ છતાં પણ ગ્રામ્ય જનોના ભાવભીના હૃદયમા
આર્ય ધર્મના રૂઢ સસ્કારો એટલા બધા જામી ગયેલા હોય છે કે
તેઓ અતિથિના આદર–સત્કારમાં કદી પણ પાછી પાની કરતા
નથી અને સદધર્મી બધુઓ તરફ આવી ભાવના વધારે વિકાસ
પામતી જણાય છે

આ વિષયમાં–ગુજરાતના વિદ્વદ્વર્ય સાક્ષર હીરાભાઇ

સદ્‌ગત ગોવર્ધનરામભાઈએ સરસ્વતીચન્દ્ર મારફત પ્રગટ કરેલ નીચેના કાવ્યનો રહસ્યાર્થ મનન કરવા યોગ્ય છે –

'ઘર તજી ભમુ હું દૂર સ્વજન દીન ઉભરાઈ આવે
નહિ ચગણું ઉપડે દુઃખી કોઈને માથે'
સુખ વસે, ત્યાં જ જ્યાં ભૂલે ૨ક નીજ દુઃખો
ત્યાં પામે આ સ્થાન પ્રવાસી ભુખ્યો

આપણે સત-આગુજનો તરફ પરમ આદર-માન અને ભક્તિ-ભાવ બતાવવા જોઈએ જે આધુનિકનો ઉપાધ્યાયજી શ્રીમદ્ યશોવિજયજી લિખિત કથન મુજબ બેતાલીસ દોષ વર્જીત આહાર-પાણીની ગવેષણા અને બીજી કોઈ પણ પ્રકારની બાધા કે પીડા ઉપજાવ્યા સિવાય કરતા હોય તેમની ભક્તિ કરવાથી આપણું આગમ મત ઉજ્જવળ થતા માર્ગાનુસારીપણાના અવસર છે અને મજબૂત થાય છે અને આત્મ કલ્યાણ સહેજે સાધી શકાય છે

'જેમ તરુ ફુલે ભમરો બેસે પીડા તસ ન ઉપાવે ॥
લેઈ રસ આતમ સંતોષે તેમ મુનિ ગોચરી જાવે રે ॥
ભાવિક –સિદ્ધચક્રપદ વંદો
×   ×   ×
સંજમ ખપ કરતા મુનિ નમિયે દેશ કાળ અનુમાને રે ॥
ભાવિક 'સિદ્ધચક્ર પદ વંદો

બારવ્રતધારી ગૃહસ્થ-શ્રાવકે અતિથિ સંવિભાગ વ્રતના પાંચ પ્રકારના અતિચાર કહ્યા છે તે ટાળીને એ શિક્ષાવ્રતનું ઉત્તમ પ્રકારે આરાધન કરવું જોઈએ

દીન-સાધનહીન નિર્ધન સ્વધર્મી બંધુઓ તેમજ જૈનેતર બંધુઓ પ્રત્યે પણ સાધન સંપન્ન ભાઈઓએ દયા-ભાવ પૂર્વકનો વર્તાવ રાખી પોતાની સુકૃતની કમાણીનો ઉપયોગ કરવા તૈયાર રહેવું જોઈએ

પ્રકટદાન કરતા ગુપ્ત દાનનું પુણ્ય અનેકગણુ શાસ્ત્રકારો કહી ગયા છે તેમાં કંઇક ગંભીર રહસ્ય રહેલું છે જમણા હાથથી થતુ દાન-પુણ્યનુ કૃત્ય ડાબા હાથથી પણ અજ્ઞાત રહેવુ જોઇએ આવા દાનમા જેટલી ગુપ્તતા વધારે જાળવી શકાય એટલો પુણ્ય ગરમા વધારો થવાનો કેવળ કીર્તિ-લોભથી થતુ પ્રકટદાન ખરૂ પુણ્ય અને મહત્વ ધણે અંશે ગુમાવી બેસે છે જ્યારે ગુપ્ત દાનમા એક બાજુ કીર્તિની મુદ્દલ અપેક્ષા હોતી નથી અને બીજી બાજુ દાન લેનાર કંઇક ખાનદાન કુટુબનો હોય તો તેના કુટુબનુ સ્વમાન અને ગૌરવ જળવાઈ રહેતા હોવાથી તે ઉત્તમ ફળદાયી થઇ પડે છે આવા દાન કરનાર તરફ દાન લેનારની ઉપર બુદ્ધિ કદરદાની અને અહેશાનમદીમા કંઇક અજનવાજ વધારો થતો રહે છે

આંખો મીચીને-છૂટે હાથે ફાવે ત્યારે દાનવૃત્તિનો ઉપયોગ કરવાને બદલે ખરે પ્રસગે-ખરે ટાકણે વિવેક અને વિચાર પૂર્વક દાન કરનાર વધારે લાભ મેળવી શકે છે 'વરસ ત્યારે વાડમા પણ વરસે' એનો કઇ અર્થ નથી તેમજ દાન મેળવનારમાં-મેકારી વધતી જાય કે તેની આળસુ વૃત્તિ જામતી જાય તે કોઈ રીતે ઇષ્ટ નથી તેવી પરિસ્થિતિને બદલે દાન લેનાર કંઇક ધધો રોજગાર તરફ વળતાં-પોતાની ગરીબાઇને નીર્મુળ કરવા ઉદ્યમશીલ થાય તે સ્થિતિ જ પસદ કરવા જેવી છે

ઉદાર વૃત્તિના-નેકદિલ ગૃહસ્થો-એકને હાથે છુપી છવાઈ મ ગરીબ-નિર્ધન ભાઇઓને કંઇક વિવેકશુન્યપણે કર્યે જાય તેના કરતા અનેક સદ્‌ગૃહસ્થો એકમ થઈ યોગ્ય વિચાર અને ચર્ચા કરી કોઇ સગીન યોજના સાધનહીન ભાઈઓના ઉદ્ધાર માટે ઘડી કાઢે અને તેનો સભાન પૂર્વક અમલ કરવાની તૈયારી સાથે પોતાનો ઉદાર હાથ લબાવે અને કંઇક સદ્દર-ધરખમ ફડ એકઠું કરી-ટ્રસ્ટ કરી હાલના સળગતા પ્રશ્નમાના મુખ્ય પ્રશ્નનો ઉકેલ શોધી

ક્યાં તો સમાજનો તે પરમ આશીર્વાદરૂપ અને સંગીન આશ્રયદાયક થઇ પડે જમાનાને વ્યવસ્થિત રીતે યોજના પૂર્વક કામ કરવાનો છે વળી હાલના ભયંકર વિશ્વવિગ્રહે-દુનિયાભરમાં ફેલાઇ ગયેલ યુદ્ધ કારણે સમાજના સાધારણ-સ્થિતિના મ્હોટા ભાગની સ્થિતિ તંગ અને હદ ઉપરાંતની મોંઘવારીને લીધે એટલી બધી કફોડી અને ચિંતાજનક કરી મુકી છે કે આ ખરી કટોકટીના પ્રસંગે-તેમને પુરતી મદદ કરવા માટેની કંઇક સંગીન યોજના તાત્કાલિક હાથ ધરવાની જરૂર છે

સદ્ભાગ્યે આપણા સમુદાયમાં પરોપકાર પરાયણ-ઉદાર વૃત્તિના હજારો ધનિકો છે ઉંડી નજરે-દીર્ઘ દ્રષ્ટિ પૂર્વક વિચાર કરતા ઘણી ઘણી અનુત્પાદક (unproductive) બાબતોમાં લાખો રૂપૈયા ખર્ચાતાં આપણે નજરે જોઇએ છીએ. સામાન્ય ખાજાં ડ જેવા ઉત્સવો પાછળ હજારો રૂપૈયા ખર્ચી નાખીએ છીએ. ધાર્મિક તીર્થો અને તેના ઝગડાઓમાં લાખો રૂપૈયાનો ધુમાડો થાય છે-તિથિ ચર્ચા જેવા મામુલી ઝગડાઓમાં હદ ઉપરાંતનો શક્તિનો સમયનો અને દ્રવ્યનો દુરૂપયોગ થઇ રહ્યો છે-'वादे वादे जायते तत्त्वबोध' જેવા ઉત્તમ સૂત્રોને બદલે वादे वादे जायते कण्ठशोष જેવા સૂત્રો આગળ આવતા થઈ રહ્યા છે છતાં પણ આપણી આંખ ઉઘડતી નથી અને જૈનોદ્ધાર માટેની કોઇ સંગીન યોજના સાથે કોઇ સેવાભાવી-પરમ માર્ગદર્શક પુરૂષ બ્હાર પડતો નથી એ કોમને માટે ઘણી જ કમનસીબીની અને અફસોસકારક બાબત ગણવી જોઇએ.

Soon or never એ શબ્દો ધ્યાનમાં રાખી વગર વિલંબે જૈનોદ્ધારનું કાર્ય સંપૂર્ણ ઉત્સાહ પૂર્વક હાથ ધરવામાં આવે તો પ્રાચીન સમયની આપણી જાહોજલાલી હાથ વેંતમાં જ દ્રષ્ટિગત થાય સ્વામિવાત્સલ્ય અને વિશ્વબંધુત્વની ભાવનાનું સાચું સ્વરૂપ યથાર્થ રીતે સમજાય, તેને અમલમાં મુકવા માટેની સહૃદયે પૂર્વકની

તમના અને તાણાવેલી જાો તો માગાનુસારીનો ઉપરોક્ત ગુણ પૂણ કલાએ વિકસિત થાય તો આત્મ કલ્યાણની સાધનામા અકલ્પ્ય ક પનાતીત અભિવૃદ્ધિ થાય અને અવનવા આત્મ સતોષના આસ્વાદનો લાભ મેળવવાનુ બને

જે કદીપણ અભિનિવેશ-પૂર્વગ્રહ-કદાગ્રહ ન રાખતો હોય (૨૦)

હરકોઇ મનુષ્ય કે વસ્તુની બાબતમાં પ્રત્યેક વ્યકિતએ ખુલ્લા અને શુદ્ધ દીલથી અભિપ્રાય બાધવાની ટેવ પાડવી જોઇએ કોઈ પણ પ્રકારના પ્રથમથી બાધી લીધેલા પૂર્વગ્રહ કે અભિનિવેશ પૂર્વક કામ લેવુ જોઇએ નહિ કોઇપણ પ્રકારના સબળ કારણ સિવાય-અમુક બાબતમા જ લાભ ધરાવતી વ્યકિતની દોરવણીથી એક જ બાજુના વિચાર પ્રવાહથી દોરવાઈ જઇ સર્વ બાજુનો સર્વગ્રાહી નજરથી વિચાર નહિ કરતાં-જે કઇ સારા અગર નરસો અભિપ્રાય બાધી દેવામાં આવે તે ઘણી વખત ભૂલ ભરેલો-અવિચારી અને અયોગ્ય થઇ પડે છે અને તેથી જ શાસ્ત્રકાર મહારાજા તરફથી ખાસ સલાહ અને શીખામણ આપવામાં આવે છે કે હરકોઈ બાબતમા-અભિનિવેશ-પૂર્વગ્રહ (prejudice) કે કદાગ્રહ પૂર્વક કામ લેવાની કદીપણ ટેવ પાડવા જોઇએ નહિ-તેવી કુટેવથી ઘણી વખત કર્તવ્ય-અકર્તવ્યની બાબતમાં જોઇએ તેટલો વિવેક જાળવી શકાતો નથી અને પાછળથી પસ્તાવાનો પ્રસગ ઉપસ્થિત થાય છે

પૂર્વગ્રહવશાત્ અમુક બાબતમા ચોકસ અભિપ્રાય બાધી લીધા પછી, મનુષ્ય સ્વભાવ સામાન્ય રીતે કઇક એવા જ પ્રકારનો હોય છે કે-પોતાના સ્વમાન (self-respect) ની

તીવ્ર અને ગાલુક હોવાના પ્રતાપે પોતે પ્રથમ કરી લીધેલા નિશ્
માટે ખોટેખોટા કદાગ્રહ રાખવામાં આવે છે કે અને કોઈ સજ્જ
મિત્રના ગમે તેટલા પ્રયાસ છતાં પણ–તે નિર્ણય ખોટો અગર ભુ
ભરેલો હોવા બાબતમાં ગમે તેટલી મજબૂત અભિપ્રાય નીં
આગળ કરવામાં આવતી હોય તો પણ તેવા ભોગ અ
ભુલ ભરેલા નિર્ણયને દ્રઢતાથી વળગી રહેવામાં આવે
સરળ સ્વભાવનો પુરૂષ જેટલી સહેલાઈથી સમજાવી શકાય
ઠેકાણે લાવી શકાય છે તેટલી સહેલાઈથી કદાગ્રહીને સમજાવી શકા
નથી કદાગ્રહી મારૂં તેજ સાચું અને ખરું એવી ભાવના કાય
માટે સેવતો રહે છે ત્યારે સરળ સ્વભાવી સજ્જન સાચું
ખરૂં તેજ મારૂં ' એવી ભાવના સેવતો રહે છે અને તેથી સ
વ્યવહારના કાર્યમાં તેમજ ધાર્મિક બાબતોમાં કદાગ્રહી પુરૂષો
સંપર્કમાં આવતાં ત્રાટકો અને તિરસ્કાર અને ઘૃણા ઉપજે
ત્યારે સરલ પુરૂષો સાથે કામ પાડતાં આનંદ અને સદ્ભા
લાગણી અનુભવાય છે

જૈન શાસ્ત્રકારોએ પ્રતિપાદન કરેલ અનેકાંત દષ્ટિ
સંસારના વ્યવહારમાં મડાગાંઠ અને જટીલ પ્રશ્નોના ઉકેલમાં ચર્ચા
વિચારોમાં ઘણીજ ઉપયોગી–માર્ગ અને સત્ય માર્ગ શ
પડે છે એકાંતદષ્ટિ તેજ ચીકણાઈથી વળગી રહેનાર એમજ
આગળ કરી વિચાર–શ્રેણી ગોઠવનાર ઘણા ભુલાવામાં પડે છે
જ નહિ પણ પોતે ઉભી કરેલ ભુલભુલામણીની જાળમાં અ
પડે છે–મુંઝવાઈ જાય છે જ્યારે સર્વ બાજુની નજરથી કાર્ય–
ભાવનો વિચાર કરી લેનાર પોતાના હરકોઈ બાબતના
માટે અભિમાન પૂર્વક કદાગ્રહ ન રાખનાર મુંઝવણના
બીજાની મદદથી પણ પોતાનો માર્ગ સરળ બનાવી લેનાર
પાછો પડતો નથી

કદાગ્રહી પુરુષ સ્વ-પર બન્નેના હિતનું નુકસાન કરી બેસે છે ધર્મની બાબતમાં પણ ખોટી ચર્ચાઓ અને વિતંડાવાદ ઊભા કરી સમાજના મ્હોટા ભાગના ધરાની સમૃદ્ધ શક્તિ, કીમતી સમય અનગળ દ્રવ્ય અને જરૂરી પુરુષાર્થનો તદ્દન દુરુપયોગ કરે છે અને એવી બધી વિનાશક રીતે તે વેડફી નાખે છે કે પરિણામે સમાજને ઘણુંય ખમવું પડે છે એટલું જ નહી પણ તેની કળ વળતાં વરસો વીતી જાય છે

સમાજની સામુદાયિક શક્તિ-સમય દ્રવ્ય અને પુરુષાર્થ એ ત્રણેનો સારો ઉપયોગ સમાજના પ્રગતિકાર્ય માટે થઈ શકે તેમ હોય તો તેનો ઉપર જણાવ્યા મુજબનો દુરુપયોગ નિરર્થક ચાલવા ન પામે એ કોઈપણ ઇચ્છી શકે નહિ આમ છતાં પણ સમાજનું પાનું જ ખા આવા કદાગ્રહી આગેવાનોના પનારે પડ્યું હોય ત્યાં લાચારી અને નિરૂપાયતા અનુભવવાની રહે છે

કદાગ્રહ ખરેખર રીતે સુમતિ કે સન્મતિની આડે આવી જતા પડદાની ગરજ સારે છે કદાગ્રહી પુરુષ પોતાના મત માટે એટલો બધો મુસ્તાક હોય છે કે તે મત સાચો છે કે ખોટો છે તે વિચારવાનું સમજન અશક્ય થઈ પડે છે

ઐશ્વર્ય—સત્તા-જ્ઞાન કે ધનના પ્રતાપે કદાગ્રહને પોષણ મળે ત્યારે તે કદાગ્રહ વધારે નુકસાન કરી બેસે છે આપણા વિદ્વાન જેવા સૂરિઓ કોઈ પણ પ્રકારની ધર્મચર્ચામાં કદાગ્રહ ધારણ કરે કે પૂર્વગ્રહ-એકપક્ષીય વિચારોથી વાદ-વિવાદમાં ઉતરી પડે ત્યારે સમાજને અનેક બાબતમાં કેટલું નુકસાન કરી બેસે છે-સમાજની પ્રગતિને કેટલી પાછળ ધકેલે છે અને સમાજની શક્તિ અને દ્રવ્યનો કેટલો દુર્વ્યય કરે છે તે આપણે દીક્ષા-પ્રકરણ તિથિ-ચર્ચા, દેવદ્રવ્ય વગેરે અનેક પ્રશ્નોની ચર્ચાથી સારી રીતે જાણી શક્યા છીએ

साक्षरा विपरीता राक्षसा भवन्ति -એ સૂત્રની યથાર્થતા અને અથગંભીરતા જ તેઓ પુરવાર કરી આપતા જણાય છે તેમને આવી ચર્ચાઓ અને વાદવિવાદ પાછળ ખર્ચાતા દ્રવ્ય માટે કંઇ પરસેવો ઉતારવો પડતો નથી અંધશ્રદ્ધાળુ ચેલા ભક્તો તેમને જ્યાં ત્યાંથી મળી રહે છે અને હઝારો રૂપીઆનો ધૂમાડો કરવા તૈયાર જ હોય છે દુનીયા ઝુકતી હૈ, ઝુકાનેવાલા ચાઈએ' શાસનદેવ આપણી જૈન સમાજને આવા અર્થહીન અને કલેશ જનક ઝગડાઓથી બચાવે એજ પ્રાર્થના કરવાની રહે છે

જે ગુણોનો પક્ષપાતી હોય

(૨૧)

गुणा पूजास्थानं गुणिषु न च लिङ्गं न च वय ।

ગુણવાનોમાં ગુણો જ પૂજાનું સ્થાન છે વેશ કે લિંગ (જાતિ) પૂજાનું સ્થાન નથી બાળક યુવાન કે વયોવૃદ્ધ પુરુષ યા સ્ત્રી કોઈ જાતિના ગમે તેટલી ઉમરના હોય તે કંઇ પૂજાને લાયક-પૂજ્ય નથી પરંતુ તેમનામાં જેમ જેમ સદ્‌ગુણોનો આવિર્ભાવ થયો હોય-તે વિકાસ પામતા જતા હોય તો તેઓ ગમે તે જાતિમાં કે ગમે તે ઉમરે પૂજવા યોગ્ય છે અને તેથી જ શાસ્ત્રકારો ગુણો માટે પક્ષપાત રાખવાનું કહે છે

ગુણો માટે પક્ષપાત રાખનાર-તેનો આદરસત્કાર કરનાર તેનો ઉપાસક અને પૂજક થઈ પડે છે **सत्र गुणा का उन आश्रय ते-** ગુણની જેને પરીક્ષા નથી-ગુણો માટે જો ખોજકબુદ્ધિ કે સત્ય શોધક વૃત્તિ ન હોય [illegible] સમજવા પૂરતી જેનામાં વિવેકશક્તિ વિકાસ પામેલી હોતી નથી તેવા સામાન્ય જનો તો વેશ [illegible] પુરુષોને જ ઉપરના સૂત્ર અનુસાર સર્વ ગુણોના ભજક માની લઈ તેમના પ્રશંસક અને પૂજક થઈ પડે છે

અને પરિણામ તેમની વખત ને વખત ખુશામત - વાની લાલચમાં ફસાઇ પડે છે આવી ખુશામતખોર વૃત્તિ આઇને કઇ લાભ કરવાને બદલે સ્વ-પરને હાનિકર્તા થઇ પડે છે અછતા ગુણોની પ્રશંસા કે ખુશામત પ્રસંગ આ પેઠ ને જેની ખુશામત કરવામાં આવતી હોય અને જે ખુશામત કરતો હોય તે બન્નેને તેઓ ઉઘાડા પાડે છે ત્યાર નુકશાનકારક થઇ પડે છે એ તેની કીંમત સજ્જન પુરુષો સહેજે આંકી શકે છે પોતાનામાં અમુક પ્રકારના ગુણો-સદ્ગુણોનો અભાવ છતાં આત્મવંચનાને વશ થઇ આવી ખુશામતખોરની પ્રશંસાથી કુલણજી બની તેવા સદ્ગુણો માટે અભિમાન કે ગૌરવ ધારણ કરવા જતાં-તેવા ખરા સદ્ગુણોથી દૂરના દૂર રહેવાનું બને છે અને ઉલટા દુર્ગુણોમાં ફસાઇ જતાં મનુષ્ય જીવન, જેનો અનેક રીતે સદુપયોગ કરવો જોઇએ તે ન કરતાં હારી જવાય છે

યથાર્થ ગુણોનો પક્ષપાત કરનાર-જે જે સદ્ગુણો માટે રાગ ધરે બુદ્ધિ ધરાવતો હોવાથી-ધીમે ધીમે તેના પોતાનામાં તે જ ગુણોનો આવિર્ભાવ અને વિકાસ થતા રહે છે અને સ્વાભાવિક રીતે એક ગુણ બીજા સદ્ગુણોને આકર્ષણ કરતો રહેતો હોવાથી ગુણોનો પક્ષપાત કરનાર સજ્જન આખરે સદ્ગુણશાળી બની જાય છે આથી ઉલટી રીતે દુર્ગુણનો પક્ષપાતી દુર્ગુણી બની જાય છે જીવન ક્રમમાં આગળ વધવાનો અભિલાષ ધરાવતા પુરુષ ગુણ અને ગુણી ગુણવાન-સદ્ગુણીના પક્ષપાતી રહેવું માજ તેના આત્માનું કલ્યાણ રહેલું છે ભવભ્રમણ ઓછા કરવાની ભાવના રહેતી હોય-અપ્રત્યો કે દુર્ગુણોથી દૂર રહેવા માટે હૃદયનો આદેશ ઝીલવાની તમન્ના હોય તેવા ભવભીરૂ સજ્જનો પ્રતિદિન ગુણનો પક્ષપાત કરતા હોવાથી-જે તે સદ્ગુણો તેનામાં વહેલા મોડા અવશ્ય પ્રકટ થાય છે અને ત્યારે જ ગુણના પક્ષપાતની સાર્થકતા સિદ્ધ થાય છે અને કે લેવડે છે અવગુણ - દુર્ગુણને ગુણ તરીકે

લેવાની કે ગુણ-ખરા સદ્ગુણને અવગુણ તરીકે માની લેવાની મ્હોટી પણ ભૂલ કરી જોઈએ નહિ આ વિષયમા સદ્ગુણાનુરાગી મુનિશ્રી કર્પૂરવિજયજી કે મહાત્માજી જેવા સતપુરૂષોના જીવન ઘણા જ નરણાહારી અને ઉત્તમ આદર્શરૂપ થઈ પડે છે ત્યારે મનુ ન સ્વભાવને સહજ નહ પડન ાભિકવૃત્તિથી આત્મવચનાના ભાજક બની ઘણા પુરૂષો પોતાને સદ્ગુણોમા ખપાવવા જતા ખરે વખતે ઉઘાડા પડી જાય છે ત્યારે આવા સ્વભાવે જગતીનીએ નચાવ્યા વગર રહેતા નથી તેમને માટે આ ખાનાની જ હું છે

જે નિષિદ્ધ દેશમા કે નિષિદ્ધ સમયે જતો ન હોય

(૨૨)

નિષિદ્ધ દેશમા કે નિષિદ્ધ સમય ન જવાની આજ્ઞા એક બાજુ નિપુણ શાસ્ત્ર રો ને નિપુણ જ્યોતિષશાસ્ત્રીઓ એ પરમાર્થ બુદ્ધિએ કહી ગયેલા હોય તે જ્યારે બીજી બાજુ રાજન સત્તાધીશો સુલેહશાન્તિના કે વિગ્રહના વખતમાં અમુક રાજકીય અપેક્ષાએ કરી દેલા હાય છે આ બે પ્રમારના આજ્ઞાકારકોમા આપણે પાછળના આજ્ઞાકારકોને તાબે થવાને વધારે ટેવાયેલા છીએ કારણ કે તેમણે આજ્ઞાભંગ કરનારની તપાસ રાખવા માટે તથા આજ્ઞાભંગ સાબીત થતા તે બદલ યોગ્ય સજા કરવાને પ્રથમથી પ્રબંધ કરેલા હોય છે જ્યારે શાસ્ત્રકાર વગેરેની આજ્ઞા મ્હોટે ભાગે શીખામણરૂપે-બોધપાઠરૂપે કે માગદર્શક તરીકે કરવામા આવતી હોવાથી-તેમા કેવળ આપણાજ લાભ અને હિતની ભાવના હોવા છતાં પણ તેના ભંગ માટે પ્રત્યક્ષ સજા થતી જોવામા ન આવતી હોવાથી તેમની આજ્ઞા તરફ જોઈએ તેવો સદ્ભાવ અને સત્કાર જોવામાં આવતા નથી પરંતુ તેમની આજ્ઞાના ભંગનુ પરિણામ-કાર્ય પરિણામ વિચારવાની તરફ લેવામા આવે તો

એનું બધું ભરડક આ પ્રાકૃતમાં કે જણાય કે ભાગ્યથી શુદ્ધ–
જનના મનુષ્યને પણ જ પરિતાપ અને પશ્ચાત્તાપ થયા વગર રહે નહિ

ભક્ષ્યાભક્ષ્ય, પેયાપેય [illegible] સંસ્કાર [illegible] કે ધર્મ-
ના દાન-પુણ્યની બાબતમાં [illegible] વિચાર કરવા બેસીએ તો તરત
જ જણાઈ આવે કે જૈનેતર શાસ્ત્રોએ શ્રુતિ-સ્મૃતિમાં યત્કિં-
ચિત્ અને પણ પોતાના [illegible] વારસાનું હિત [illegible] નજર પાસે
રાખીને જ [illegible] કરતાં પુણ્યને [illegible] જ [illegible]
શાસ્ત્રોની રચના [illegible] જણાઈ આવે [illegible] પ્રકારને
આરોપ જૈન શાસ્ત્રકારો પાસે મૂકી શકાય તેમ નથી [illegible] તો
કેવળ સર્વજ્ઞકથન આગમ કરીને જ [illegible] પરમાર્થ બુદ્ધિથી જ
વ્યક્તિ તેમજ જનસમુદાયના હિતને [illegible] શાસ્ત્રરચના [illegible]
જણાઈ આવે છે

આવા પરહિતચિંતક–ઉપકારી શાસ્ત્રકારોના કથનની જેમ
જેમ [illegible] તેટલી ઓછી [illegible] તેમના [illegible] વાણી વચનો મહામુ[illegible]
વિધાનશુદ્ધિ અને અમોઘ બોધદાયિના [illegible] જેમ
[illegible] પૂરા પાડે છે અને તેમના શુદ્ધ ભાવથી–મન [illegible]
શ્રદ્ધાપૂર્વક અનુસરવામાં આવે તો આત્મા [illegible] ઉજ્જવળ
અને પ્રકાશમય બની રહે છે અને [illegible] જ [illegible]
મૂકે છે હરકોઈ પ્રકારની આત્માના ગુણ–દોષનો [illegible] વિચાર
કરવામાં આવે તો [illegible] પરમ [illegible] આગમ [illegible] નહિ

સામાન્ય બુદ્ધિના ધણીને યથાર્થ [illegible] સિવાય કોઈ
આત્માનું [illegible] રહસ્ય અને [illegible] સમ[illegible] મુશ્કેલ છે
[illegible] અને [illegible] આગમના [illegible] કથનમાં
પરમ શ્રદ્ધા અને ભક્તિના આશ્રય [illegible] તેને નથી
આમ [illegible] નિપુણ શાસ્ત્રકારોના [illegible] જેમ

ક્રમ-છે -તાપ વગેરે સાધનોના ઉપયોગની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે તેમ પોતાના વચનોની તેની જ પરીક્ષામાંથી પસાર થવાવવાની કીમત રાખી રહ્યા હોય છે અને યુક્તિમત્ વચન કે કથનની જ પ્રબળતા સ્વીકારવા માટે આગ્રહ ધરાવતા હોય છે શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં કહે છે કે **युक्तिमत् वचन यस्य तस्य कार्य परिग्रह** શ્રી તીર્થંકર ભગવાનની આજ્ઞા શાસ્ત્રોમાં ગુંથાયેલ છે તે ઉપરથી આપણે સમજી શકીએ છીએ કે તેમની ,ા કેવળ દીનદપણાથી ક ભક્તિ માત્રથી મેળવી શકાતી નથી વા તો તેમનુ આરાધન કેવળ તેમના સ્તુત્યાત્મક ગુણગાનથી યથાર્થ સ્વરૂપે થઈ શકતુ નથી પરંતુ તેમની આજ્ઞાનો હંમેશા અભ્યાસ . ા રહી ત અનુસાર વર્તન કરવાથી જ થઈ શકે છે અને તેથી જ આખરે ભવભ્રમણ બંધ થતા સંસારનો ક્ષય થાય છે આચાર્યશ્રી હરિભદ્ર-સૂરિજી પોતાના અષ્ટકમા આ જ વસ્તુનુ યથાર્થ પ્રતિપાદન કરે છે

> यस्य चाराधनापाय सदाज्ञाभ्यास एव हि ।
> यथाशक्तिविधानेन नियमात् स फलप्रद ॥
> सुवैद्यवचनाद्यद्वद् व्याधेर्भवति सक्षय ।
> तद्वदेव हि तद्वाक्यादेव ध्रुव स सारसक्षय ॥

ભાવાર્થ-વળી તેની આજ્ઞાનો-આગમોનો અભ્યાસ જ યથા શક્તિ આચરણમાં ઉતારવાથી અવશ્ય ફળ આપતો હોવાથી-(તેની) આરાધના-પ્રસન્નતા-કૃપા પ્રાપ્ત કરવાના એક માત્ર ઉપાય હેતુરૂપ છે

જેવી રીતે ઉત્તમ વૈદ્યના વચનથી અર્થાત્ તેના વચનાનુસારી વર્તનથી રોગનો નાશ થાય છે તેવી રીતે મહાદેવના વચનથી અર્થાત્ તેમના વચનાનુસારી વર્તનથી સંસારક્ષય નિશ્ચિત છે

ઉપર મુજબના પ્રાસંગિક વિવેચનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે શાસ્ત્ર-[illegible] અધિકારીને [illegible] રીતે બતાવવું અને યથાર્થ [illegible]

દાવી જ નીવડે છે એ સિદ્ધાંત ધ્યાનમાં રાખીને નિષિદ્ધ દેશમાં નિષિદ્ધ સમયે જવાની અપેક્ષા માર્ગાનુસારી મદી પણ રાખે નહિ આવી એક સામાન્ય આજ્ઞાનો ભંગ કરવાથી તેના ઘણા જ માઠા અને ભયંકર ફળ ભોગવવા પડે છે શારીરિક પીડા અણુધારી રીતે ઊભી થાય છે અગર તો અપમાનિ વ.ની પડે છે, યાતો રાજ્યસત્તાના ઝપાટામાં આવી જતા પારાવાર ખુવારી હોરી લેવી પડે છે ભવિષ્યના ગર્ભમાં શું શું રહેલું છે તેની કલ્પના પણ થઈ શકતી નથી અને તેથી જ બીજી કોઈ દૃષ્ટિએ નહિ તો છેવટ નહીંસનાતન ર તે ભૂલ કરવાની ગણતરીથી પણ શાસ્ત્ર આજ્ઞાનું પાલન એ જ આપણો પરમ ધર્મ છે એમ તેને ચોક્કસ પણે વળગી રહેવું તે આપણી પવિત્ર ફરજ છે દેશ કે સમય પરત્વેના મનાઈ હુકમને ન્યાયની કોર્ટના મનાઈ હુકમથી પણ મહત્વ આપવામાં જ આપણું પરમ હિત અને આત્મકલ્યાણ રહેલા છે એ કદી પણ ભૂલવું જોઈએ નહિ

જે સ્વપરના બળાબળનો બરાબર જાણનાર હોય

(૨૩)

પોતાના અને બીજાના બળવાનપણાનો કે નિર્બળતાનો બરાબર જાણનાર હોય તે જ આ દુનિયામાં ફાવી શકે છે–આગળ વધી શકે છે દુશ્મની સાથે યુદ્ધમાં ઉતરતા પહેલા પોતાના કબજાનાં તેમજ સામાવાળાના કબજાના યુદ્ધમાં ઉપયોગી થઈ પડે તેવા શસ્ત્રો–સાધન સામગ્રી લશ્કરની સંખ્યા અને તેની લડાયક શક્તિની વિશિષ્ટતા, ટેંકો, એરોપ્લેનો વિમાનવાહક જહાજો–ડીસ્ટ્રોયરો–સબમરીનો–વિમાનવિનાશક શસ્ત્ર–સામગ્રી અને બીજા અનેક પ્રકારના સાધનો તેની સંખ્યા અને વિનાશક શક્તિ (Quantity & Quality) વગેરેનો પૂરેપૂરો બરાબર ખ્યાલ ધરાવતો હોય અને તેવા ખ્યાલના પરિણામે પોતે બળવત્તર હોવાનું જણાતું હોય તો જ

તેને યુદ્ધમાં ઝુકાવવાનું ગીમનામત અને સનાદમારક બળી રાખ્ય
તેથી વિપરીત સ્થિતિ જણાતી હોય તો તેમણે નમતું આપી સલાહ
કરી લેવી જોઈએ સમાન રીતે ઉપરનો સિદ્ધાંત હરેક રીતે અબા-
ધિત અને સર્વમાન્ય ગણી લેવો જોઈએ જો કે હાલના વિશ્વ-
વિગ્રહના અવનવા સમાચારોથી-જેવા કે ક્ષણે પલટાતા અનુકૂળ પ્રતિ-
કૂળ સંયોગોથી આપણને આ વિષયમાં ઘણું વધુ જાણવાનું
સમજવાનું અને તેના ઉપરથી ધોરણ બોધપાઠ લેવાનું ઘણું ઘણું
મળી રહે છે આવા જબરજસ્ત ભયંકર-સંહારક યુદ્ધસંગ્રામમાં
અસાધારણ બુદ્ધિના ધણી કે યુદ્ધકળાવિશારદ-વિરલ વ્યક્તિની
પણ ઘણી ઘણી ચોકસાઈપૂર્વકની અને દીર્ઘદૃષ્ટિયુક્ત આગાહી અને
અટકળોનીપૂર્વકની ગણતરી ખોટી પડે છે અને અણધાર્યા સંજોગો અણ-
ધાર્યા અને અણકલ્પ્યા બનાવો તથા કુદરતી વાતાવરણ અકસ્માતો,
ભયંકર ભૂલો અને માફ ન થઈ શકે તેવી ગફલતો તેમાં ભાગભૂત
હોય છે આવા પ્રતિદિન હજારો મનુષ્યોના જીવનનો અને લાખોની
કીમતના માલ મિલકતોનો સંહાર નિપજાવતા વિશ્વવિગ્રહમાં જેમ
સ્વપક્ષના બલાબલની સર્વ પ્રકારની ગણતરી સતત કરી લેવાની
જરૂર રહે છે તેવી જ રીતે ઘર ગામ મનુષ્ય કે પક્ષની સાથ
વાગ્યુદ્ધ કે દીવાની ફોજદારી કોર્ટના ઝગડામાં ઉતરતા પહેલા
પ્રત્યેક સમજુ માણસે પોતાની અને સામાવાળાની શક્તિનો સાધ-
નોનો-લાભાલાભનો તથા તેના ગુણદોષનો અગાઉથી વિચાર
કરી લીધો હોય તો તેને પાછળથી પશ્ચાત્તાપ કે વિમાસણનો પ્રસંગ
ઉપસ્થિત થવા પામે નહિ બળીયા સાથે બાથ ભીડવા જતા આવી
બધી બાબતોનો વિચાર કરી લેવાની જરૂર છે આપણી શક્તિ
સામર્થ્ય કે સાધન સામગ્રી તેના ગુણદોષનો પૂરો ખ્યાલ કર્યા
સિવાય હદ ઉપરાંતનું મોટું સ્વરૂપ આપીએ અને સામાવાળાની
શક્તિ-સામર્થ્ય વગેરેની ઘણી ઓછી કીમત આંકીએ તો ખરી

કટોકટીના વખતે આપણે પાછા પડવાના પીછેહઠ કરવાના જ પ્રસંગો આવી પડે અને પરિણામ-દાગ ખામ બેસવો પડે પરંતુ જો તેથી ઉલટી રીતે પ્રથમથી જ ભવિષ્યના બનાવોના અગાઉથી ખ્યાલ કરી લીધો હોય અને જરૂર પૂરતી સાવચેતીપૂર્વક કામ લેવાની ટેવ પાડી દીધી હોય તો-ખાડી શક્તિમાં વધારો કરી લેવા પૂરતો વખત મળતી જોતી ઇચ્છિત અને સાધનસામગ્રીનો સંચય કરી લેવામાં વખતનો સદુપયોગ કરવામાં આવે તો આક્રમણ કે સામના માટે યોગ્ય તૈયારી કરી લેવાનું બની શકે અને બનતા સુધી પીછેહઠનો પ્રસંગ આવી પડે નહિ. કોઈ બાબતમાં દીર્ઘ દૃષ્ટિપૂર્વકની ગણતરી કરીને આગળ વધનારને ધારી ફતેહ કે વિજય મળી શકે છે. આ પરિણામ ગૃહસ્થ ધર્મમાં અનુરક્ત સજ્જન પોતાના માર્ગાનુસારીપણાને બરાબર ટકાવી શકે છે.

જે વ્રતધારી તથા જ્ઞાનવૃદ્ધોનો પૂજા-સેવા સન્માન કરનાર હોય (૩૪)

માર્ગાનુસારીના પાત્રીશ લક્ષણો પૈકી બીજા આઠમા, અગીઆરમા અને ચોવીસમા લક્ષણોનું વિવેચન કરતી વખતે આપણે ગુણ-પૂજક દૃષ્ટિથી માર્ગાનુસારીને શિષ્ટાચારપ્રશંસક, સદાચારી પુરુષોના સેવક કરનાર, અતિથિ સાધુ અને દીન જનોનો સત્કાર કરનાર અને ગુણો માટે પક્ષપાત ધરનાર તરીકે જાણી ગયા અને આ ચોત્રીસમા લક્ષણથી તેને વ્રતધારી તથા જ્ઞાનવૃદ્ધોનો સત્કાર કરનાર તરીકે આગળ ધરીએ છીએ.

જૈન શાસ્ત્ર મુજબ શુભ કાર્ય કરનાર કરાવનાર તેમજ તેનું અનુમોદન કરનાર પણ પુણ્ય ફળ પ્રાપ્ત કરનાર તરીકે ગણાવવામાં આવેલ છે અને તે ધોરણે વ્રતધારી તેમજ જ્ઞાનવૃદ્ધની પૂજા-સેવા સત્કાર કરનાર પણ પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરી શકે છે. વ્રત

ધારી તરફ પૂજ્ય દૃષ્ટિ ધરાવનાર અનુકૂળ સંયોગો ઉપસ્થિત થતાં પોતે જાતે વ્રત ધારણ કરવાની ભાવનાવાળો હોઈ વ્રત ધારણ કરવા ભાગ્યશાળી થાય છે તેવી જ રીતે જ્ઞાન-વૃદ્ધની પૂજા અને સેવા-સત્કાર કરનાર પુરૂષના જ્ઞાનમાં પણ ધીમે ધીમે વૃદ્ધિ જ થતી રહે છે અને પરિણામે જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરતિ એ સૂત્ર અનુસાર તેની વિરતિ દશામાં પણ વધારો થતો રહે છે.

ગુણગ્રાહક વૃત્તિ સતેજ થતી જતી હોય, વિનય ગુણની કીમત છેક અંદરથી પણ સમજાતી હોય અને વિવેક-બુદ્ધિ બરાબર જાગૃત થઈ હોય તો જ વ્રતધારી અને જ્ઞાન-વૃદ્ધની પૂજા-સેવા સત્કાર કરવાની પ્રેરણા થાય છે અને જ્યારે જ્યારે તેવો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય ત્યારે તે પુરૂષ પોતાની પવિત્ર ફરજમાં કદી ચૂકતો પાછો પડતો નથી. માર્ગાનુસારીપણામાં આગળ વધતો પુરૂષ તદ્દન સરળ હોઈ-પોતાના યત્કિંચિત જ્ઞાન માટે કદી પણ અભિમાન ધારણ કરતો નથી તે હમેશાં યોગીશ્રી ભર્તૃહરિના શબ્દોનું જ પુનરાવર્તન-રટણ કરતો હોય છે કે—

> यदा किञ्चित् किञ्चित् बुधजनसकाशादवगतं ।
> तदा मूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥

જૈનશાસ્ત્રમાં ગૃહસ્થ વર્ગની કોટીમાં વ્રતધારીને ઘણું ઉચ્ચ સ્થાને મૂકવામાં આવે છે સામાન્ય રીતે મોજ-શોખ અને વૈભવ-વિલાસમાં રાચી-માચી રહેતા જનસમાજનો મ્હોટો ભાગ- આ ભવ મીઠા અને પરભવ કોણે દીઠા એવી મનોભાવનામાં જ અટવાયેલો-ઘુંચવાયેલો રહી અનેકાનેક બ્હાનાઓ આગળ ધરી ખોટી રીતે મન મનાવી પોતાની શક્તિનો ઘણો હલકો ખ્યાલ બાંધી લઇ વ્રત ધારણ કરવા માટે આગળ આવતો નથી પરમ આર્હતભક્ત-શુદ્ધ સમકિતી શ્રી શ્રેણિક મહારાજા જેવા નીકટ ભવી જીવો ચરમ તીર્થંકર શ્રી મહાવીરસ્વામિના ઉપદેશામૃતનું પાન કરીને

પણ કઇપણ વ્રત ધારણ કરવા ભાગ્યશાળી થઇ શકેલ નહિ એટને સહેજે સમજી શકાય કે વ્રત ધારણ કઈક દુષ્કર વસ્તુ છે અને તેથી જ વ્રતધારીની મહત્તા વધી પડે છે પડિત શ્રી વીરવિજયજી પણ ચતુર્થ વ્રતની પૂજામા જણાવી ગયા છે કે —

"ત્રિ તિને પ્રણામ કરીને, ઈન્દ્ર સભામા બેસે ॥ મરે ૨ાગ

આ રીતે ઇન્દ્ર મહારાજ અને સ્વર્ગના દેવા પણ વ્રતધારીના પૂજક અને સન્માન કરનાર હોય છે તો પછી માર્ગાનુસારી સામાન્ય ગૃહસ્થને તો વ્રતધારીના પૂજક હોવાની વિશેષ આવશ્યકતા જણાય છે

વ્રતધારીઓ અને જ્ઞાનવૃદ્ધની પૂજા-સન્માન અને સત્કાર કરવામા આપણે કઇ પણ રીતે આપણી દોલતનુ કે ગુમાવવાનુ રહેતુ નથી પરતુ એ યા બીજી રીતે કઇ ને કઇ મેળવવાનુ રહે છે મ્હોટા મહાન પુરુષોની સેવા-ચાકરી કદી પણ નિષ્ફળ જતી નથી સત-મહાત્માની કૃપા માત્રથી ઘણી વખત આપણો બેડા તરી પાર પ્હોચી જાય છે અને સ્હેજે સાધ્યની સિદ્ધિ થઇ જાય છે તો પછી તેમા પાછી-પાની શા માટે કરવી ? જ્ઞાનવૃદ્ધની સાથે વરસોના-જુગજૂના પાક્ટ અનુભવ ધરાવનાર વયોવૃદ્ધોને પણ તેમની રક્ષામા ૨ હેક અંગે મૂળી શકાય

જે પોષ્યજન (કુટુમ્બ-પરિવાર) નુ યથાયોગ્ય પોષણ કરતો હોય

(૨૫)

કુટુમ્બવત્સલ પ્રત્યેક ગૃહસ્થની પ્રથમ દરજ્જાની આવશ્યક જવાબદારી અને પવિત્ર ફરજ હોય કે તેણે-પોતાના ઉપર આધાર રાખતા પોતાના કુટુમ્બી જનોનુ ભરણપોષણ કરવા માટે હમેશા પ્રયત્નશીલ રહેવુ જોઇએ. આ પ્રકારની જવાબદારીનુ યથાર્થ ભાન ન ધરાવનાર અને તે યથાર્થ રીતે અદા ન કરતા પુરુષને મનુષ્ય તરીકે ગણવો કે કેમ તે જ એક સવાલ થઇ પડે છે વિષયવાસ

નાની તૃપ્તિ ખાતર સંસારવ્યવહારમાં મશગુલ રહેવું–ભોગોપભોગ અને વિલાસવૃત્તિના સાધનો ઊભા કર્યે જઈ તેમાં રચ્યાપચ્યા રહેવું–મોજ–શોખમાં આનંદમગ્ન રહેવું–પિંડ–પોષણ વૃત્તિને નિરંકુશ રીતે બનાવવી અને પોતાના જ કુટુંબી જનોના ભરણ–પોષણ માટે તત્ન બેદરકાર રહેવું અગર તો તેમને નિરાધાર સ્થિતિમાં–જનસમાજની દયા ઉપર છોડી દેવા એ સમજુ અને વિવેકી પુરૂષો માટે મહાન્ કલંક અને પાપરૂપ ગણાવું જોઈએ

સંસાર વ્યવહારમાં પગ માંડતા પહેલા–પરિણીત જીવન શરૂ કરતા પહેલાં દરેક મનુષ્યે પોતાની કમાવાની શક્તિનો અવશ્ય ખ્યાલ કરી લેવો જોઈએ. મહામુશ્કેલી તે પણ પોતાનોજ જીવન–નીવાહ કરવાની પુરી તાકાત હોય નહિ છતાં ભવિષ્યનો વિચાર કર્યા સિવાય સંસાર–વ્યવહારમાં ઝંપલાવવું તેનો કંઈ અર્થજ નથી કેવળ ભિક્ષાવૃત્તિથી નિવાહ કરનાર મનુષ્યોને તો આશ્રમ–વ્યવસ્થાની દ્રષ્ટિથી કવચિત્ પોતાનો ભિક્ષાવૃત્તિનો ધંધો સારી રીતે ખીલવવાની અનુકૂળતા થઈ પડે છે પરંતુ જેમને આ સુંદર જીવન ગુજારવાની ભાવના હોય છે તેઓએ આ બાબતમાં પ્રથમથી જ પુખ્ત વિચાર કરી લેવાની જરૂર છે

નિરઘમી–આળસુ બેકાર–સાધનહીન કીશોરમાઓ ભાઈઓએ પરણીત જીવનનું સાહસ ખેડવું જાઈએ તેની ભવિષ્યનો વિચાર કર્યા સિવાય આવી પડતી જવાબદારીનો કંઈક ખ્યાલ કર્યા સિવાય તેમના તરફથી આવું સાહસ ખેડવામાં આવે તો તેઓ સમાજ ઉપરજ બોજારૂપ થઈ પડવાનો અને સામુદાયિક ગરીબાઈમા વૃદ્ધિ થવાનો ભય રહે છે કુટુમ્બના આગેવાનોને માથે પોતાના આશ્રમવ્યવસ્થાનો ભાર તેના ઉપર જ આધાર રાખતા અન્ય કુટુંબી જનોનો ભરણ–પોષણનો–જરૂર પુરતી તેમને કેળવણી આપવાનો–તેમનામાં સંસ્કારો રેડવાનો જે ભારે બોજો રહેલો હોય છે તે બરાબર વહન કરવા માટે તેણે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ

અવિભક્ત કુટુંબ જીવનની પ્રથા (Joint family system) દેશ-કાળના પ્રભાવે પલટાતા સંયોગોના કારણે-અનેક અંગે ભિન્ન-ભિન્ન થતી જતી હોવાથી કરકસરપૂર્વકના જીવનના લાભ આપણે ગુમાવી બેઠા છીએ અને એક જ કુટુંબના અંગીભૂતો (members) ધંધા કે નોકરી અર્થે દૂર દૂર જુદા જુદા સ્થળે વસતા હોવાથી કુટુંબીજનો પ્રત્યેની વાત્સલ્ય વૃત્તિમાં કંઈક ઘટાડો થતો જાય છે પરંતુ તેવી સ્થિતિ અનિવાર્ય હોઈ નભાવી લીધા સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી. કેવળ સ્વાર્થ-પોષણવૃત્તિ ઉપર કંઈક નિયમપૂર્વકનો અંકુશ રાખવામાં આવે તો અમુક કુટુંબની એક વ્યક્તિની સારી કમાણીનો લાભ અન્ય કુટુંબીજનોને પણ મળી શકે અને જીવનનિર્વાહનો પ્રશ્ન સહેલાઈથી ઉકેલી શકાય. પોતાની સાધનસંપન્નતાના પ્રમાણમાં પરોપકાર પરાયણ વૃત્તિથી અન્ય ગરીબ સ્વધર્મીઓને યથાશક્તિ મદદ કરતા રહેવું તે તો તદ્દન અધિક બાબત છે અને તેથી ધાર્મિક નજરે પુણ્ય સંચયમાં વધારો થતાં સમાજમાં કીર્તિ અને પ્રશંસાનું કારણ થઈ પડે છે પરંતુ પોતાના કુટુંબીજનોની ચિંતા રાખી જીવનનિર્વાહનો પ્રબંધ કરતાં રહેવું તે એક વ્યક્તિની પરમ સામાજિક ફરજ થઈ પડે છે અને તેવી ફરજો ખાસ જવાબદારી વાળાએ ફરજરૂપ ગણવી જોઈએ. આવી જવાબદારી અદા કરવામાં ગાફેલ રહેનારને માર્ગાનુસારીની ગણનામાં કદીપણ મૂકી શકાય નહીં.

જે દીર્ઘદર્શી હોય

(૨૬)

ભૂતકાળના ઐતિહાસિક બનાવોનો બરાબર અભ્યાસ કરી તેમાંથી મેળવી લેવા જોઈતા બોધપાઠ નજર સમક્ષ રાખી, ભવિષ્યકાળનો પણ દીર્ઘદર્શી નજરથી યોગ્ય ખ્યાલ કરી, જરૂરી ગણતરીપૂર્વક જીવનવ્યવહાર ચલાવનાર પુરુષને બનતા

ુ ી કોઈપણ અખબારી મુલ્કેનીમાં ફરી ૫ ૧ નો નમ । ઉપસ્થિત
તો ૧ ો આ નવયુગના પ્રવૃત્તિમય જમાનાના-જન અને અવનવા
ફેરફારો પામતા સમયમાં પોતાના વમત-વાણી જમાનાના ચાર
ખૂણાની અંદર જ બનતા બનાવો તરફ નજર રાખ્યા વગોઈ
પ્રકારની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરનાર પુરુષ તેની પ્રવૃત્તિમાં જોઈએ તેવી
ફતેહ કે સફળતા મેળવી શકતો નથી આધુનિક સમયમાં રેલ્વે-
મોટર-એરોપ્લેન-સ્ટીમર વગેરે પ્રગતિસૂચક વ્યાપાર-વાહન ના
સાધનોથી તેમજ ટપાલ વ્યવહાર ઉપરાંત, તાર-ટેલીફોન અને વાયર
લેસ તથા રેડીઓની મદદથી દરેકોઈ દેશનો દૂર-દૂ નો પ્રદેશ દુનિ
યાના દરેકોઈ અન્ય પ્રદેશો સાથે એટલો બધો મહાન અને સંપર્કમાં
રહેતો થયો છે અને વર્તમાન પત્રોની મદદથી તે સભ્યતા અને
સંપર્ક એટલો હદ સુધી વ્યાપકને માટે અસરકારક થાય પડે છે કે એક
દેશમાં બનતા બનાવો પડઘો આખી દુનિયાભરમાં ટૂંક સમય
માજ ગાજી ઉઠે છે અને અમુક પ્રદેશની અંદરમા નવર્ણના (ચા
અસર નીચા ભાવની અસર, તળાવમાં ફેંકવામાં આવેલ નાનો સરખો
પથ્થર નાના મોટા વર્તુળો નીપજાવતો તે વર્તુળો તળાવની પાળ
પર્યંત પ્હોંચાડી દે છે તેની માફક દુનીયાભરની બજારો ઉપર થઇ
રહે છે વ્યાપારઉદ્યોગની બાબતમાં તેમજ રાજકીય બાબતમા
અમુક દેશમાં બનતા ભય-સૂચક બનાવો સીધી કે આડકતરી
રીતે અન્ય દેશોમાં તેની વધતી-ઓછી અસર ઉપજાવ્યા સિવાય
રહેતા નથી અને તેથી ખાસ કરીને ચાલુ જમાનામાં કોઇ સારા
મ્હોટા ધંધામાં રોકાએલ કે ઉંચા હોદ્દાની નોકરી કરતી વ્યક્તિને
ચારે તરફ નજર રાખી દીર્ઘદ્રષ્ટિપણાથી કામ લેવાની જરૂર રહે છે

દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી કામ કરનાર પુરુષ જ ધંધામાં રાજકીય
પ્રદેશમાં દેશહિતના કાર્યમાં, સામાજિક પ્રવૃત્તિમાં કે ધાર્મિકમાં
જોઈતી ફતેહ મેળવી શકે છે આજકાલ સંકુચિત દ્રષ્ટિવાળા માટે
તો કોઇપણ પ્રદેશમાં ગૌરવ સ્થાન જ નથી આ વિષયમાં લાગી

નજરે ચડતા લાભો ઉપયોગી થઈ પડે તેમ નથી પરંતુ દીર્ઘદ્રષ્ટિ-
ના ઉપયોગ માટે વિચાર વાતાવરણ અને પલટાના ગોતો પહોંચી
વળવા માટે, વિચારશક્તિ જેમ પૂરેપૂરી ખીલવવાની જરૂર છે અને
તેવી વિચારશક્તિ પીઢ અનુભવી પુરુષોના સંસર્ગથી અને
વિશાળ વાચન અને મનનથી જ કેળવવી સંભવ છે દીર્ઘદ્રષ્ટાને
પોતાની વ્યવહારશક્તિને અને મગજને તસ્દી આપવી પડે
પરંતુ તેવી તકલીફ પરિણામે ઘણી ભયંકર આફતોથી બચાવનાર થઈ
પડે છે દરેકોઈ મહાન કાર્યનો આરંભ કરતાં પહેલાં સુજ્ઞ-વિચારશીલ
વ્યક્તિએ દીર્ઘદ્રષ્ટિપૂર્વક તેના ગુણ-દોષ તેમાં સંભવિત રીતે ઉભી
થતી મુશ્કેલીઓ અને તેના નતીજા માટે ઉપર જણાવ્યા પ્રથમથી જ
વિચાર કરી લેવાની જરૂર છે તેમાં કોઈ પણ જાતના સૂક્ષ્મ
વિચાર વિના કોઈ પ્રવૃત્તિમાં ઝુકાવવામાં આવે તો પાછળથી ઘણી
વખત પસ્તાવાનો પ્રસંગ આવી પડે દીર્ઘદ્રષ્ટિથી સત્ય વિચાર
પૂર્વક કામ કરવાની ટેવવાળો મનુષ્ય સમાજને જેને માટે યોગ્ય
માર્ગદર્શન તેમજ સલાહ-સૂચના મેળવવા યોગ્ય આશ્રયસ્થાન થઈ
પડે છે આફતો-મુશ્કેલીઓના પ્રસંગે તેની શીખામણ ખરા માર્ગ-
દર્શક થવાનો દાવો રાખે છે

સમાજ-મંડળ કે સંસ્થાની ધુરા પણ આવા દીર્ઘદર્શી પુરુ-
ષોના હાથમાં મૂકવાનું જ સલાહભરેલું ગણાય છે આવા દીર્ઘદર્શીઓને
લીધે સમાજ સુધારો ગૃહસ્થોને પણ અનેક જાતના સાથે તો શકાપૂર્વક મનુ-
ષ્યજીવન ગુજારવાનું હોવાથી પોતાનો જીવનવ્યવહાર ચલાવતાથી સાર
પાડવા માટે દીર્ઘદર્શીપણાના ગુણની ખાસ આવશ્યકતા છે

વિશેષજ્ઞ-વિવેકી હોય
(૨૭)

દરેકોઈ વિષયનું સામાન્ય જ્ઞાન જોઈએ તેટલું ઉપયોગી થઈ
પડતું નથી ગૃહસ્થ તરીકે તો જીવન વ્યવહાર ચલાવવા માટે ઘણા

વવા માટે અને જામેની નતિષ્ઠા ટકાવી રાખવા માટે-જીવનને ઉપયોગી સર્વ વિષયોનું યથાશક્ય વિશેષ જ્ઞાન આવશ્યક છે, તે સિવાયનું જીવન નીરસ અને નિરર્થક થઈ પડે છે અને જીવનનો પુરેપુરો લ્હાવો લઈ શકાતો નથી

પોતાની પસંદગીના કોઈ વિષયનું અસાધારણ જ્ઞાન મેળવી તે વિષયના નિષ્ણાત (Expert) તરીકેની ખ્યાતિ મેળવવાનું ઘણુંજ મુશ્કેલ છે પરંતુ જો તે વિષયનું સામાન્ય જ્ઞાન કંઈક ઉંડા અભ્યાસ અને નિદિધ્યાસનથી મળવી જાય છે અને તે મેળવવાથી જીવન વ્યવહારના જુદા જુદા માર્ગો સ્પષ્ટ નહિ અને સુવ્યવસ્થિત બનાવી શકાય છે પૂરતી મ્હેનત અને તથા પ્રકારના પ્રયાસથી પ્રત્યેક વિષયનું વિશેષ જ્ઞાન સુસાધ્ય થઈ શકે છે અને આવી મ્હેનત કે પ્રયાસ કદીપણ તદન નિષ્ફળ જતા નથી દરેક મનુષ્ય જીવન સંગ્રામને ઉદ્દેશી મુકત થવા માટે આગળ અને પ્રમાણ તજી બુદ્ધિ જોઇને અપ્રમત્ત ભાવે પ્રયાસ કરતો રહેનાર મનુષ્ય જ જીવન ક્રમમાં આગળ અને આગળ વધી શકે છે અને વિશેષતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે એટલુંજ નહિ પણ વિશેષજ્ઞતાના પ્રભાવથી તેની વીવેક શક્તિ જાગ્રત થતા તે વીરોની ગણનામાં આવી શકે છે

વિવેક શક્તિ ધરાવનાર મનુષ્ય હેય-ઉપાદેય-કર્તવ્ય-અકર્તવ્ય ભક્ષાભક્ષ્ય વચ્ચે ભેદ પાડી શકે છે અને ઘણી સરળતાથી પોતાના જીવન-ક્રમ માટેના સિદ્ધાંતો નક્કી કરી તે મુજબ આગળ વધવા પ્રયાસ કરતો રહે છે

વિવેકને નવ નિધિ ઉપરાંત દશમા નિધિ તરીકે ગણવામાં આવે છે કે તે રિદ્ધિ-સિદ્ધિ આપતા નિધિની ગરજ સારે છે એટલું જ નહિ પણ દરેક પ્રસંગે વિવેક પૂર્વક-તેના બરાબર ઉપયોગ પૂર્વક હાથ લેવામાં આવે તો લક્ષ્મી

ચચળ—ચળ ભાવનથી જે કાર્યસાધના થઇ શકે તેના કરતા
ધારે આશ પ્રમાણમાં વિવેકથી કાર્યસાધના થઇ શકે લક્ષ્મી
ઘણી વખત નિરર્થક કે નમામા થઇ પડવાનો સભવ છે
વિવેકબુદ્ધિ કોઈપણ વખ્ય કે અયશસ્ય થતી નથી જેથી
ધુ સાધી શમતી નથી તે વસ્તુ વિવેકથી સુસાધ્ય બની જાય
વેક ધર્મને ને પમને ઘણી રીતે મદદગાર અને ઉપકારક થઇ
સામાન્ય રીતે ધનિક મનુષ્ય કરતા વિવેકી મનુષ્યની ગણના
ગીમા થાય છે વિવેકી મનુષ્ય કદીપણ પોતાના દ્રવ્યનો
ધમ થવા દેતો નથી બીનજરૂરી અનુત્પાદક (Unproduc-
) કાર્યમાં કે કેવળ કીર્તિનામની તૃપ્તિ નિમિત્તે જ ખર્ચાતા
ખર્ચમાં પોતાના વારસદારો વૈભવના Cરોાક તા
તેને અગમ્ય છે અને જરૂરી—સમાજ હિતાર્થે કાયમા
ના દ્રવ્યનો સદ્વ્યય કરવા માટે વિવેકબુદ્ધિ હમેશા પ્રેરણા
કરે છે અને શ્રદ્ધા—દિગમ—બેરા કમાણ વાને ક—ાડ
વાતાવરણથી વિવેકી સમાજ સસ્થા ... ... રહે છે
—બુદ્ધિનો સદુપયોગ કરનાર મનુષ્ય ગનતા સુધી ... પણ
ાથી ઠગાતો નથી અમર તો નગર વિચાર કોઈ મા ... ર્યમા
ામીન તે કોઈપણ ગુમાવતા નથી કમા ... જીવનમમા
મ વસ્તુ તેનુ જીવનવૃત્ત અવ પુરો અનુભવ ... અો
ર્રૂપ થઇ પડે છે વિવેકી પુરુષ જ પોતાના જીવનને યથાર્થ
રે ભાવી શકે છે જીવનના ... તે કોઇપણ નિરકુશ રીતે
મુકતો નથી પોતાના જીવન—સ્વાતત્ર્યમા ને ... સ્વચ્છન્દતાને
આપતો નથી જીવનનુ ઘડતર જ તે એવી રીતે ઘાતો જતો
છે કે તો અવિચારી આવેશ મુર ... કે મુશીબતો સામનો
તો પ્રસગ આવી પડે. આ પ્રકારના ... યુક્ત મા હિસાબી,
ય જીવનની ખરી મોજ માણી શકે છે અને હીમતપૂર્વક
ો નજીક જઇ પહોંચે છે

જે કૃતજ્ઞ-પોતા પર કરેલા ઉપકારને જાણનાર હોય
(૨૮)

श्लोकार्धेन प्रवक्ष्यामि यदुक्तं ग्रन्थकोटिभिः ।
परोपकारः पुण्याय पापाय परपीडनम् ॥

ભાવાર્થ-જે કરોડો ગ્રંથોમાં કહ્યું છે તે હું અર્ધા શ્લોકમાં કહીશ-તે એ કે બીજા પર ઉપકાર કરવો એ પુણ્ય છે અને બીજાને પીડા કરવી એ પાપ છે

ઉપરના રહસ્ય પૂર્ણ શ્લોકથી આપણે સમજી શકીએ છીએ કે પરોપકારપરાયણ મહાનુભાવ પુરૂષો પોતાનું પુણ્ય ભંડોળ વધારવા માટે જ પોતાની પરોપકાર કરી છૂટવાની પ્રવૃત્તિમાં રચ્યા પચ્યા રહે છે જ્યારે દુર્જન અને ખલ પુરૂષો અન્ય જનોને હરકોઇ પ્રકારે પીડા ઉપજાવી પાપનો જ સંચય કરી રહેલા હોય છે પરોપકાર કરનાર સજ્જન પુરૂષ કોઇપણ પ્રકારના બદલાની અપેક્ષા રાખતો નથી જેના ઉપર કોઇપણ પ્રકારનો ઉપકાર કરવાને તત્પર થયેલ હોય છે તેની સાથે કોઇપણ જાતનું સાટું કે કરાર કરવાની માથા કૂટમાં તે પડતો નથી સાટા કે કરારપૂર્વક કોઇના લાભમાં કે હિતાર્થે કંઇ કૃત્ય કરવામાં આવે તો તેમાં ઉપકારની લેશ માત્ર ગંધ કે સુવાસ રહેતી નથી પરોપકાર માટે કદીપણ સોદા થતા નથી કે તેના બજાર-ભાવ બોલાતા નથી

અન્ય જનોનું ભલું કરવાની ભાવના પરમ ઉદાર ભાવથી પોતાની પરમાર્થ વૃત્તિમાંથી ઉદ્ભવે છે અને તેને અમલમાં મૂકનાર **परोपकाराय सतां विभूतयः** એ સંતજનો-મહાનુભાવોની વિભૂતિ પરોપકાર માટે જ હોય છે એ સૂત્રો બરાબર ધ્યાન રાખી-પરોપકારપરાયણ પુરૂષો પરોપકાર વૃત્તિને પરમ ધર્મ-પવિત્ર ફરજ સમજીને જ પોતાની પ્રવૃત્તિમાં આગળ ધપે જાય છે તેમનું તે એક પ્રકારનું વ્યસન જ થઇ પડે છે 'જય વીયરાય' સૂત્રમાં કરાતી યાચનામાં

પરસ્પર છુ ચ એગને પરોપકારવૃત્તિને ખાસ સ્થાન અપાયેલ છે આમ
છતા પણ જેમને કોઈપણ ઉપકાર કરવામા આવ્યો હોય તેમની
એક સામાન્ય મનુષ્ય તરીકે પણ પવિત્ર ફરજ છે કે ઉપકાર કર-
નાર સજ્જન તરફ તેમણે કૃતજ્ઞતા જાગતી રાખવી જોઈએ એટલે
કે પોતા પર કરવામા આવેલ ઉપકારો જીવનભર સ્મરણપટમા
કોતરી રાખી, ઉપકાર કરનાર તરફ આભારની વૃત્તિ દર્શાવતા રહી-
પ્રસંગ મળે તેનો યથાશક્તિ બદલો વાળવાની તત્પરતા બજાવવી
તેનુ જ નામ ખરી કૃતજ્ઞતા

ઉપકાર કરનારની પરમાર્થ વૃત્તિની–નિઃસ્વાર્થી સદ્ભાવની
ખરી કીમત નહિ આંકતાં–આ બિચારા જગતના મારગ આ[illegible]
ગી, તેમા તેણે શુ મોટો યશ કરી નાખ્યો–એ તો એની ફરજ
હતી અગર તો પ્રથમ તેના ઉપર હુ અનેક પ્રકારના ઉપકાર કરી
ચુકેલો છુ એટલે તેણે કંઈ વિશેષ કર્યુ નથી એવા આગા-ખોગા
આરોપોપૂર્વક ઉપકારની અવગણના કરવી–તેને નીચી કોટીમા મૂક
વો તે મોટો કૃતઘ્નતા દોષ છે અને તે દોષથી માર્ગાનુસારી સજ્જનો
હમેશાં મુક્ત રહેવુ જોઈએ. ભૂખ્યાને અન્ન, તરસ્યાને પાણી નિરાશ્રિત
ને આશ્રય અને નિરુદ્યમીને કંઈક ઉદ્યોગે ચડાવવારૂપ અનેક
પ્રકારના ઉપકાર કરનાર સજ્જનની પ્રતિષ્ઠા જનસમાજમા વધતી
જાય છે અને જેના ઉપર ઉપકાર કરવામા આવે તે નિર્ગુણી
પણાથી કૃતજ્ઞ થવામાં પાછો પડે તો તેની કૃતઘ્નીની કોટીમા જ
ગણના થાય છે (૧) અપકાર પ્રત્યે ઉપકાર (૨) ઉપકાર પ્રત્યે
ઉપકાર ( ) ઉપકાર પ્રત્યે અપકાર અને (૪ અપકાર પ્રત્યે અપ
કાર–એ ચૌભંગીમા પ્રથમનો ભાંગો શ્રેષ્ઠ અને ઉત્તમોત્તમ ગણાય
છે ત્યારે ત્રીજો ભાંગો અધમાધમ ગણાય છે એટલે ઉજ્જવળ ભાવિની
અભિલાષા સેવતા સજ્જને કૃતજ્ઞતાપૂર્વક પહેલા કે બીજા ભાંગાથી
નીચી કોટિમા આવી જવુ જોઈએ નહિ પોતા પર કરવામા આવેલ

ઉપકારના કેવળ જાણકારપણાથી સંતોષ નહિ માની લેતાં—તેનું, યથાતથ્ય મૂલ્યાંકન કરી તેની ખરી કદર કરવી જોઈએ અને તેનો કદી પણ વિસ્મૃતિ થવી જોઈએ નહિ તેની ખરી કદર તેનીમાં અને યાવત્ જીવ મરણમાં જ આપણી સજ્જનતા અને મહાનુભાવતા રહેલી છે

જે લોકપ્રિય—લોકવલ્લભ હોય

(૨૮)

જનસમુદાયનો પ્રેમ સંપાદન કરવા—લોકપ્રિય થવું—જનસમાજમાં યોગ્ય પ્રતિષ્ઠા—આબરૂ જાળવવી એ કંઈ રહેલી કે સામાન્ય વસ્તુ નથી જે ગરીબનો બેલી હોય, પરોપકાર પરાયણ વૃત્તિવાળો હોય પોતાના સ્વાર્થના ભોગે કેવળ નિસ્વાર્થ વૃત્તિથી અને સાચી સેવા કરવાની ભાવનાથી તન મન અને ધનથી પરમાર્થ કરવામાં તત્પર હોય—જેના સેવાભાવ અને ત્યાગવૃત્તિ જાણીતા હોય—રાજ્ય અને પ્રજાપક્ષ વચ્ચેના ઘર્ષણમાં હમેશાં પ્રજાપક્ષે જ ઊભો રહેનારો હોય—ખુશામતખોર વૃત્તિથી પર હોય—સસ્તી કીર્તિ ખાટી જવાની લાગણી ન ધરાવતો હોય—સમાજોત્કર્ષની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિમાં કડિઘા સહન કરવા તૈયાર રહી આગળ પડતો ભાગ લેતો હોય—પ્રજાદ્રોહ કે દેશદ્રોહના કાર્યમાં કદીપણ લેશમાત્ર ભાગ લેતો ન હોય—તેવો પુરુષ જ લોકપ્રિય અને લોકવલ્લભ થઈ પડે છે અને તેવા મહાનુભાવની આગેવાની સ્વીકારી તેનો પડતો બોલ ઝીલી લેવા તેના માટે પોતાના પ્રાણ પાથરવા જનસમાજ સદા તૈયાર અને તત્પર જ હોય છે

રાષ્ટ્રીય મહાસભા (National Congress)ની શરૂઆતથી આજસુધીનો તેનો ઇતિહાસ આપણને શું શીખવે છે? શું બોધ—પાઠ આપણી સન્મુખ રજુ કરે છે? આનો યથાયોગ્ય વિચાર અને દીર્ઘ દૃષ્ટિથી વિચાર કરવામાં આવે તો તરત જ સમજી શકાય એમ

છે કે આખા વરસભર પીકની કમાણી કરી ગઇ—નાતાનની ગ્જાના વિનોમા—મહાસભાના પ્લેટફોર્મ ઉપર આવી ઉશ્કેરાટભર્યા લુચ્ચા ર તેમજ અથપૂર્ણ અને પ્રચુર વિદ્વાના ભરપૂર લાંબા લાંબા ભાષણો કરવા તૈયાર રહેતા આગેવાનો દેશહિતના કાર્યમા સતત્ કાર્યશક્તિનો ભોગ માગની—પ્રવર્તીર યોજનાઓ પાર પાડવામા—સેવાભાવ ક ત્યાગવૃત્તિથી આત્મભોગ આપવા તગાર ન હોવાથી—તેઓ જુદા તરી આવ્યા અને પ્રજાનીય દૃષ્ટિએ પ્રજાની નજરમા તેમની કીમત ઘટી જતા—તેમને જુ સ ન ક ન ક ાના જરૂર પડી અને પરિણામે મહાસભાને જરૂર હત આત્મભાગ આપ આપનાર મહાત્મા ગાંધીજી અને ગ રગ દર્નાતિ પડિત જવાહરલાલજી જેવા આગેવાનોએ તેમની જગ્યા [illegible] તેમની પ્રતિષ્ઠા ગેટલી બધી જમાવી દીધી કે આ કાઇન તેમના પગમા લીંગ ઝુમાવવાનુ મન થયા જાય—તેમની આગેવાનીની કીમત આંકવાનુ આપણી જેવા પામર મનુષ્યને માટે ઘણુ જ મુશ્કેલ છે પણ મેળા કારણે યા તો ભેમી ભાવનાની પ્રબળતાથી આ રસ્તે દોરાઇ જનાર પુરુષો તેવા આ લાસાનો મટે ગમે તેમ કહે છતા પણ તેમની લોકપ્રિયતા અને નામનમ્રતા પરમ આદર્શરૂપ જ ગણી શકાય તેમ છે

આવા મહાન પુરુષોનુ સર્વાગે અનુકરણ કરવાનુ આપણા માટે કંઇ અશક્ય માની લઇએ તો પણ તેમનુ પરમ સેવાવ્રત અને ત્યાગભાવપૂર્વકનુ જીવનચરિત્ર સન્મુખ રાખી આપણે ના પ્રિયતા મેળવવામા તેમાં વધારો કરતા જવામા યથાશક્તિ પ્રયાસ કરતા રહેવુ જોઇએ હિંદ વિવેકી સમાજ મોટા ભાગે તરતજ જુદો પાડી દભ—આડંબર—ખાની [illegible] જન-મનરંજનવૃત્તિથી ધર્મપુમપુર્વક કામ [illegible] સ્વાર્થપણાથી, ખાની સસ્ની કીર્તિ ખાટી જવાની વૃત્તિથી સામાજિક કાર્યમા ભાગ

લેનાર વ્યક્તિની ખરી કીમત આ નવયુગનો સમાજ તરતજ આંકી લેશે અને તેની ખોટી ધમાલને સામી મુક્ત નાખી લેશે નહિ સમજ આ જાગ્રતિના જમાનામા હૃદયપૂર્વક્ની નિરપેક્ષતા પરોપકાર પરાયણવૃત્તિ સ્વાર્થ રહિત સેવાભાવ વગેરે સદ્ગુણોથી જ લોકપ્રિયતા મેળવી શકાય છે લોકપ્રવાહની સામે પુર ઝડપ મારવાથી તો જે કાઇ પ્રતિષ્ઠા જામી હોય તે પણ ગુમાવી બેસવાનુ થાય છે

આપણે ખુલ્લી નજરે જોઇ શકીએ એવી પ્રજાકીય પ્રવૃત્તિઓથી અલગ રહી પરદેશી રાજ્યકર્તાઓના પક્ષમા ભળી અમલદારોના હાથા બની ખુશામતખોરીથી કે બીજી રીતના પ્રયાસથી મ્હોટા મ્હોટા ટાઇટલો અને ખેતાબો મેળવનારાની કીમત આજ પ્રજાગણમાં પહેલા જેવી રહી નથી અને તેઓ પ્રજાકીય પ્રવૃત્તિમા ઘણા પ્રસંગે અતડા પડી જાય છે અને છેવટે તેમને દુકાન કે ઘરના ખુણે પડી રહીને જ મન મનાવવાનુ રહે છે આવા સજ્જનો દેશદ્રોહી કે પ્રજાદ્રોહી ની કક્ષા સુધી પહોંચી જતા અચકાતા નથી જન સમુદાયનો મ્હોટો વિભાગ–વિવેકબુદ્ધિથી–યોગ્ય કસોટીપૂર્વક ખરા ખોટા રૂપયાને કુનેહપુર્વક પારખી લેનારની માફક પ્રજાહિતાર્થે–શુદ્ધ હૃદયની ભાવનાથી કામ કરનારને અને કપટપુર્વક આડંબર અને ખોટી ધમાલ કરનારને તરત જ પારખી કાઢવાની શક્તિ ધરાવતો થઇ ગયેલો હોવાથી આ નવા યુગના જમાનામાં લોકપ્રિય થવાની અભિલાષા સેવનારને સારા પ્રમાણમાં વ્યક્તિગત શક્તિનો જાતમહેનતનો ભોગ આપવાને તૈયાર રહેવુ જોઇએ સસ્તી લોકપ્રિયતા (Cheap popularity) ખાટી જવાની વૃત્તિ ધારણ કરનારાઓ–દહીંદુધમા પગ રાખવાની રીતિથી સામાજિક કાર્યમા ભાગ લેનારાઓ પોતાનો ક્ષુલ્લક સ્વાર્થ સાધવાની ચતુરાઇથી પ્રજાને ઠગનારાઓ તરત જ ઉઘાડા પડી જાય છે અને પોતાની રહી–સહી લોકપ્રિયતા ગમાવી બેસે છે દેશની ઔદ્યોગિક–કેળવણી વિષ

ચક અને ગઝ્ટ્રિય પ્રગતિમા અવરોધ C પત્ર કરનારાઓને પ્રજાના હ્રદયમા કઈ પણ સ્થાન મળતુ નથી લીંમડીના દીવ્રરતીઓના સમાધાનના પ્રકરણમા આપણે ભલભલા આગેવાનોને પણ નગ્ન સ્વરૂપમા-ખુલ્લા પડી જતા જોઇ શકયા છીએ અને ગઈકાલના વિશ્વસનીય પ્રજાના આગેવાનો આજે પ્હેતાનો પ્રજા તરફનો બધા વિશ્વાસ ગુમાવી બેસી પ્રજાની નજરમા પોતાની ઈમત કરાવી રહ્યા છે આવા આગેવાનોથી પરમાત્મા જ પ્રજાને બચાવે એવી ભાવના આગળ કરવાની રહે છે આજીવન જન સમુદાયમા પોતાની લોકપ્રિયતા ટકી રહે એટલુ જ નહિ પણ તે વધતી જાય તદી C ાર ભાવનાથી માર્ગાનુસારી ગૃહસ્થે પોતાનો જીવનપથ નક્કી કરી લેવો જોઇએ અને તેમા કોઇ પણ પ્રકાર ત્રુટી આવવા દેવી જોઇએ નહી, ઉત્તમ ભાવનાશીલ સહૃદય આગેવાનો જ જનગણના હૃદયપ્રદેશમા ઉચ્ચ સ્થાન મેળવી શકે છે અને ખરા લોક-પ્રિય અને લોકવલ્લભ થઇ પડે છે મહાત્માજી પંડિતજી અને સરદારશ્રી વગેરેના ઉત્તમ કોટીના જ્વલંત દૃષ્ટાંતો દેશના ઇતિહાસમા સુવર્ણાક્ષરે લખાઇ ચૂકયા છે તે સૌ કોઇના ધ્યાનબહાર નથી

જે લાજ-મર્યાદાવાળો હોય

(૩૦)

કેટલાક સામાન્ય જણાતા દુર્ગુણો એટલા બધા આકર્ષક અને મુગ્ધ જનોને ફસાવી પાડનારા હોય છે કે જેમણે દૃઢ નિશ્ચયપૂર્વક પોતાનો જીવનમાર્ગ પ્રથમથી જ નિશ્ચિત જમીન ઉપર ઊભા રહી પુરતી સાવચેતી અને સાવધાનીપણાથી નક્કી કરી દીધેલો નથી હોતો તેમને માટે એવા મીઠા દુર્ગુણો એટલા બધા લપસાવી નાખનારા-સરકાવી પાડનારા થઈ પડે છે કે જો તેમને પોતાના ઉચ્ચ કુલના કુટુંબના ખાનદાનીપણા માટે જરાપણ અભિમાન કે ગૌરવ ન હોય-જન સમુદાયમાં પોતાની લાજ-મર્યાદા અને આબરૂ

જાગ્રતી રાખવાની ખરી ધગશ ન હોય તો તે માણસ દુર્ગુણની જાળમાં જેટલો બધો ફસાઈ પડે છે કે તેની સ્થિતિ વિવેક ભ્રષ્ટાના તુ વિનિપાતા શતમુખ જેવી થઈ પડે છે અને જુદા જુદા અનેક દુર્ગુણોની પરંપરામાં અટવાઈ જાય છે

સામાન્ય રીતે માનસિક વૃત્તિયો-અનેક પ્રકારના પાપોની અનિષ્ટ કામોની ભાવના કરતો મનુષ્ય તેવા પાપાચરણને-અધમ વિચારો દુષ્ટ વાસનાઓને મનથી તેમજ વચનથી અમલમાં મૂકતા વિચાર ન કરતાં તેમજ જન સમુદાયનો તીરસ્કાર વ્હોરી લેવો પડે તેવા ભયથીજ અટકી જાય છે આ રીતે-વચનથી અને શરીરથી પાપકર્મ કરતાં અટકી જનાર-દુર્ગુણથી લાજ-શરમ રાખીને પાપથી છેક દૂર રહેનાર-શાતાના પુણ્ય-ભાગમાં વધારો કરી લે છે અને ગુણ-આદરપૂર્વક પોતાના સદ્ગુણોમાં વધારો કરતો જાય છે વાણી અને શરીરથી સંયમ જાળવી રાખનાર-ધીમે ધીમે મનોબળમાં વૃદ્ધિ કરી વિચાર બુદ્ધિ કેળવી પોતાની વિચારશ્રેણી-મનોવૃત્તિમાં-વિચારણામાં-ક્રમેક્રમે પવિત્રતા લાવી એવી ઉચ્ચદશા ઉપજાવી શકે છે પોતાના હૃદયને પણ એવું ઉદાત્ત-ભાવનાશીલ બનાવી શકે છે કે તેની મનોવૃત્તિમાં-દુર્ગુણપાત્ર અધમ વિચારોની સ્ફુરણાજ થતી નથી અધમ રીતે મનુષ્યનું હૃદય અધમ વાસનાઓને કદીપણ અવકાશજ આપતું નથી

શરીર પુરતા માટે હજાર બહાદુર યોદ્ધાઓને જીતવું જેટલું સહેલું છે તેટલું સહેલું દુષ્ટ ભાવો અને અધમવૃત્તિઓ ઉપર જીત મેળવવાનું-મન ઉપર કાબુ મેળવવાનું સહેલું નથી અને તેથીજ અદ્ભુત યોગી શ્રી આનંદઘનજી કહી ગયા છે કે 'મન સાધ્યું તેણે સઘળું સાધ્યું' એ વાત નહિ ખોટી

જન સમુદાયમાં અમારી નિંદા થશે હું હલકા પડી જઈશ મારી કીમત ઘટી જશે ... [illegible]

આથી જ ઘણા પુરુષો પોતાનું સદ્વર્તન જાળવી રાખતા જણાય છે અને તેથી જ કહેવત પ્રચલિત થઈ છે કે 'જેને મૂકી લાજ તેને નાનું સરખું રાજ' લજ્જા કે લાજ-મર્યાદા રહિત મનુષ્ય નાના અગર મોટા રાજ્યના રાજ્યકર્તાની માફક તન ન સ્વતંત્ર હોઈ તેની સ્વતંત્રતા ઘણા ભાગે કેવળ સ્વચ્છંદતામાં જ પરિણમે છે અને સ્વચ્છંદી મનુષ્યનું જીવન ગુણગ્રાહકના ડોળી ફુગ્ગો ત ફેજ નાનુ થાય છે લજ્જાશીલ યુવાન કે યુવતી પોતાના ઉત્તમ ચરિત્રથી સમાજનું ભૂષણ રૂપ પડે છે તેને કદી પણ જનસમાજમાં પોતાની જમાવેલી આબરૂ-માન-પ્રતિષ્ઠા ગુમાવી બેસવાનું પાલવતું જ નથી ને હમેશા બીક ધરાવના હોય છે કે મારા અમુક કૃત્ય માટે જન સમાજ સદ્ભાવ બતાવશે કે અસદ્ભાવ બતાવશે જન સમાજ તો પ્રત્યેક મનુષ્યના કૃત્ય-અપકૃત્ય માટે એક નિર્મળ આરીસા છે એનું ત શુદ્ધ અને સ્પષ્ટ પ્રતિબિમ્બ પાડતા આરસાની ગરજ સારે છે

સારા ખોટા કૃત્યો માટે પાગરીશીનું કામ કરતા તે આપવા ની જેને કિંચિત્ પણ પરવા નથી, જન સમાજના સારા-ભૂંડા અભિપ્રાય તરફ જે મનુષ્ય બેદરકાર હોય છે તેને લાજ કે મર્યાદા જાળવવાની જરૂર જણાતી નથી પરંતુ મર્યાદાનુસારી ગૃહસ્થને માટે તો આવા સદ્ગુણની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે

જે લ્યાણુ હોય

(૭૨)

ભયંકર વિશ્વવિગ્રહના પરિણામે જ લાખો મનુષ્યનો સંહાર અને લાખોના જન-માનનો વિનાશ નોતરવામાં આવ્યો. જુદા યુદ્ધ સ્થળોના મોરચાઓનો વિચારપૂર્વક અભ્યાસ કરનારા જોઈ શક્યા છે કે રાજ્યસત્તાના અદમ્ય અને પ્રબળ લોભે ચારે બાજુ હિંસા અને સંહારનું જ વાતાવરણ ગાઢ-અંધકારની માફક ફેલાવી દીધેલ છે આવો ઘોર સંગ્રામ દુનિયાનો એટના બધા ઘોટક સ્વરૂપમાં

હિંસક યોજના રહેલ છે કે તેના આંકડાનો અભ્યાસ કરીએ ત્યારે જ ખ્યાલ આવે છે કે આવી રાક્ષસી સ્વરૂપની હિંસા સર્જન આ ભયંકર [illegible] પમાં નામ ઉપજાવી રહેલ છે અને તેના પ્રતિકાર માટે અહિંસાના સિદ્ધાંતોને જગતભરમાં પ્રચાર કરવા માટે કેટલા [illegible] અને [illegible] પ્રયત્નની જરૂર છે દુનિયાભરમાં હિંસાનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તી રહેલ છે કે અત્યારે અહીં સત ઉપદેશકોના ગમે તેટલા પ્રયાસ કે સ આગમ ભાગવત વાંચન [illegible] પણ ધર્મના પુસ્તકોકે સિદ્ધાંતો વાંચમાં આવતાં [illegible] હિંસાના કોઈપણ રીતે અટકાવ કરવા કે તેની તરફ [illegible] તેમ જણાતું નથી

[illegible] સામ [illegible] યુદ્ધમાં ઝંપલાવેલ પ્રજાના આગેવાનો રાજનીતિ અને ધર્મના પક્ષમાં જ પોતે લડી રહ્યા છે અને પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા તેમને મદદ કરી રહેલ છે એમ માની [illegible] હિંસાનું [illegible] પરંતુ આવી અઘોર-રાક્ષસી હિંસાને કોઈપણ રીતે [illegible] કે જરૂરી ઠરાવી શકાય તેમ નથી આવી ભયંકર-સંહારક હિંસાના પરિણામો અને વિનાશકારક પરિણામોનો [illegible] તેનો ત્યારે જ હિંસા [illegible] ખરેખર મહત્વપૂર્ણ [illegible] સમજી શકાય તેમ છે

અહિંસા પરમો ધર્મ ના સૂત્રને દરેક ધર્મવાળાઓ [illegible] આપણા દેશ છતાં પણ તે સૂત્ર અનુસાર વર્તન કરવાને [illegible] તે સૂત્રનું [illegible] અને પરમાર્થ [illegible] આવે છે અને વિશ્વ પ્રેમને જનની બાબતમાં તો તેને [illegible] કરવાને [illegible] ગણવામાં આવે છે [illegible] [illegible] [illegible] વ્યાપારના સંબંધો કે વ્યાપાર [illegible] વધારે [illegible] કરવાની સ્વાર્થપૂર્ણ [illegible] પાપીઓ [illegible] ઉત્તરે છે અને પાપીઓ [illegible]

રાજ્યકારણ અને રાજ્યરમતના વિશારદો તેમા સાથ પુરે છે અને એક પક્ષ તરફથી આક્રમણ થતાં સામા પક્ષને પણ પોતાના બચાવ માટે અગર તો સબળ સામના માટે યુદ્ધમોરચા માવવાની જરૂર પડે છે ત્યારે અહિંસાનો સિદ્ધાંત કેવળ વમ પુસ્તકોની જ શોભારૂપ બની જાય છે અને ચારે બાજુ હિંસાનુ વાતાવરણ જ પ્રસરી રહે છે અને વિજ્ઞાન વૃદ્ધિના આ યુગમા વિજ્ઞાનનો ઉપયોગ પણ કેવળ સહારક શક્તિને અનેક પ્રકારના ભયકર અને વિનાશક શસ્ત્રો અને સાધનોની મદદથી સપૂર્ણ જેમ આપવામાંજ થતો હોવાનુ જણાય છે પરાધીન પ્રજા પોતાના સ્વાતંત્ર્ય માટે આવા કોઈ યુદ્ધમા ઉતરે તો તેને પણ આમને સામને ખુવારી નોતરવાની જ રહે છે

હિંસક યુદ્ધની આ પ્રકારની દુખદ પરિસ્થિતિ વચ્ચે અહિંસક રીતે કોઇ જુદા જ પ્રકારનુ યુદ્ધ સત્યાગ્રહજંગ કુનેહ અને કુશગતા દ્વારા તેમજ નીડરતાથી આત્મભોગ અને બલિદાન આપવાની તૈયારી સાથે લડી શકાય છે તે તો આપણને મહાત્મા ગાંધીજીએ જ બરાબર સમજાવ્યુ અને શીખવ્યુ અને અહિંસાના સિદ્ધાંતને કંઇક નવા જ સ્વરૂપનુ બળ અને જોમ આપ્યુ અને અહિંસાના સિદ્ધાંત ઉપર એટલુ બધુ વિદ્વત્તાપુર્ણ ગહન અને પ્રચુર સાહિત્ય વિશાળ અને સત્ય શોધક દૃષ્ટિથી નીપજાવ્યુ છે કે જેનુ અહીં વિવેચન કરવુ તે મારા જેવા અલ્પજ્ઞ માટે શક્તિ બહારનુ તેમજ કંઇક અપ્રાસંગિક જણાતા તેના તરફ અંગુલીનિર્દેશ કરીને જ સંતોષ માનવાનો રહે છે

જુદા જુદા ધાર્મિક સંપ્રદાયોના તુલનાત્મક અભ્યાસીઓની નજરે જૈન દૃષ્ટિ અહિંસાના સિદ્ધાંતને વધારે મહત્વ આપતી જણાય છે છતા તે દૃષ્ટિએ પણ જૈન સાધુ જ્યારે વીશ વસા દયા પાળી શકે છે ત્યારે જૈન ગૃહસ્થ તેના સોળમા ભાગની જ એટલે સવાવસો દયા પાળી શકે છે અનિવાર્ય ગણાતા ફરજીયાત રીતે આરંભ સમારંભના

કાર્ય હાથ ધરતા માર્ગાનુસારી ગૃહસ્થને સવા વસા કરતાં વધારે પ્રમાણમાં ... સિદ્ધાંતને અનુસરવાનો અવકાશ રહેતો નથી તત્ત્વાર્થ સૂત્ર પ્રમત્તયોગાત્ પ્રાણવ્યપરોપણં હિંસા એ રીતે હિંસાની વ્યાખ્યા કરે છે એટલે પ્રમાદ વશતાથી (જીવના) પ્રાણનો નાશ કરવો તેને હિંસા કહેવામાં આવે છે–આવી હિંસાથી તદ્દન મુક્ત રહેવા પૂર્ણ ઉચ્ચ કોટીની અહિંસા–સાધુ જીવન ગુજારનાર માટે જ શક્ય છે ગૃહસ્થ કઈક એવા પ્રયોગોમાં જ મુખ્યત્વે છે કે તેને માટે તેવી અહિંસા અશક્ય છે સૂક્ષ્મ અગર સ્થાવર એકેન્દ્રિય જીવોની અહિંસા ગૃહસ્થ માટે શક્ય નથી પરંતુ ત્રસ જીવોની (બે ઇન્દ્રિયવાળીથી પચેન્દ્રિય સુધીના જીવોના) જ અહિંસા શક્ય છે તેમાં પણ ત્રસ જીવોની સંકલ્પથી થતી હિંસા તજવાનું ગૃહસ્થ માટે શક્ય છે પરંતુ આરંભ–સમારંભના કાર્યને અંગે થતી હિંસા તજવાનું તેને માટે શક્ય નથી વળી સંકલ્પથી થતી હિંસાના બે ભેદ પાડવામાં આવે છે નિરપરાધી અને સાપરાધી પ્રાણીની હિંસા–તેમાંથી પ્રથમની તજી શકાય છે અને અપરાધીની તજી શકાતી નથી કારણ કે તેને પોતાનું તેમજ પોતાના સબંધીઓના માન માલનું આતતાયીઓથી રક્ષણ કરવાનું હોય છે પોતાના દેશને શત્રુઓના દુશ્મનાથી બચાવવાનો હોય છે ન્યાયની વ્યવસ્થા અને સુનેહ શાંતિ પણ જાળવવાના હોય છે આથી આગળ વધતા નિરપરાધ સંકલ્પની હિંસાના સાપેક્ષ અને નિરપેક્ષ એમ બે ભેદ પાડતાં ઉત્તરોત્તર–ગૃહસ્થની અહિંસા સાધુની અહિંસાના સોળમા ભાગની થઈ જાય છે–કે જે બતાવેલ બે ભેદમાંથી ગૃહસ્થ નિરપેક્ષ એટલે ... પક્ષથી કે લોલુપીપણાથી અગર મસ્ત–આમાદિ ... હિંસા સહેલાઈથી તજી શકે છે પરંતુ સાપેક્ષ હિંસા તે તજી શકતો નથી આ રીતે વીસ વસામાંથી સોળમા ભાગની–સવા વસો અહિંસા પાળનાર ગૃહસ્થ ત્યાગીપણાના

ગુણને બરાબર ખીલવીને તેમજ તેને ટકાવી રાખીને પોતાનું જીવન આબરૂભેર ઘણી સારી રીતે ગુજારી શકે છે અને અન્ય જીવો પ્રત્યે દયાભાવથી વર્તતો સજ્જન પોતાનું આત્મકલ્યાણ સાધી શકે છે.

વળી સજ્જનનું હૃદય દયાભાવનાનું એક મંદિર હોય છે તેની દૃષ્ટિ પણ ઘણી વિશાળ અને વિવેકશીલ હોય છે સર્વે જીવો પ્રત્યે સમાની નજરથી જોનારો જ ખરેખરો જોનાર કહેવામાં આવે છે आत्मवत् सर्वभूतेषु य: पश्यति स पश्यति-સર્વ ભૂત-પ્રાણીને પોતાના જ આત્મા તુલ્ય ગણનારા-જોનાર ખરો જોનાર છે शुभं भूयात् सर्वजन्तूनाम्-સર્વ પ્રાણીઓનું કલ્યાણ થાઓ એની ઉદાર ભાવનાથી જ તેનું હૃદય પ્રફુલિત થયું જોવામાં આવે છે બીજાના દુઃખે દુઃખી અને બીજાના સુખે સુખી રહેનારા મનુષ્યો જ પોતાનું જીવન સાર્થક કરતા જણાય છે દયાળુ મનુષ્યો પુરૂષો મન, વચન અને કાયાથી કોઈપણ પ્રાણીને કિંચિત્ પણ નુકશાન કરવાની ભાવના રાખતા નથી आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत्-પોતાના જ આત્માને જે જે ક્રિયાઓ પ્રતિકૂલ અને અનર્થકર્તા જણાતી હોય તેવો કોઈ પણ ક્રિયા અન્ય પ્રત્યે તેઓ કદાપિ આચરતા નથી વિવેકપૂર્વક જોતાં લ્યાન્નુપ મનુષ્યને ઘણી ઉચ્ચ કોટીમાં મૂકે છે દષ્ટિથી પવિત્ર થયેલ-શુદ્ધ થએલા જ્યાઓ પગ મૂકનાર મનુષ્ય નાના-નાના જીવજંતુઓની પણ રક્ષા કરતો દેખાય છે તેથી મનુષ્ય પ્રાણીને તો તે પોતાના આત્મબંધુ તરીકે જ સમજે છે અને તેના પ્રત્યે દયાની નજરથી જોતા રહે છે આવા દયાળુ સજ્જનો અન્ય પુરૂષોનું કલ્યાણ કરવા ઉપરાંત પોતાનું આત્મકલ્યાણ પણ સાથે સાથે સાધતા જાય છે ન્યાય કરનાર ન્યાયાધીશો પણ નિષ્પક્ષ બુદ્ધિથી બધી બાજુ તોળી તુલના કરી દયામિશ્રિત ન્યાય કરે છે ત્યારે તેમની કીમત જનસમાજમાં અંકાવી પડે છે

દયાહીન–નિર્દય–ઘાતકી મનુષ્યો પોતાના અપકૃત્યોથી દિન-પ્રતિદિન લોકપ્રિયતા ગુમાવતા જતા હોય છે ત્યારે ગુણસજ્જ-નોમાં ક્ષમા મૃદુતા આર્જવતા વગેરે સદ્ગુણો પણ ખીલતા જતા હોય છે અને સર્વ કોઈને તેમને માટે અપ્રતિમ માન અને સદ્ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે ભક્ત કવિ તુલસીદાસજી પણ કહી ગયા છે કે–
દયા ધર્મકા મૂલ હૈ પાપ મૂલ અભિમાન તુલસી દયા ન છોડીયે જબ લગ ઘટમેં પ્રાણ
આથી સ્પષ્ટ સમજાય છે કે જીવનની સફળતા અને સાર્થકતા માટે પ્રત્યેક માર્ગાનુસારીએ દયાગુણને અને તેટલો વધારે ખીલવવાની જરૂર છે
અહિંસાની બાબતમાં જૈનશાસ્ત્રકારોએ તેનું પુરતું મહત્વ આપી ઘણી ઝીણવટભરી, મૌલિક અને વિચારપ્રેરક ચર્ચા કરી છે તેથી ફુલાઈ જઈ આધુનિક સમયના જૈનભાઈઓ અભિમાન અને ગૌરવ ધારણ કરે છે, પરંતુ લાંચ–રૂશ્વતખોરી–કાળા બજારોવાળી પ્રવૃત્તિઓ અને અજ્ઞાન–ગરીબ ભાઈઓનું લોહી ચુસવાની વૃત્તિઓથી ખદબદતા આ જમાનામાં શાસ્ત્રના ફરમાનને કેટલે રજગે આપણે અનુસરીએ છીએ તે એક વિચારણીય પ્રશ્ન થઈ પડે છે અળગણ પાણી પીનારાઓ સામે–ખાંડી–મંકોડીની પણ રક્ષા કરવાનો દાવો રાખનારા સામે વા કેવા આક્ષેપો થઈ રહ્યા છે તેનો આપણે કદી પણ શાંત ચિત્તે વિચાર કરો છો? સાધુદશા કરતાં બીજા ભાગની જ દયાના અધિકારી ગણાતા ગૃહસ્થની ચતુ જમાનામાં પ્રવર્તતી વા કેટલી નીચી કોટીમાં જઈ પહોંચી છે? નવયુગના વિચારશીલ અને વિવેકી યુવાનો માટે અહિંસાનું આખું નવું જ શાસ્ત્ર આપી અને ઉપદેશપુર્ણ સાહિત્ય પરમ કુશળતાથી રજૂ કરનાર અને તેને જીવનભર હીમતપુર્વક મન વચન અને કાયાથી આચરણમાં મૂકનાર મહાત્મા ગાંધીજીની અહિંસાને કઈ કોટીમાં મૂકી–કેવા વસાની ગણવી?

જે સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળો હોય

(૩૨)

સૌમ્ય પ્રકૃતિ-શાંત સ્વભાવ-ગમે તેવા C જાગનુ મા ખ ઉપસ્થિત થવા છતા પણ સ્વસ્થ મનોવૃત્તિ-અડોલ ચિત્તવૃત્તિ જાળવી રાખનાર મનુષ્ય પોતાનુ હિત જાળવવા Cપ ત તેની સાથે સમ્પર્કમા આવનાર અન્ય પુરુષોનુ હિત પણ સારી રીતે સાધી શકે છે અને તેને જીવન વ્યવહારના કાર્યમા ક્ી પણ અણધારી મુશ્કે ી આવી પડતી નથી અને ક્વચિત્ કષ્ટ મુશ્કેલી આવી પડે છે તો તે તેનો સ્હેલાઇથી પ્રતિકાર કરી શકે છે

પ્રાણ અને પ્રકૃતિ સાથે જ જાય એ કહેવતમા ...ડ તથ્યાંશ સમજાતો હોય તો દરેક મનુષ્યે પોતાની પ્રકૃતિ બચપણથી જ શાન્ત રાખવાની ટેવ પુખ્ત મનોબળ સાથે પાડવી જોઇએ અને તેવી ટેવને ચુસ્તપણે વળગી રહેવાથી પ્રકૃતિના સૌમ્યપણા ... થવાના પરિણામે જીવનમા કંઇ અવાળો પલટો અવશ્ય આવી જાય છે અને સ્વભાવમા શાન્તિની જમાવટ થતા અનેક સદ્ગુણોનો પણ આવિર્ભાવ અવશ્યમેવ થાય છે

સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળાનુ જીવન પોતાની ચારે બાજુ સુખ શાન્તિનુ અને આનન્દનુ વાતાવરણ ખ... કરતુ હોય છે ત્યારે અસૌમ્ય પ્રકૃતિવાળાનુ જીવન ચારે બાજુ અશાન્તિ અને ક્લેશ્તિના જ્વાળા ફેલાવી રહેતુ હોય છે સૌમ્ય પ્રકૃતિ અને શાન્ત સ્વભાવવાળા મનુષ્યનુ મિત્રમડળ તેમજ પ્રશંસક મડળનુ વર્તુળ વધતુ જતુ હોય છે ત્યારે દુર્વાસાનુ ઉપનામ ધારણ કરતા મનુષ્યનુ મિત્ર મડળ ઘટી જતાં તેના વિરોધીઓનુ વર્તુળ વધતુ જતુ હોય છે

સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળા સજ્જન શાન્તિપૂર્વક જીવનની મીઠાશ અનુભવતો હોય છે ત્યારે ઉગ્ર સ્વભાવવાળો મનુષ્ય જીવનભર અનેકાપદા ખા... અને રસહીન તેમજ ... જીવન પુરુ કરતો હોય છે

જલદ ઉગ્ર સ્વભાવવાળા મનુષ્યને ડગલે ડગલે અપશુકનજ થતાં જાય છે—તે કોઇ પણ કાર્યમાં ઇષ્ટ સિદ્ધિ મેળવી શકતો નથી—તેમ વિરોધીઓની સંખ્યા વધતી જાય છે અને તેની મુશ્કેલીના વખતે પણ તેને કોઇ સહાય કરવા બહાર પડતુ નથી જ્યારે શાંત સ્વભાવવાળા મનુષ્યની સ્થિતિ તેનાથી ઉલટી રીતની જ હોય છે તે શાંતિ અને ધીરજથી પોતાના દરેક કાર્યમાં આગળ વધતો જતો હોવાથી સહેલાઇથી ફતેહ મેળવી શકે છે ત્યારે જલ અને ઉગ્ર સ્વભાવવાળા મનુષ્યને પોતાનું કાર્ય પાર પાડવામાં અનેક મુશ્કેલીઓ ઉભી થતી હોય છે

સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળા સજ્જનની માન-પ્રતિષ્ઠા અને આબરૂમાં વધારો જ થતો રહે છે—વખત જતાં તેનો કાનો દુશ્મન પણ તેને અનુકૂળ થઇ પડે છે અને તેની સાથેના વેર-વિરોધ આપોઆપ ઓગળી જાય છે સંસાર વ્યવહારના અનેક વ્યવસાયોમાં તેને જોઇતો સાથ મળી રહે છે એટલુ જ નહિ પણ તેની સાથે કામ પાડવામાં સૌ કોઇને આનંદ અને મજા પડે છે તે પોતાનું જીવન સારી રીતે વ્યતીત કરી શકે છે તેને કદી પણ ઉજાગરા વેઠવા પડતા નથી અગર તો ચિંતાગ્રસ્ત સ્થિતિ ભોગવવી પડતી નથી આપત્તિકાળ પણ તે શાંતિથી પસાર કરી શકે છે તેને ઉંચા નીચા થવાનું કે ભિખારી બની જવાનું કારણ ઉપસ્થિત થતુ નથી ઉલટું અન્ય પુરૂષોને તે આશ્વાસન અને હીંમત આપનારા થઇ પડે છે સુખ-સમૃદ્ધિના કાળમાં પણ તે ગાંડા-ઘેલો કે ઘેલો થઇ જતો નથી આવા અનેક સદ્ગુણોથી વિભુષિત માર્ગાનુસારી જન પોતાનો જીવન વિકાસ સાધતો આગળ વધ્યે જાય છે અને સદ્ભાગ્યે તેને સાધુ જીવનમાં પ્રવેશ કરવાનું બને છે તો તે સાધુ જીવન પણ પૂર્ણ સફળતાથી પાર પાડી શકે છે અને તેને આદર્શ રૂપ બનાવી શકે છે

જે પરોપકારપરાયણ હોય

(૩૩)

परोपकाराय सतां विभूतयः -સંત જનોની-મહાનુભાવ પુરૂષોની વિભૂતિ વૈભવ-સાધન સંપત્તિ પરોપકાર માટે જ હોય છે લક્ષ્મી ચંચળ છે-ત ેના વાસો એક જ ઠેકાણે સ્થિર રહેતો નથી એટલે અમીર અને કંજુસ પુરૂષો પોતા પાસેના દ્રવ્યનો પોતાને માટે સદુપયોગ કરતા નથી અગર તો દાન દેવામાં તેનો ઉપયોગ કરતા નથી, તો પછી આખરે તેનો નાશ જ થાય છે જ [illegible] ન, ભોગ અને નાશ એ ત્રણ રસ્તા જ લક્ષ્મી કે દ્રવ્ય અને સાંસારિક સંપત્તિ માટે નિર્મિત થયેલા છે

પરોપકાર પરાયણ સજ્જનો હમેશાં કોઈપણ જાતના બદલાની અપેક્ષા રાખ્યા સિવાય અન્ય પુરૂષોને હરકોઈ પ્રકારે ઉપયોગી થઈ પડવાની-ઉપકાર કરી છૂટવાની ભાવના રાખનારા હોય છે અને તેવી તક મળતાં કદીપણ પાછી પાની કરતા નથી કોઈપણ પ્રકારની જરૂરીઆત ધરાવતા પુરૂષો માટે તેમના દ્વાર હમેશાને માટે ખુલ્લા-અભંગ જ હોય છે, કવચિત દ્રવ્ય કે સાધન સંપત્તિની વિપુલતાથી જે મદદ થઈ શકતુ [illegible] થી તે સેવાભાવી-પુરૂષોની આશ્વાસન અને હાર્દિક આશ્વાસનથી થઈ શકે છે અને ખરી જરૂરીઆત વખતે આર્થિક મદદ કરતાં પણ શુદ્ધ હૃદયના સેવાભાવપૂર્વકની આશ્વાસન અને આશ્વાસન વ્યાધિગ્રસ્ત પુરૂષોને ઘણી ઘણી રીતે ઉપકારક અને પ્રેરણાદાયી થઈ પડે છે આમ સમજી શકાય છે કે ધનેશ્વરો લક્ષ્મીનંદનની પરોપકારપરાયણતા કરતા સેવાભાવી સજ્જનોની [illegible] કવચિત્ ચઢી જાય છે ઘણા આપણા અનુભવનો વિષય છે કે લક્ષ્મીનંદનો સ્વલક્ષ્મી મદ્યને તરફ કંઈક બેદરકારી અને ઉપેક્ષાભાવ સેવતા હોય છે ત્યારે

સહદયી સજ્જન પુરુષો પોતાના સ્વધર્મી બંધુઓ તરફ તેમજ તેથી આગળ વધીને સમસ્ત જનસમાજ તરફ પણ ઉપકાર કરી છૂટવાની તક શોધતા હોય છે.

વિપુલ સાધન સંપત્તિમાં રાચ્યા માચ્યા હેતા લક્ષ્મીનંદનો અભિમાનમાં ખેંચાઇ પોતાના કુટુંબની જ સીમામાં જ દાન અને ઉપકાર કરવાનું ક્ષેત્ર સંકુચિત થઈ જતું હોય એમ માની લે છે ત્યારે, સેવાધર્મો પરમગહનો એ સૂત્રનું પ્રતિદિન અનુકરણ કરનારા સહાનુભૂતિ પુરુષ-उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् સૂત્રની ભાવના હૃદયમાં કોતરી રાખી સમસ્ત જન સમાજને પોતાનું કુટુંબ માની સર્વ જન કલ્યાણ માટે કંઇ ને કંઇ યોજનાઓ ઘડતા અને તેને અમલમાં મૂકતા દષ્ટિગત થાય છે. સમાજવાદના આ જમાનામાં તેવા પુરુષોનું જીવન જ સફળ અને સાર્થક થતું જણાય છે. સમાજની જરાપણ પડી નથી તે કદી પણ પોતાના માન-આબરૂમાં વધારો કરવા ભાગ્યશાળી થઇ શકતો નથી" પરોપકાર પરાયણતા એ પોતાના પુણ્યબળમાં પરમ વૃદ્ધિ કરવાનું મુખ્ય સાધન છે અને માર્ગાનુસારીના સાધ્ય તરફ લઇ જવામાં તે ઘણું ઉપયોગી થઇ પડે છે.

પોતાના અનુભવ અને જ્ઞાન-વૈભવ તેમજ અસાધારણ વ્યવહારકુશળતા આપણને ઉપકાર કરવામાં ઘણી રીતે ઉપયોગી અને મદદગાર થઈ પડે છે. માર્ગાનુસારીના અડત્રીસમા ગુણની ચર્ચા પ્રસંગે આ વિષયમાં કેટલુંક કહેવાઇ ગયું છે એટલે અહીં વધારે ચર્ચાથી પુનરુક્તિ દોષનો ભય રહે છે છતાં પણ વિષય એવો બધો સમાજને ઉપયોગી છે કે તેના ઉપર જેટલું લખીએ તેટલું પૂરતું ગણી શકાય નહિ.

"મહાન પુરુષોના જીવનચરિત્રો અને ઇતિહાસના અભ્યાસથી આપણને તરતજ જણાઇ આવે કે પરોપકારપરાયણ પુરુષો સ્વદેહ

देहमुक्त थई गया, छतां पण तेमनी कीर्ति–नामना अने सुगंधोआथायी दुनियामा तेओ अमर ज गणाय छे कोईपण प्रकारना बदलानी के लाभ मेळववानी अपेक्षा राख्या सिवाय करवामां आवेल परोप मगनी सुवास कदी पण भुलाई जती नथी

परोपकारी सज्जननु जीवनतत्व ज उत्तरोत्तर परोपकारनी श्रेणीथी विभूषित थयेलु होय छे अने परोपकार माटे नानी–मोटी तक मळता तने तओ कदी पण निरर्थक जवा देता नथी अने तेथी ज तेमनु मार्गानुसारीपणु झळकी ऊठे छे.

जे छ अतरग शत्रुओनो नाश करवामा तत्पर होय

(३४)

जैन दृष्टिए काम–क्रोध–लोभ–मान–मद अने मत्सर ए छ प्रकारना दुर्गुणोने अतरग शत्रुओनी कोटीमां मूके छे अने जीवन व्यवहारमा सफळता मेळववानी अपेक्षा राखता पुरुषोथी माडीने ते छेवट मुमुक्षु जनोनी कोटीमां गणाता सज्जनो माटे आ छ प्रकारना अतरग शत्रुओनो सर्वथा नाश करवा परिहार करवानी अत्यत आवश्यकता जणाय छे आ छये प्रकारना अतरग शत्रुओनी दुनियाभरमा एटली बधी प्रबळता अने विपुल सत्ता जामेली जणाय छे अने ध्येयनी सिद्धि माटे ते दरेकमा एवा बधा नडतररूप अने नुकशानकर्ता जणाय छे तेमज उत्तमोत्तम सद्गुणोने तेओ एवा बधा नीची कक्षामां लावी मूके छे के दरेकने माटे विस्तृत निबंध लखी शकाय तेम छे परतु अतिशय लखाण थई जवाना भयथी सक्षिप्त चर्चा करवानु ज योग्य धारवामा आवे छे

बाह्य शत्रुओने शस्त्र–साधननी विपुलता अने सख्याबध सुसज्ज अने बहादुर तेमज मरणीआ सैनिकोनी मदथी जीती शकाय छे अने तेवा शत्रुना लोहीओनी नामावळी घणी लांबी थवा सभव छे, परतु उपर जणा या मुजबना अतरग शत्रुओने

સર્વાંશે હતના । વિરલા સુભગ જ નજર પડે છે આવા સુભટોએ આ માનોની મ કરતાં પોતાના અંતરંગ બળ ઉપર જ વધારે ઝૂઝવાનુ હોય છે ઉત્તમોત્તમ સદ્ગુણોથી જમા થતુ પુણ્ય બળ–અધમ વાસનાઓ ઉપરતો નખર કાબુ–ઇન્દ્રિયોને દમન કરી તેને સ્વવશ રાખવાની શકિત અને પૂરતુ મનોબળ ધરાવતા સજ્જનો સહેલાઇથી ઓછા–વત્તા અંશે અંતરંગ શત્રુઓ ઉપર જીત મેળવી શકે છે અને તેમનો નાશ કરવામાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે

આ ૭ શત્રુઓ ઉપર જીત મેળવવા માટે કેટલીક પ્રાથમિક તૈયારીની જરૂર જણાય છે આવી તૈયારીથી સાધન–સામગ્રીનો યોગ્ય સંચય કરી–પોતાના બળાબળનો પુખ્ત વિચાર કરીને જ આવા દુર્દમ અંતરંગ શત્રુઓ સામે ખુલ્લા યુદ્ધમા ઉતરવુ જોઇએ આવા યુદ્ધમાં સભાનપૂર્વકની–કુનેહભરી પીઠેહઠ પણ ઘણીજ નુકશાનકારક છે એટને તેને માટે સ્થાન રહેવા દેવુ જોઈએ નહિ ઉપમિતિભવપ્રપચાકથામા ઉપરોક્ત ૭ પ્રકારના અંતરંગ શત્રુઓ અનિષ્ટ દુર્ગુણો–અધમવાસનાઓ અને સદ્ગુણો અને શુભ વાસનાઓ વચ્ચેના ભીષણ સંગ્રામનુ ઘણુ જ તલસ્પર્શી અને બોધદાયક તેમજ રસભરપૂર વર્ણન ઘણા જ વિસ્તારપૂર્વક આપવામા આવેલુ છે બને પક્ષના સુભટો અને શૂરવીર યોદ્ધાઓને પોતપોતાના પક્ષના અન્ય સૈનિકો અને સરદારોની મદદ કઇરીતે કેવા સ્વરૂપમાં મળી રહે છે તેમજ હવાતમા ઉપર તેઓ બધા કેવા પ્રકારની જુદી જુદી અસર નીપજાવે છે તેમજ જીવ વિકાસ ક્રમેક્રમે કઇરીતે સાધી શકાય છે તે બહુ જ ચતુરતાથી સમજાવવામા આવેલ છે

યન કરીને ઊગતાં જન્તે પોતાનુ બળ નતાગર બતાવી શકે તે પહેલાજ નાબી દેવા જોઇએ કે જેથી પાછળથી વધારે તકલીફ કે મુશ્કેલીમા ઉતરવુ પડે નહિ તેવી જ રીતે ઉપરોક્ત અંતરંગ

શત્રુઓને પણ તેમનો પ્રાદુર્ભાવ થતાં જ તેમને દાબી દેવા જોઇએ આ બાબતમાં જરાપણ પ્રમાદ કે બેદરકારી રાખવી જોઇએ નહિ

વિષયાભિલાષીપણાને ઉત્તેજન આપવાથી–વિષયાસક્તિમાં તલ્લીન થઇ જવાથી, કામની અને ઇચ્છાઓની વૃદ્ધિ થતી જાય છે કામથી ક્રોધની, ક્રોધથી સંમોહની સંમોહથી સ્મૃતિવિભ્રમની અને સ્મૃતિભ્રંશથી બુદ્ધિનાશ, અને બુદ્ધિનાશથી જીવાત્માની બધી શક્તિઓ હણાઇ જાય છે (જુઓ ભગવદ્ગીતા અધ્યાય ૨, શ્લોક ૬૨–૬૩)

આ કારણે વિષયાસક્તિ ઉપર અને તેટલો કાપ મૂકવાની અંકુશ રાખવાની જરૂર છે વિષયાસક્તિ અનેક પ્રકારની અધમ વાસનાઓને જન્મ આપી તેમની વૃદ્ધિ કર્યે જાય છે અને તેમને તાબે થવાનું થતાં દુષ્કૃત્યો અને અનિષ્ટ આચરણોમાં ફસી જવાય છે દુષ્ટવૃત્તિ અને અધમ વાસનાઓની તૃપ્તિ માટે અનેક પ્રકારના જોખમ અને સાહસ ખેડવાની પ્રવૃત્તિ વધી પડે છે તેવી પ્રવૃત્તિ વધી જતાં પાપ કર્મનો પુંજ અણધારી રીતે વધી જાય છે અને જીવાત્માને દુર્ગતિ તરફ ખેંચી જાય છે કામની તૃપ્તિ માટે ન કરવા યોગ્ય કૃત્યો કરવાની ઇચ્છા થયા કરે છે ક્રોધને અવકાશ મળતાં જીવાત્મા પોતાનું બધું પુણ્ય હારી જાય છે ક્રોધથી વિવશ થયેલ આત્મા પોતે બળી બળી રાખ થઇ રહે છે અને બીજાને પણ બાળી મૂકે છે તેને કૃત્યાકૃત્યનો કંઇ વિવેક રહેતો નથી મિત્રો કે સંબંધીઓની પ્રીતિ અને સદ્ભાવ તે ગુમાવી બેસે છે એટલું જ નહિ પરંતુ શત્રુઓની સંખ્યામાં વૃદ્ધિ કરતો જાય છે મળેલો લાભ જતો કરીને પણ તેના બદલામાં અવશ્ય કોઇ પરિણામ તો નથી તેવી જ રીતે લોભ પણ એક દુર્ગુણ પૈકીનો એક મહાન દુર્ગુણ છે લોભને થોભ નથી એટલે કે લોભી પુરુષને જેમ જેમ લાભ મળતો જાય છે તેમ તેમ તેનો

લોભમાં યેન કેન પ્રકારેણ લાભ મેળવવાની વૃત્તિમાં વૃદ્ધિ થતી જાય છે અને તે કયાં જઈ અટકશે તે કલ્પી શકાતું નથી તેના પ્રતિકાર માટે સંતોષવૃત્તિનું અનુસરણ જ પરમ સુખરૂપ થઈ પડે છે લોભી મનુષ્ય અર્નિશ વધારે લાભ મેળવવાની ઝંખનામાં પ્રવૃત્ત રહેતો હોવાથી શાંતિ સુખ કે આરામની ખરી મજાહથી તે બેનસીબ રહે છે જ્યારે સંતોષી પુરુષ હમેશાં આનંદની છોળો ઉડાડતા રહી, સુખ-શાંતિની મોજ માણુતા હોય છે લોભવશાત્ મનુષ્ય ગમે તેવું જોખમ અને સાહસ ખેડવા તૈયાર થઈ જાય છે અને આખરે ખુવાર થાય છે, છતાં પણ લોભનો ત્યાગ કરી શકતો નથી એટલું જ નહિ પણ સંચિત પુણ્યમૂડી હારી જતાં અનેક દુઃખનું કારણ થઈ પડે છે માન-મદ અને મત્સર આપસઆપસમાં એક બીજા દુર્ગુણોની વૃદ્ધિના કારણભૂત થઈ પડે છે અભિમાની પુરુષ પોતાનામાં અછતા ગુણોનો પણ સદ્ભાવ હોવાનું માની લઈ જે તે ગુણોના આવિર્ભાવ માટે કોઈપણ પ્રકારનો પ્રયાસ કરવા માટે બેદરકાર રહેતો હોવાથી, જીવનભર જે તે ગુણોથી તદ્દન બેનસીબ જ રહે છે અને અભિમાનમાં બડાઈ-દંભ-આડંબર ખાલી દેખાવ કરવાની પ્રવૃત્તિમાં જ રચ્યોપચ્યો રહે છે અને, કવચિત્ પોતાનું પોકળ ખુલ્લું થઈ જવાનો પ્રસંગ આવી પડે છે, તો તે પોતાની ભૂલ સુધારી નહીં લેતાં પોતે માની બેઠેલા તેના કારણભૂત મનુષ્યો તરફ નાહકની દુશ્મનાવટ ઊભી કરે છે અને અમર્યાદ દુઃખ અને સંતાપની પરંપરા હોરી લે છે

ગર્વ અને અભિમાનમાં તણાતો પુરુષ પોતાના બળ અને શક્તિની ખરી કીમત આંકવાની કદી પણ દરકાર કરતો નથી વાસ્તવિક કીમત કરતાં ઘણી વધારે કીમત જ માની બેસે, છે જ્યારે પોતાના સામાવાળાના બળ અને શક્તિની ખરી કીમત કરતાં ઓછી કીમત આંકવા તૈયાર થઈ જાય છે અને પરિણામે

જ્યારે સઘર્ષણનો પ્રસગ આવી પડે છે ત્યારે શરમજનક રીતે પાછો પડે છે છતા પણ પોતાની ભૂલ સુધારી લેવા તૈયાર થતો નથી. આવા આવા અનેક કારણોને લીધે અભિમાની પુરુષ પોતાની મુરાદમાં કદી પણ સફળતા મેળવવા ભાગ્યશાળી થઈ શકતો નથી અને પોતાની નિષ્ફળતાના ખરા કારણોની અવગણના કરી, તેને માટે બીજાના માથે દોષ ઢોળવા ફાંફાં મારતો જણાય છે આવા અભિમાની અને ગર્વિષ્ઠ પુરુષો પરિણામે પોતે પાગવાર નુકશાનીમાં ઉતરે છે અને પોતાના સહાયકોને પણ નુકશાનીમા ઉતારે છે પોતાના બળ-રૂપ-કુળ જ્ઞાન વગેરે માટે મદ ધરાવતા પુરુષોની સ્થિતિ પણ અભિમાની પુરુષોની સ્થિતિ માફક શોચનીય જ જણાય છે તેવી જ રીતે મત્સર ધરાવતો પુરુષ પણ પોતાની ગુણહીનતાનો વિચાર કરવાની પરવા કરતો નથી અને અન્યના સદ્ગુણોની ઇર્ષ્યા કરતો રહી સદૈવ ઇર્ષ્યાગ્નિથી બળ્યો ઝળ્યો જ રહે છે કોઈ દુબળે કેયુ કે સારે શહેરની ફીકર-ની કહેવતને અનુસરતો રહી મત્સરપૂર્વક અન્ય જનો ઉપર આક્ષેપ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે, પરંતુ પોતાની પરિસ્થિતિ તરફ આંખમીચામણાં જ કરતો રહે છે કાગડો જેમ ચાંદુ શોધી કાઢે તેની માફક આવા ઇર્ષ્યાળુ દુર્જનો, સજ્જનોની નબળી બાજુ તરફ જ મીટ માંડી રહેલા હોય છે તેમની વૃત્તિ મુખ્યત્વે દૂધમાંથી પુરા ખોળી કાઢવા તરફ જ ઢળેલી હોય છે સાર વસ્તુની તેમને ખરી કીમત કદી પણ, સમજાતી નથી આ રીતે આપણે જોઈ શક્યા એ પ્રકારના અંતરંગ શત્રુઓ આપણા પવિત્ર આત્માને ઘણી રીતે નુકશાન અને હાનિ કરનારા જ છે એક શત્રુ સ્વતંત્ર રીતે આપણું ઘણું જ નુકશાન કરી શકે છે તો પછી એ શત્રુઓ એકી સાથે કેટલું બધું નુકશાન પહોંચાડે તે કલ્પી શકાય તેમ છે અને તેથી જ શાસ્ત્રકારો માર્ગાનુસારી સજ્જનને તેનો નાશ કરવા માટે તત્પર રહેવા ફરમાવે છે આવી તત્પરતા જ જીવન

વિમસ સાધી શકે છે અને આત્મકલ્યાણનો માર્ગ સરળ અને જળા–જાખરાથી મુક્ત કરી શકે છે

જેણે ઇન્દ્રીયોને વશ કરી હોય

(૩૫)

સ્પર્શેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય ચક્ષુરિન્દ્રિય અને શ્રોત્રેન્દ્રિય એ પાચે પ્રકારની ઇન્દ્રિયોને વશ કરવાની જરૂર જણાવવામાં આવેલ છે એકેક ઇન્દ્રિયના વિવશપણાથી જીવ પોતાના સહાગે નોતરે છે તો પછી પાચે ઇન્દ્રિયોનુ વિવશપણુ કેટલુ બધુ નુકશાનકારક ગણવુ જોઇએ તેની કલ્પના સહેજે થઈ શકે તેમ છે

હાથી મત્સ્ય ભ્રમર, પતગ અને હરણ અનુક્રમે ઉપર જણાવેલ જુદી જુદી ઇન્દ્રિયોના વિવશપણાથી, પોતાનુ ભાન ભૂલી પોતાનો જાન ગુમાવી બેમે છે તે દરેક પ્રાણીનો જ્વલત દાખલો આગળ ધરી આપણને ભારપૂર્વક સમજાવવામાં આવે છે કે પચેન્દ્રિયધારક મનુષ્ય પ્રાણી સ્પર્શ, રસના (જિહ્વા) ઘ્રાણ ચક્ષુ અને શ્રોત્ર એ પાચ પ્રકારની ઇન્દ્રિયોથી થતા વિષયસુખમા તલ્લીન બની વિષયાસક્ત બની જાય અને તે દરેક ઇન્દ્રિય ઉપર સપૂર્ણ કાબૂ રાખવા પૂરતુ વિજય મેળવવા પૂરતુ આત્મવીર્ય ન ફોરવે–આત્મબળ ન કેળવે તો તેના જીવાત્માને બધુ આત્મધન–આત્માની અનત શક્તિઓ હારી જવાનો–ગુમાવી બેસવાનો જ પ્રસગ આવી પડે

વિષયવાસનાની તૃપ્તિ ખાતર–જુદી જુદી ઇન્દ્રિયોદ્વારા જે કઈ સુખ મેળવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે તે સુખ સાચુ સુખ નથી પણ સુખાભાસ જ છે અને તે સચ્ચિદાનદ–આત્માના નિજાનદ–જ્ઞાનાનદથી થતા પારમાર્થિક સુખ આગળ કઈ વીસાતમાં જ નથી દિપતપ્રદ્ય ની બરાબર રતા કહેવામા આવે છે કે–જ્યારે

મનુષ્ય મનમાં રહેલી સઘળી કામનાઓનો ત્યાગ કરે છે અને આત્મા
દ્વારા જ આત્મામાં સંતુષ્ટ રહે છે ત્યારે તે સ્થિત-પ્રજ્ઞ કહેવાય છે
મન ઈ બધી કામનાઓ-વિષય વાસનાઓની તૃપ્તિ ઇન્દ્રિયો દ્વારા
કરી શકાય છે પરંતુ શરીર આત્મા ઇન્દ્રિયો ઉપર
જીત મેળવી સંપૂર્ણ મનોયોગપૂર્વક ઇન્દ્રિયોને કાબૂમાં
લઈ મનમાં ઉઠતી વાસનાનો ત્યાગ કરવા શક્તિમાન થાય
છે ત્યારે તેને આત્માનંદમાં જ તલ્લીનતા જામે છે અને આત્માનંદ
સિવાય તેને બીજા કોઈ પણ પ્રકારના સુખ કે આનંદની ઝંખના
રહેતી નથી બાહ્ય શત્રુઓ ઉપર વિજય મેળવવાનું સુલભ છે પરંતુ
ઇન્દ્રિયોના સમૂહ ઉપર વિજય મેળવવાનું ઘણું જ દુર્લભ છે અને
તે દુર્લભ છે તેથી જ તેના ક્રમના વિજયનું મૂલ્ય પણ ઘણું જ ઊંચું છે
અને સાધનાર તેથી થતા લાભ પણ અગણિત જ છે

ઇંદ્રિયોને તેના વિષયોમાંથી સમેટી લઈ—પાછી વાળી, વિષયો
સંબંધી એમ ઓઠી કરી નાખવી આ મગજ કેળવી મનને કાબૂમાં
લાવવું અને આત્માને વશ થયેલા મનની શુદ્ધિથી ઇન્દ્રિયો ઉપર
વિજય મેળવવામાં આવે તો જ યમ-નિયમની કષ્ટ સાર્થકતા છે
તે સિવાય યમ-નિયમ પણ રોગના કાય-ક્લેશરૂપ થઈ પડે છે

મનની ચંચળતા-ચપળતા દૂર કરી શકાય તો જ ઇંદ્રિય જય
થઈ શકે છે ઇન્દ્રિયોના જયથી મનની શુદ્ધિ ક્રમે ક્રમે વધતી જાય
છે અને મનની શુદ્ધિથી મોક્ષપ્રાપ્તિ સુલભ બની શકે છે તપ-
જપ વ્રત-નિયમ તેમજ દેહ દમનના અન્ય સર્વ ઉપાયો મનની
શુદ્ધિ વિના નિરર્થક જ છે ઇન્દ્રિયો ઉપર જીત મેળવ્યા સિવાય
ક્રોધ માન-માયા અને લોભરૂપી કષાયો જીતી શકાતા નથી ઉપર
જણાવેલ કષાયો ઉપર જીત મેળવવા માટે ક્ષમા, મૃદુતા, સરળતા
અને સંતોષરૂપ સદ્ગુણોને પૂર્ણ સ્વરૂપમાં ખીલવવાની જરૂર છે

અને તે માટે ઇન્દ્રિયો ઉપરનો વિજય ઘણો મદદગાર થઈ પડે છે એમાં કોઈ ઉત્તમ ગુણને ખાતર ચુસ્તપણે વળગી રહેવામાં આવે તો તેથી અનેક સદ્‌ગુણોનો આકર્ષક થઈ પડે છે અને વખત જતાં સદ્‌ગુણોની શ્રેણી–પરંપરાને નીપજાવી શકાય છે આવા સદ્‌ગુણોને ટકાવી રાખવા માટે તેમને સારા પ્રમાણમા ખીલવવા માટે મન ઉપરનો કાબૂ અને ઇન્દ્રિય ઉપરનો વિજય આવશ્યક જણાય છે (અને) માર્ગાનુસારી સજ્જન એ તે લક્ષ્યની સાધના માટે ઇન્દ્રિયોને વશ રાખવા માટે સાવધાન રહેવુ જોઈએ ઇન્દ્રિયોનુ દમન મનોનિગ્રહ સિવાય તદ્દન અશક્ય છે અને મનોનિગ્રહ અષ્ટાંગ યોગની સાધનાથી જ સરલ અને સુતર બની શકે છે એ જોતાં યોગનો અભ્યાસ અને અભ્યાસ આવશ્યક થઈ પડે છે શ્રીમદ્ આનંદઘનજીકૃત સત્તરમા શ્રી કુંથુનાથજીનુ સ્તવન આ વિષયમા–મનોનિગ્રહની બાબતમાં આપણુ ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે 'મનડુ કીમહી ન બાઝે–હો કુંથુજિન મનડુ કીમહી ન બાઝે' એ પદથી શરૂ થતુ સ્તવન ખાસ વિચારણા માગી લે છે શ્રીમદ્ ચિદાનંદજીકૃત મનની સ્થિરતા ઉપરનુ પદ પણ સાઘંત વિચારણીય થઈ પડે છે

જબ લગ આવે નહિ મન ઠામ,

તબલગ કષ્ટ–ક્રિયા સવિ નિષ્ફળ, જ્યો ગગને ચિત્રામ જબ લગ ૧

ઉપરોક્ત સ્તવન અને પદના અભ્યાસથી મનને કાબૂમાં લાવવાનો પ્રયાસ કરવાથી ઇન્દ્રિય નિગ્રહ ને ઇન્દ્રિયોને વશ રાખવાનુ સુસાધ્ય છે

અન્તિમ નિવેદન

શ્રીમદ્ હેમચંદ્રાચાર્યપ્રણીત યોગશાસ્ત્રના વાંચન દરમીયાન માર્ગાનુસારીના ગુણો તરફ લક્ષ્ય જતાં ચાતુર્માસવિશ્રવનામા પહેલા ગુણ ઉપર જ લેખ લખવાની પ્રેરણા થઈ અને તે લેખ

પૂર્ણ થતા અ પ ગુણો C ાર વિવેચનપૂર્વક લખવાનું મન થતાં પાત્રીસ ગુણો ઉપરનું વિવેચન ક ઇક મન ાપૂર્વક લખવાની જરૂર જણાઇ અને તે પાર પાડતા અત્ર કહેવું જોઇએ કે—ઉપરના વિવેચનમાં સહૃદય વાચકને કોઇ પણ પ્રમારની ક્ષતિ—ત્રુટી કે ભૂલ થોલી જણાય તો તે તર્ફ ધ્યાન ખેચવામા આવ્યેથી તે સુધારી લેવા જરૂર તજવીજ કરવામા આવશે.

પાંત્રીશે ગુણો ઉપરના વિવેચનથી સહજ સમજી શકાય તેમ છે કે તેમાંના ઘણા ખરા ગુણો માર્ગાનુસારી ગૃહસ્થ ઉપરાંત સામાન્ય રીતે સદ્ગૃહસ્થ ની ગણનાની કોટીમા ગણાવાની અપેક્ષા રાખનાર માટે પણ ખાસ ઉપયોગી છે અને સુયોગ્ય સદ્વર્તનના બધારણ માટે (Character building માટે) તે ઘણા જ જરૂરના અને ઉપકારક છે ચાલુ જમાનામાં ધર્મપરાયણ અને ધર્મીઠ ગણાતા અનેક સજ્જનોનુ જીવન હાથીના દાંતો જેમ દેખાડવાના જુદા અને ચાવવાના જુદા હોય છે તેની માફક ધર્મસ્થાનોમાં અને જીવનવ્યવહારના કાર્યોમા કઈક કમનસીબ—નીરનિરાળુ જણાતુ હોવાથી અને સદ્વતનના બધારણ સબધમા કઈક આક્ષેપ થતો હોવાથી, તેના પ્રતિકાર માટે યોગ્ય પ્રયાસની આવશ્યકતા સ્વીકારવામાં આવે, તે ગણતરીથી વિવેચનનુ કામ હાથ ધરેલ છે એટલે તેના વાચનનો લાભ લઇ સદ્વર્તનના બધારણ માટે આપણે યથાશક્તિ પ્રયાસ કરવા થઇ જઇએ અને આપણી તમામ શકિતને તે દિશામા જ વાળી લઇએ તો આ પ્રયાસ સફળ અને સાર્થક થયાનો સંતોષ લેવાનુ બની શકે સદ્ગૃહસ્થ તરીકેનુ સદ્વર્તન-ઉચ્ચ કોટીનુ જીવન રાષ્ટ્રીય બાબતમા વ્યાપાર-ઉદ્યોગના વ્યવહારોમા સામાજિક કાર્યોમા દેશોદ્ધાર માટેના પ્રયત્નોમા તેમજ ધાર્મિક કાર્યોમા પણ અનેરો ભાગ પાડનારુ થઇ પડે તેમ છે એટલુ જ નહિ પણ ઇષ્ટસિદ્ધિમા પણ તે ઘણુ જ મદદગાર થઈ પડવા સભવ છે

વર્તમાન પરિસ્થિતિનું દીર્ઘદષ્ટિથી નિરીક્ષણ કરતા ચ
ચારિત્ર્યશીલ-સદ્દર્શનશાળી મનુષ્યોની સમાજો દેશોદ્ધારના
આગળ ધપાવવા માટે-આઝાદીને પૂર્ણરીતે પચાવવા માટે
મોટામાં સમયમાં જેટલી જરૂર છે તેટલી જ જરૂર પ્રથમના
હેતુની ખરી કર્મયોગીના સર્વોત્તમ નીતિમત્તાની ઉચ્ચ
ઉપરથી આપણી સમાજનો મોટો ભાગ, એટલો બધો નીચે
પડયો છે, ઉપરોક્ત પાનીયો ગુણોના મક્કમ પાયારૂપ
માનવતાના મુખ્ય ગુણો-મા વિધર્મરૂપ આવશ્યક સદ્ગુણો
બાવ વંચિત રહેલો દષ્ટિગત થાય છે કે અત્યારે ચારે
સમાજો ઊંચી લાવવા માટેના તનતોડ પ્રયાસો થઈ રહ્યા
સાચા માનવ ધર્મને તેના યોગ્ય સ્થાને સ્થાપિત કરી
બહારથી ખીલવવા માટે ભડકીર દેશનાઓ અને સમાજ
ભાની આગેવાનો સાચા હૃદયપૂર્વકના ઉદ્ગારો અને પ્રવચ
સમગ્ર સજ્જનોને તેમની ફરજ અને જવાબદારીઓનું ભા
થાય છે તેઓ તેમના અવિરત પ્રયાસમાં સફળતા
ઓ જ અભ્યર્થના

વકીલ ન્યાલચંદ લખમીચ
બી એ એલએલ

સાચો જૈન

જૈન ધર્મ મળ્યો નર પણ મગુર જૈન કર્મ કર્યો હોવે
ગુરૂ ઉપદેશ [...] જ્ઞાન જેવો વો
પરમ ગુરૂ જેવો કહ્યો ક્યાં હોવે?
અહંત રૂચિ શમ-જલ ઝીલે, કામ-ક્રોધ ને
ભજુલ પાપમન ભગન ધાર શુદ્ધ સ્વરૂપ નિજ લેવે

સ્યાદ્વાદ પૂરન જો જાને, નય ગર્ભિત જસ વાચા
ગુન પર્યાય દ્રવ્ય જો બુઝે સોઇ જૈન હૈ સાચા પરમ ૩

ક્રિયા મૂઢમતિ જો અજ્ઞાની, ચાલત ચાલ અપૂરી,
જૈન દશા ઉનમેંહી નાહી, કહે સો સબહી જૂઠી પરમ ૪

પરપરિણતિ અપની કરી માને ક્રિયા ગર્વ ગહેલો
ઉનકું જૈન કહો ક્યું કહીએ સો મૂરખમેં પહેલો પરમ ૫

જૈન ભાવ-જ્ઞાને સબમાંહી શિવસાધન સદ્દહીએ
નામ વેષ સું કામ ન સીઝે, ભાવ ઉદાસે રહિયે પરમ, ૬

જ્ઞાન સકલ નય સાધન સાધો, ક્રિયા જ્ઞાનકી દાસી
ક્રિયા કરત ધરતુ હે મમતા યાહી ગલેમેં ફાંસી પરમ ૭

ક્રિયા બીન જ્ઞાન નહી કબહુ ક્રિયા જ્ઞાન બીનુ નાહિ
ક્રિયા જ્ઞાન દોઉ મીલત રહતુ હે, જ્યોં જલરસ જલમાંહી પરમ ૮

ક્રિયા મગનતા બાહિર દીસત જ્ઞાન શક્તિ જસ ભાંજે,
સદ્ગુરુ શીખ સુને નહિ કબહુ સો જન જનતે લાજે પરમ ૯

તત્ત્વ બુદ્ધિ જીનકી પરિણતિ હે સકલ સૂત્ર કી કુંચી
જગ જસ વાદ વદે ઉનહીકા જૈન દશા જસ ઉંચી પરમ ૧૦

---

૧ સરખાવો — મહાત્માજીને અત્યંતપ્રિય સુપ્રસિદ્ધ ભજન
'વૈષ્ણવજન તો તેને કહીયે જે પીડ પરાઇ જાણે રે
પર દુખે ઉપકાર કરે તોયે મન અભિમાન ન આણે રે'
ઉપરોક્ત ભજન એટલું બધું રસિક ધર્મના બોધક સર્વ
માન્ય અને સર્વધર્મસંમત થઇ પડ્યું કે હરકોઇ ધર્મનો અનુયાયી
'વૈષ્ણવ' શબ્દની જગાએ પોતાના સંપ્રદાયનો શબ્દ રાખી
ગાતાં રોકી શકતો નથી

૨ જ્ઞાન ક્રિયાભ્યામ મોક્ષ ।

માનવધર્મને પલ્લવિત કરતાં વચનામૃતો

૧ માનવધર્મને પલ્લવિત કરતા વચનામૃતો વિશ્વવાત્સલ્યનો પાયો માનવતા છે માણસાઈ કે માનવધર્મ ન હોય ત્યા લગી માણસ મનુષ્યનુ શરીર ભલે પામ્યો હોય, છતાં પણ તે સાચો મનુષ્ય ન ગણાય (તે સાચો મનુષ્ય ન બને ત્યાં લગી એ ગમે તેવો પોતાની જાતને ધર્મનિષ્ઠ માનતો હોય, પરતુ એની એકેએક ધર્મ ક્રિયા એકડા વગરના મિડા જેવી છે પછી એ ભલેને તે જન સેવક ગણાતો હોય અથવા તો મુમુક્ષુ ગણાતો કે તપસ્યા કરતો હોય કે માળા ફેરવતો હોય, તીર્થાટન કરતો હોય કે મંદિરમા વસતો હોય.

આટલા માટે જ એકેએક ધર્મશાસ્ત્રમાં માનવતા વિષેની માગણી પ્રથમ મુકવામા આવી છે)

૨ મિત્તિ મે સવ્વ ભૂએસુ વેર મજ્ઝ ન કેણઈ–વદીતાસૂત્ર

૩ યજ્ઞ એટલે હરકોઈ પરોપકારી કામ તેને સારૂ નથી ધનની જરૂર, નથી બુદ્ધિની જરૂર કે નથી ભણતરની જરૂર. જેનુ જીવન આખુ યજ્ઞમય હોય તેને માટે કહી શકાય કે તે ચોરીનુ અન્ન ખાતો નથી તે પોતાનુ શરીર મન, બુદ્ધિ જે કઇ હોય તે પરમાર્થને સારૂજ વાપરે છે

૪ સાચની પ્રતિજ્ઞા બીજી તમામ પ્રતિજ્ઞાઓ કરતા ચડી જાય છે

૫ વ્યવહાર અને ધર્મ જુદી જુદી વસ્તુ નથી વ્યવહારમાં ધર્મ નકામો નીવડે તો તે ધર્મની કશી કીમત નથી

૬ સાચુ માનવ દૃષ્ટિ બિંદુ એજ છે કે એક માણસ પોતાનુ કામ બીજા પાસેથી ન લે, ને બીજા પાસે પોતાની ગુલામી ન કરાવે પોતાના લાભ ખાતર બીજાને ચુસે નિચોવે નહી

૭ આત્મશુદ્ધિ ને માટે અક્ષરજ્ઞાન આવશ્યક નથી અક્ષરજ્ઞાન વિનાના અનેક સાધુઓ આત્મશુદ્ધિ સાધીને જગતની પરમ સેવા કરી ગયા છે પણ અક્ષરજ્ઞાન લેવુજ હોય, વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવી જ હોય તો તે વિદ્યાને આત્મશુદ્ધિને પોષે તેવી રીતે બનાવવાની છે

सा विद्या या विमुक्तये

શુદ્ધિ પત્રક

પૃ ૫ લીટી ૧૦ શરણે ને બદલે કારણે
પૃ ૭ લીટી ૨૨ તો ,, નો
પૃ ૮ લીટી ૨૦ તો ,, નો
પૃ ૮ લીટી ૨૬ શીખ્વમાં ,, શીસામાં
પૃ ૧૧ લીટી ૯ નો ,, તો
પૃ ૧૪ લીટી ૧૩ જો , નો
પૃ ૧૫ લીટી ૧૭ મા , ના
પૃ ૧૭ લીટી ૧૭ તણી ,, ફાની
પૃ ૨૧ લીટી ૩ તેમ , તો
પૃ ૨૪ લીટી ૨૬ પ્રજા , પણ
પૃ ૩૧ લીટી ૧૧ છે , કે
પૃ ૩૮ લીટી ૧૨ પમદગી ને પછીથી ઉમેરો અપાઉ
પૃ ૪૦ લીટી ૫ ખેની ને બદલે ખોળા
પૃ ૪૧ લીટી ૨૪ ધરીજે થઈજે
પૃ ૪૧ લીટી ૨૫ વેન ,, વેદની
પૃ ૪૩ લીટી ૭ વૃતિ , વ્હેતી
પૃ ૪૩ લીટી ૮ ’ારી ,, ઠારી
પૃ ૪૩ લીટી ૨૧ નેનો ,, ને તો ।
પૃ ૪૫ લીટી ૧૮ ન ,, ત
પૃ ૪૭ લીટી ૨ જૈન ,, જૈનને

૪૭ લીટી ૧૩ આપના , અપા
૪૭ લીટી ૧૯ ' „ ને
૪૮ લીટી ૧૪ તી પ્હેનાં ઉમેરો વતન
૫૦ લીટી ૧૮ જતા પછી ઉમેરો અનૂ
૫૨ લીટી ૫ વખતમા ને બદલે હેતુમાં
૫૫ લીટી ૫ એકાની ને બદલે એમારી
૫૫ લીટી ૨૦ ઈચ્છ્યાં કરતાં સુધીનો ભાગ ચેકી નાખો
૫૭ લીટી ૫ જાણી ને બદલે ગણી
૫૮ લીટી ૬ પના ને બદલે ના
૬૧ લીટી ૧૪ તમજસત ને તેમનાજ
૬૨ લીટી ૩ ચાને ને મને ચાવા
૬૩ લીટી ૮ તેઓ તેમનો
૬૫ લીટી ૨૨ પ્રાન પછી ઉમેરો રાણી નિર્ણય
૭૯ લીટી ૧૪ બરાબર પછી ઉમેરો સાથ
૮૬ લીટી ૧ નાગ ને બદલે ખોટા
૧૦૧ લીટી ૨૫ તો
૧૦૯ લીટી ૧૫ યમમા , મચયમાં
૧૧૧ લીટી ૧૪ જો , જનોને
૧૧૨ લીટી છેકી રાખ , કામ
૧૧૭ લીટી ૩ વિાના , વિદ્વત્તા
૧૨૨ લીટી ૬ સામાન્ય પછી ઉમેરો એવું